

jaskiniowe malowidła

Najstarsze znane malowidła naskalne znaleziono w jaskini Chauvet, położonej w południowo-wschodniej Francji. Odkryta w 1994 roku jaskinia była wypełniona obrazami różnych gatunków zwierząt, w tym nosorożców, kotów i niedźwiedzi. Datowanie radiowęglowe wykazało, że obrazy mają ponad 30 000 lat. Eliette Brunel Deschamps, Jean-Marie Chauvet i Christian Hillaire odkryli Jaskinię Chauvet. Ta grupa wcześniej odkryła inne zdobione jaskinie w regionie, w tym Les Deux-Ouvertures, Le Cade, Grotte du Louoi i Caverne de Poitiers. Jaskinia Chauvet rozciąga się na ponad 1700 stóp, czyli jest większa niż jakiegokolwiek wcześniejsze odkrycie malowideł jaskiniowych. Niektóre ze znalezionych obrazów przedstawiały niedźwiedzie, pantery, kaktusy, odciski dłoni, konie i lwy. Oprócz malowanych obrazów znaleziono ryciny, w tym konie i mamuty. Obrazy były w większości naturalne i realistyczne oraz łatwo rozpoznawalne. Wykorzystano również perspektywę. Niektóre ściany zostały przygotowane przez skrobanie, aby obrazy lepiej się wyróżniały, a skrobanie służyło również do dodawania konturów i podkreślania. W Chauvet, podobnie jak w większości innych jaskiń ze sztuką prehistoryczną, jasne jest, że nie tylko było tam więcej niż jeden artysta; różne obrazy powstawały w różnym czasie, często w odstępie wielu lat. Jaskinia Lascaux, położona w południowo-środkowej Francji, została odkryta w 1940 roku. Podobnie jak Jaskinia Chauveta, posiada wiele komór. Pierwsza komnata to „Hall of Bulls”, której ściany pokryte są gigantycznymi bykami, krowami, jeleniami, końmi i postacią uważaną za jednorożca. Ta jaskinia ma również obraz zmarłego, którego przyczyna jest nieznana. Malarze z Lascaux, podobnie jak ci z Chauvet, wykorzystali naturalne zabarwienie skał, pozwalając na użycie kolorów takich jak czerwony, czarny i żółty. Analiza radiowęglowa stawia obrazy w Lascaux między 15 000 a 13 500 p.n.e. Jaskinia Altamira, położona w północnej Hiszpanii, została odkryta w 1868 roku, ale dopiero w 1879 roku zauważono jej obrazy. Dopiero w 1901 roku, kiedy odkryto inne jaskinie, Altamira została ponownie odwiedzona. Tym razem uznano znaczenie odkrycia, ponieważ jaskinia zawierała około 100 postaci, w tym żubry, konie, jelenie, dziki i odciski dłoni. Dlaczego prehistoryczne ludy zdecydowały się tworzyć obrazy w jaskiniach, jest kwestią domysłów. Różne teorie zakładają, że obrazy były magiczne, miały na celu sprawowanie kontroli nad tym, co zostało przedstawione na obrazach. Ponadto istnieje myśl, że te obrazy były po prostu przedstawieniami. Inne pytania obejmują datowanie i autentyczność. Zastosowanie datowania węglowego, które mierzy ilość węgla 14 pozostającego w materiałach organicznych, węgla drzewnym, kościach lub popiołach, prowadzi do przybliżenia wieku; istnieje jednak margines błędu. Bez względu na powód, dla którego człowiek prehistoryczny zdecydował się umieścić obrazy na ścianach jaskiń, pozostaje to fascynującym aspektem ludzkiej kultury i natury. Większość prehistorycznych malowideł naskalnych znaleziono w Europie Zachodniej, ale inne znaleziono w Rosji, Afryce, Oceanii i prawdopodobnie w Brazylii.

Jezus (Chrystus) z Nazaretu

(ok. 4 p.n.e. – 30 n.e.) przywódca religijny

Niezależne dowody — poza Nowym Testamentem — na to, że Jezus rzeczywiście żył, dzielą się na trzy kategorie: pisma żydowskie, grecko-rzymskie i żydowsko-chrześcijańskie poza Biblią. Co zaskakujące, żydowskie dowody są raczej rzadkie. Przede wszystkim brak jest współczesnych pozostałości archeologicznych czy epigraficznych potwierdzających istnienie Jezusa. To, co wykazały badania, potwierdza tło Nowego Testamentu, ale nie potwierdza jego bohatera. Po drugie, istnieją dwa źródła literackie — Talmud i Józef Flawiusz — które mówią o Jezusie z żydowskiej perspektywy, ale oba zostały zakwestionowane.

DOWÓD ŻYDOWSKI

Talmud mówi o Jezusie w obraźliwy sposób, ale został napisany wieki po jego życiu i niewątpliwie odzwierciedla zacieklą polemiczną perspektywę. Historyk Józef Flawiusz obszernie pisze o Żydach

żyjących w I wieku n.e. pokolenia, ale tylko w jednym krótkim fragmencie wspomina o Jezusie. W Testimonium Flavianum (Świadectwo Flawiusza) Józef Flawiusz ocenia Jezusa jako nic innego jak cudowne dziecko. Ale gdy tylko kończy swoją wypowiedź, już nigdy więcej nie pisze o Jezusie. Obecnie historycy uważają, że akapit ten jest całkowitą lub częściową interpolacją, dodaną przez późniejszych skrybów, gdy przechodził przez chrześcijańskie ręce monastyczne.

HISTORIE GRECKO-RZYMSKIE

Współczesne świadectwa grecko-rzymskie są również skąpe, choć pojawiają się krótkie i niezrozumiałe uwagi Tacyty i Swetoniusza na temat reputacji jednego „Chrystusa”. Dowody są jednak wystarczające, aby potwierdzić, że Jezus rzeczywiście żył i był raczej pogardzany przez panujące władze cesarskie. Istnieją starożytne odniesienia do Jezusa w pismach religijnych poza Nowym Testamentem. Głównym dokumentem, który zasługuje na uwagę historyków, jest Ewangelia Tomasza. Problem polega na tym, że nie można ustalić daty Tomasza. Najczęściej podawana data to rok 100 n.e., najprawdopodobniej znacznie późniejsza, ponieważ została odnaleziona wśród dokumentów późnognostyckich i wydaje się, że albo korzysta z Ewangelii Nowego Testamentu, albo zaprzecza ich naukom. Niektóre części Tomasza prawdopodobnie mają pochodzenie z epoki ewangelii lub wcześniejsze. Zrozumiałe jest, że byłoby mało zewnętrznych dowodów na temat Jezusa. Pewnie był wstyd Żydom, którzy nie chcieli go zaszczyścić przez przywrócenie mu pamięci. W rzeczywistości niewiele pism żydowskich przetrwało w ogóle z tego okresu z powodu najazdów rzymskich. Z pewnością jest to czas, w którym Żydzi debatowali nad twierdzeniami Jezusa i jego naśladowców. Rzymianie nie przejmowali się Jezusem, mało znanym utrapieniem, który ani nie zakładał miast, ani nie dowodził armiami. Niemniej fakt, że jest czymś w rodzaju przypisu dla uznanych współczesnych pisarzy, oznacza, że żył. Jego istnienie potwierdza jeszcze jeden fakt pozabiblijny. Mimo silnego sprzeciwu ruch chrześcijański rozprzestrzenił się lotem błyskawicy, a list z 110 r. n.e. adresowana do cesarza Trajana opisuje wytrwałość chrześcijańskiego postanowienia wiary w Jezusa. Wielu historyków wykorzystuje takie dowody, aby wykazać, że tylko prawdziwa osoba i prawdziwe wydarzenie (takie jak zmartwychwstanie) mogły zainspirować szerzenie wiary na tak duże odległości w tak krótkim czasie. W przeciwnym razie ich zeznania wykazują oznaki masowego urojenia, którego skala jest mniej wiarygodna niż wyjaśnienia religijne.

HISTORIA NOWEGO TESTAMENTU

Aby zrozumieć „prawdziwego Jezusa”, historykowi pozostaje Nowy Testament. Zanim zacznie się traktować Biblię jako księgę informacyjną, należy udzielić dwóch ostrzeżeń. Po pierwsze, opowiadań o Jezusie nie należy traktować jako historii czy biografii we współczesnym tego słowa znaczeniu. Życie Jezusa jest opowiedziane w Ewangeliach, ale ten gatunek ma zarówno przekonywać czytelnika, jak i informować. Innymi słowy, Ewangelie mają już interpretację opartą na wierze, kiedy relacjonują „zwykłe” fakty. Drugim ostrzeżeniem jest to, że Ewangelie przedstawiają w swojej ostatecznej formie co najmniej trzy poziomy informacji: po pierwsze, istnieje tradycja ustna, która relacjonuje relacje naocznych świadków z życia Jezusa; po drugie, istnieje pisemna relacja z tradycji ustnej; po trzecie, istnieje ostateczna redakcja dokonana przez społeczność wierzących. Te dwa ostrzeżenia mają na celu uświadomienie czytelnikowi, że nie można oddzielić Jezusa historii od Chrystusa wiary. Niektórych uczonych doprowadzało to do rozpaczy, że z Biblii można wyciągnąć jakiegokolwiek fakty historyczne dotyczące wiary. Jedną z najbardziej wpływowych postaci XX wieku, Niemiec Rudolf Bultmann, wierzył, że tylko odważna wola wiary może usprawiedliwić wiarę biblijną. Jego wiara niebezpiecznie zbliżyła się do chrześcijańskiego dualizmu (gnostycyzmu). Jednak za pomocą różnych narzędzi historycznych można ustalić pewne podstawowe fakty. Co więcej, jeśli czytelnik Biblii jest skłonny zaakceptować fakt, że wiara nie podważa prawdziwości informacji, można uzyskać inne korzyści. Tożsamość Jezusa można

rozbić na człowieka, jakim był Jezus na ziemi, mentora, jakim Jezus był w swojej służbie, oraz przestanie, którym Jezus żył i czego nauczał.

JEZUS CZŁOWIEK

Jezus urodził się jako Żyd, syn Żydówki i przestrzegał żydowskich zwyczajów. Mieszkał w Galilei i Judei, jego dzieciństwo było niepozorne, a wzmianki o jego wczesnej młodości milczą. W wieku około 30 lat rozpoczął życie publiczne jako wędrowny kaznodzieja. Kiedy był sam, przyciągał uczniów i wielkie rzesze ciekawskich. Jego kariera została przerwana, gdy aresztowali go przywódcy żydowscy, a następnie został osądzony i skazany przez rzymskiego namiestnika Poncjusza Piłata jako przestępca. Ponieważ został oskarżony o bycie powstańcem, został skazany na śmierć przez ukrzyżowanie. Jezus był wyznawcą religijnym swojego pierwszego kuzyna, Jana Chrzciciela. Mieszkał z Janem na pustyni i został przez niego ochrzczony w rzece Jordan w pobliżu Jerycha. Najwyraźniej Jezus nauczył się apokaliptycznych idei od Jana i prawdopodobnie zachował niektóre praktyki swojego kuzyna, takie jak surowy styl życia i chrzest dla swoich naśladowców. Kiedy Jan został uwięziony, Jezus rozpoczął swoją niezależną służbę.

JEZUS MENTOR

Główne orędzie Jezusa koncentrowało się na Królestwie Bożym. Wydaje się, że Jezus rozszerzył tę ideę, gdy nauczył się jej i zaadaptował od swego kuzyna Jana. Królestwo Boże nie było domeną fizyczną, ale jego moc panowała, ilekroć przemawiał lub działał autorytatywnie. Królestwo miało zarówno obecną, jak i przyszłą orientację. Wydawało się, że dokona się w przyszłości, ale było widoczne w teraźniejszości poprzez akty mocy zwane cudami. Cuda dowiodły, że Jezus głosił prawdziwe królestwo, a ponadto przyciągały ogromne tłumy. Kiedy Jezus dokonywał cudów, wiara w niego rosła. Z nauczania wyłoniło się kilka innych przesłań Jezusa. Po pierwsze, Jezus wyróżniał się na tle swoich głównych konkurentów, faryzeuszy, radykalnym nauczaniem o potrzebie miłości (nawet do nieprzyjaciół) i radykalnymi wymaganiami uczniostwa (pójście za Jezusem aż do śmierci). Najbliżsi uczniowie, zwani apostołami, tworzyli zwartą jednostkę społeczną, która zastępowała rodzinę i majątek. Po drugie, Jezus nie nawoływał do odrzucenia żydowskiego prawa, czyli Tory; jeśli już, wzmocnił jego imperatywy moralne, jednocześnie osłabiając jego ceremonialne aspekty.

ŻYCIE, ŚMIERĆ I ZMARTWYCHWSTANIE JEZUSA

Naśladowcy Jezusa byli tak „nawróceni” przez życie Jezusa, że podróżowali daleko z jego przesłaniem i ryzykowali życiem dla jego prawdziwości. Założenia Nowego Testamentu prawdopodobnie na każdym poziomie jego sformułowania, opartego na bardzo wczesnych pismach apostoła Pawła, obejmują cuda i zmartwychwstanie Jezusa, co było również siłą napędową rozprzestrzeniania się ruchu Jezusowego. Taki entuzjazm jest po prostu nie do pomyślenia bez uwzględnienia zmartwychwstania Jezusa po jego haniebnej śmierci na krzyżu. Początkowo wyznawcy Jezusa wyrażali tożsamość Jezusa w typowo żydowski sposób, to znaczy był on namaszczonym mesjaszem, autorytatywnym panem, cierpiącym sługą i „prorokiem jak Mojżesz”. Postać Jezusa wzrastała wraz z upływem czasu i refleksją, zwłaszcza gdy w III wieku n.e. doszło do sporów chrystologicznych i osiągnął punkt kulminacyjny na soborach IV i V wieku. Jednak nadprzyrodzony element tożsamości Jezusa miał obfite pożywienie w pismach Nowego Testamentu.

Jan Chrzciciel

(I wiek n.e.) przywódca religijny

Jeden z rozbieżnych głosów judaizmu podniesiony w burzliwym I wieku n.e. był Jan Chrzciciel. Najbardziej znany jest ze swojej roli w życiu Jezusa (Chrystusa) z Nazaretu, jak podano w Nowym

Testamencie. Ale pisma Józefa Flawiusza wyraźnie wskazują, że Jan był przywódcą i bohaterem na swoich własnych prawach, a nawet Nowy Testament wskazuje, że jego naśladowanie rozciągało się na późniejsze czasy i miejsca. W pokoleniu Jana powstało wielu populistycznych przywódców religijnych, którzy obiecywali uwolnienie od skorumpowanej religii, brutalnych armii i niesprawiedliwych rządów. Oczekiwali, że cudowne wydarzenia ich biblijnych przodków zostaną odtworzone w ich czasach. Udało im się zmobilizować Żydów do zorganizowania się i przygotowania do zakończenia historii. Dziś teologowie nazywają to skupienie się na przyszłości i końcu „eschatologią” i związanymi z nią wizjonerskimi doświadczeniami apokaliptycznymi. Kilka przykładów podaje prorok z czasów Jana. W czasach Poncjusza Piłata prorok samarytański twierdził, że jest nowym Mojżeszem. Kilka lat później niejaki Theudas przyprowadził swoich wyznawców nad Jordan, aby wody się dla nich rozstąpiły. Egipski żydowski prorok zgromadził ludzi na Górze Oliwnej, gdzie mieli zobaczyć upadek murów Jerozolimy i przejść miasto dla siebie. Upubliczniono wyrocznie i niebiańskie znaki, które rzekomo mówiły o ruinie miasta lub jego władców. Ilekroć Rzymianie lub władze żydowskie dowiadywały się o tych prorokach i przepowiedniach, brutalnie je wykorzeniali. Jan urodził się w kapłańskim pochodzeniu z rodziców w podeszłym wieku. Co zaskakujące, porzucił swoje kapłańskie dziedzictwo i przyłączył się do tego ruchu eschatologicznego. Być może już jako młody człowiek osiedlił się na pustkowiu w pobliżu Jerycha i zyskał sławę dzięki żarliwemu głoszeniu kazań i praktykowaniu rytuału zwanego chrztem. Przez resztę życia jego kapłańskie urodzenie nie miało znaczenia w jego powołaniu. Kiedy nie przyjął pierworództwa kapłańskiego, przywdział płaszcz proroka. Jako prorok najbardziej przypominał biblijnego Eliasza, ascetę, samotnika i wizjonera. Jan sam był ascetą, a Nowy Testament mówi, że jego dieta składała się z szarańczy i dzikiego miodu, a jego ubraniem były skóry i skórzany pas. Innymi słowy, żył z ziemi i nie myślał o swojej przyszłości. Jako pustelnik porzucił żonę i dom, żył pod gołym niebem i głosił kazania na pustyni. Niewątpliwie uważał, że ta izolacja pozwoliła mu zachować niezależność od władzy religijnej i politycznej. Jako wizjoner głosił nowe podejście do religii poprzez chrzest. Jan uważał, że ten obrzęd był ważniejszy niż pochodzenie w linii prostej od Abrahama, normalne wejście w wiarę żydowską. Przygotowanie do chrztu wodnego wiązało się z decyzją o porzuceniu grzesznych praktyk i praktykowaniu cnót we wszystkich związkach, a także zrzeczeniu się wszelkich przywilejów związanych z narodzinami lub wyborem. Chrzest praktykowany przez Jana różnił się od innych rodzajów rytuałów wodnych wśród grup eschatologicznych tym, że był udzielany raz na całe życie. Na przykład w świątyni czystki były częste i wymagały stałego zaopatrzenia w wodę z cystern lub strumieni. Najwyraźniej dla Jana woda musiała symbolizować coś więcej niż oczyszczenie, ale śmierć i odrodzenie. Jezus, który powiedział, że zbliżająca się śmierć jest chrztem, który musi przejść, wyraził pogląd, że chrzest oznacza śmierć. Późniejsi chrześcijanie, pisząc w Nowym Testamencie, używają obrazu wody, aby zasugerować nowe narodziny lub zmartwychwstanie. Jeśli konwencjonalne przekonanie było takie, że ktoś jest Żydem z urodzenia, Jan dokonywał radykalnej reformy, czyniąc nowym warunkiem wstępnym duchowe narodziny. Późniejsi chrześcijanie, którzy ewangelizowali pogański świat, używali chrztu. Fakt, że Jan mówił pilnie o nadchodzącym sądzie i nieugaszonym ogniu, może również sugerować, że w jakiś sposób wierzył, że natura wody (jej oczyszczenie, żywotność) chroni jego wyznawców przed eschatologiczną zagładą. Ogień był powszechną metaforą ostatecznych dni sądu. Jan zapoczątkował ruch, ale nie stworzył stabilnej społeczności, tak jak zrobili to inni przywódcy eschatologiczni. Różniło się więc znacznie od społeczności Qumran i znawców zwojów znad Morza Martwego, a nawet różniło się od wędrownego społeczeństwa, które kwitło wokół Jezusa. Ascetyczne i samotnicze życie Jana nie pozwalało na nic innego, jak tylko chwilowe przebywanie u niego. Niemniej jednak tłumy Żydów napływały, by słuchać go na pustyni, a prostytutki, chłopcy i politycy byli dotknięci. Fakt, że poruszył Józefa Flawiusza i że Jezus przyjął od niego chrzest, pokazuje, jak różnorodny i przenikliwy był jego wpływ. Eschatologiczny kontekst przepowiadania Jana zawierał nacisk na „tego, który ma przyjść”, określenie, które Nowy Testament przypisuje mesjaństwu Jezusa z Nazaretu. Nowy Testament przedstawia Jezusa jako młodszego kuzyna Jana i Jan jako podobny do Eliasza prekursor Jezusa. Ze względu

na wzrost Jezusa w Nowym Testamencie zaskakujące jest to, że poddaje się on chrztowi Jana. Chrześcijanie na przestrzeni wieków spierają się o znaczenie chrztu Jezusa, ale jedno jest pewne: Jan Chrzciciel jest mentorem Jezusa, a cień Jana kładzie się na całej misji Jezusa. Wpływ Jana nie spoczywa na Jezusie ani nawet na późniejszych chrześcijanach. Historie w Nowym Testamencie mówią o tym, że uczniowie Jana zostali odnalezieni tak daleko, jak Efez. Justyn Męczennik wymienia tych, którzy uważali Jana za mesjasza. Nawet dzisiaj istnieją sekty o starożytnym rodowodzie, które twierdzą, że ich korzenie sięgają Jana Chrzciciela (takie jak Mandejczycy i Manichejczycy). W Kościele greckim Jan staje się standardową ikoną (dzieło sztuki religijnej) w sztuce religijnej jako podsumowanie przesłania żydowskich pism świętych. Popularność Jana wśród szerokich kręgów społeczeństwa nie pozwoliła mu uniknąć kłopotów z władzami. W tym sensie naprawdę odegrał rolę Eliasza, proroka królestwa północnego, który potępił ówczesne władze polityczne. Został uwięziony i stracony za zuchwałą krytykę rządów Heroda, w szczególności życia moralnego Heroda Antypasa. Po śmierci Jana Chrzciciela Jezus wyruszył na własną misję.

Józef Flawiusz, Flawiusz

(ok. 37 – ok. 100 n.e.) historyk

Nie ma historycznej relacji dotyczącej okresu, w którym chrześcijaństwo i judaizm wyłoniły się z ziemi palestyńskiej, tak jak Józef Flawiusz. Przede wszystkim żaden historyk grecko-rzymski nie odnosi się tak bezpośrednio i pośrednio do walki między Cesarstwem Rzymskim a wspólnotą żydowską. Po drugie, nie ma nikogo innego, kto mógłby potwierdzić i przesłuchać kwestie i osobowości Nowego Testamentu, z wyjątkiem źródeł żydowskich, które napisały pokolenia później. Józef Flawiusz urodził się w rodzinie kapłańskiej około 37 roku n.e., ale jego ciekawość skłoniła go we wczesnych latach życia do eksperymentowania z różnymi, a nawet kontrkulturowymi wyrażeniami żydowskimi. Najpierw spróbował filozofii esseńczyków. Chociaż wywarli na nim pozytywne wrażenie, opuścił ich. Następnie przyłączył się do ascetycznej grupy puszcy, której przewodził charyzmatyczny przywódca o imieniu Banus. Być może ta grupa wykazywała coś, co Józef Flawiusz uznał za atrakcyjne wśród esseńczyków. Wszystkie te doświadczenia miały miejsce przed ukończeniem 19 roku życia. Potem zainteresował się faryzeuszami, inną sektą żydowską, choć z jego późniejszych komentarzy wynika, że jego zaangażowanie w ich działalność było napięte. Podróż do Rzymu w 63 roku n.e. wzbudził szacunek dla Cesarstwa Rzymskiego, który stał się widoczny w jego późniejszych działaniach. Kiedy wrócił, wybuchła wojna między jego rodakami a Rzymem, a Józef Flawiusz niechętnie i daremnie poprowadził oddział Galilejczyków przeciwko armii rzymskiej. Jego wojska zostały przytłoczone, a jego kohorty, które przeżyły, zawarły pakt raczej na śmierć niż na poddanie się. Doprowadzony do punktu popętnienia samobójstwa, Józef Flawiusz odmówił i uciekł. Przedstawił się rzymskiemu generałowi Wespazjanowi jako sprzymierzeniec, tłumacz i przewodnik. Przedstawiał się jako kolejny Jeremiasz, prorok, który przewodził swemu ludowi w czasie najazdu babilońskiego, głosząc w Jerozolimie przeciwko powstaniu i prorocтва dotyczące przeznaczenia Wespazjana i Rzymian. Decyzja Józefa Flawiusza, by stanąć po stronie Rzymu, była motywowana zarówno religią, jak i instynktem przetrwania. Jednak większość jego żydowskich towarzyszy uważała go za zdrajcę. Pod koniec kampanii Józef Flawiusz został uhonorowany w Rzymie wiejską willą, specjalnymi przywilejami i przyjaźnią z cesarzem rzymskim. Nigdy nie wrócił do ojczyzny, a tym bardziej do żony i rodziny. Resztę swoich dni spędził jako historyk, pisząc co najmniej cztery kompozycje. Pierwszą była wojna żydowska, relacja z wydarzeń, które doprowadziły do trudności 70 roku n.e. Józef Flawiusz obwinia za wojnę małą grupę żydowskich fanatyków. Drugi to *Against Apion*, obrona żydowskiej kultury i historycznego rodowodu. Trzecia, najdłuższa, to historia Żydów od stworzenia do jego czasów (około 90 r. n.e.), zwana starożytnościami żydowskimi. Ta praca jest wzorowana na innych historiach grecko-rzymskich i umiejętnie łączy cnoty świeckie i religijne w opowiadaniu historii żydowskiej. Wreszcie pisze własną autobiografię, głównie jako obronę swojego

postępowania podczas wojny. Jednak do ostatniego zdania jest apologetą swojego narodu żydowskiego i jego sprawy. Jego historie są oceniane jako rzeczowe i rzetelne. Podczas pobytu w Rzymie miał dostęp do oficjalnych dokumentów i opierał się na innych źródłach, takich jak Mikołaj z Damaszku, historyk dworu Heroda. Miał wiedzę z pierwszej ręki o ziemi, osobowościach, problemach i bitwach. Wiele z jego własnych opisów może służyć jako tło dla takich nowotestamentowych postaci, jak Herodowie, kapłani, faryzeusze i saduceusze, Jan Chrzciciel, Jakub („brat” Jezusa) i być może Jezus (Chrystus) z Nazaretu. Hieronim zachwalał Józefa Flawiusza jako „greckiego Liwiusza” za jego mistrzowskie opowiadanie historii. To prawda, że potężny głos Józefa Flawiusza przez wieki przekonywał chrześcijan o historycznej prawdziwości ich pism świętych. Z tego powodu Józef Flawiusz zachował się w kręgach chrześcijańskich, a nie żydowskich; w rzeczywistości do niektórych starożytnych rękopisów Biblii dołączono również pisma Józefa Flawiusza. Ale inni kwestionują jego neutralność i bezstronność. Istnieją niespójności w jego opisach jego przywództwa w czasie wojny i pytania, czy od początku popierał bunt.

Jozjasz

(ok. 648-609 p.n.e.) król Judy

Autor biblijnej Księgi Królewskiej ocenia Jozjasza jako najwyższego ze wszystkich królów Judy po Dawidzie. Znany jest przede wszystkim jako reformator religijny, ale jego wizja Judy była motywacją do zmian politycznych, zmian w polityce zagranicznej i pewnego stopnia do ponownego zjednoczenia z północnym królestwem Izraela (Samaria). Zaczął panować w wieku ośmiu lat, kiedy jego ojciec Amon został zamordowany i rządził przez 31 lat. Cofając się do czasów Ezechiasza, Juda była prześladowana przez Asyrię, chociaż stolica nigdy nie upadła. Jego dziadek i ojciec poczynili duże ustępstwa religijne na rzecz Asyryjczyków i rdzennych grup religijnych. W przeciwieństwie do swojego ojca i dziadka Jozjasz wykazywał pobożną lojalność wobec tradycyjnej wiary judejskiej, być może będąc pod wpływem kapłanów świątynnych w Jerozolimie. W wieku 20 lat był gotów upublicznić swój program religijny. Dał jasno do zrozumienia, że chce powrócić do Boga swoich przodków i odrzucić obcych bogów oraz ich zwyczaje kultu. Takie zwyczaje obejmowały składanie ofiar z dzieci i rytuały płodności. Być może był śmiały, ponieważ było jasne, że Asyria toczy wojnę domową, jak wskazuje Kronika Babilońska; być może wiedział, że asyryjski władca, Asurbanipal, był za stary, by prowadzić kampanię; a może pokrzepiła go rozmowa z rywalami Asyrii w Egipcie i Babilonie. Stopniowo Jozjasz stawał się coraz bardziej stanowczy w kwestii swoich celów religijnych. Naprawił świątynię; oczyścił teren świątyni z obcych religii i ołtarzy; następnie rozszerzył swój zasięg geograficzny o ataki na zagraniczne miejsca kultu religijnego w Izraelu (Samaria). Następnie Jozjasz odkrył księgę praw religijnych, często uważaną za jakąś formę biblijnej Księgi Powtórzonego Prawa, zawierającą prawa dotyczące świątyni, ortodoksyjne doktryny i scentralizowany rząd. Niektórzy spekulowali, że ten dokument został przeformułowany w coś w rodzaju historii Deuteronomicznej, obejmującej księgę biblijną od Księgi Jozuego-Króli. Punktem kulminacyjnym reform Jozjasza było zaproszenie całego ludu Izraela i Judy do wspólnego świętowania Paschy. Oprócz pamiętania o obrzędzie ucieczki Izraela z Egiptu, Jozjasz poprowadził także lud do ponownego poświęcenia się przestrzeganiu przymierza Mojżesza. Jozjasz zmarł, gdy nowy faraon, Neko II (ok. 609-594 p.n.e.), maszerował przez nadbrzeżne równiny, by rzucić wyzwanie Babilonii i Persji jako wschodzącym potęgom Mezopotamii. W Biblii czytamy, że Jozjasz sprzeciwił się Neko, sprzeciwiając się boskiemu zamierzeniu, by Egipt miał pierwszeństwo przejazdu. Obraz jest niejasny, ponieważ nie jest jasne, dlaczego Jozjasz stanął przeciwko Neko ani dlaczego Boski plan faworyzował przejście Egiptu. Jozjasz, którego Biblia okrzyknęła najwierniejszym z królów, został śmiertelnie ranny na polu bitwy, będąc ofiarą boskiego planu.

Juda ha-Nasi

(ok. 130 – ok. 220 n.e.) przywódca religijny

Tradycyjni Żydzi utrzymują, że Judah ha-Nasi (Juda Ksiązę) był jedynym redaktorem Miszny. Wyjaśnienie to zakłada istnienie nieprzerwanej linii myślenia rabinicznego, począwszy od Hillela (słynnego rabina z początku I wieku n.e.) poprzez Johanaana ben Zakkaja i Akibę (kolejny rabin z czasów Bar Kochby) do Judy. Bardziej prawdopodobne jest, że Miszna jest dziełem więcej niż jednego pisarza. Miszna została prawdopodobnie spisana za czasów Judy jako patriarchy i księcia, a dzięki temu wyczynowi zajmuje on centralne miejsce w historii. Po fiasku Bar Kochby (132–135 n.e.) trudno przecenić znaczenie Judy dla palestyńskich Żydów. Skonsolidował ruch rabiniczny pod swoim przywództwem jako patriarcha i tym samym stał się czołowym rzecznikiem religijnym Żydów palestyńskich. Nawet Żydzi babilońscy, poza Cesarstwem Rzymskim i pod perskim satrapą, schronili się w jego cieniu. Pozycja polityczna, z której jest znany, ksiązę, osiągnęła apogeum za jego kadencji i udało mu się ją zinstytucjonalizować, przekazując tytuł (ha-Nasi) jednemu ze swoich synów. Jego sukces wśród rodaków i okupujących Rzymian znajduje odzwierciedlenie w licznych opowieściach o nim większych niż życie. Legendy mówią, że był osobistym przyjacielem Antoninusa — prawdopodobnie późniejszego Septymiusza Sewera, jeśli w opowieściach jest choć ziarno prawdy. Jego bogactwo było również bajeczne; źródła podają, że jego zarządca był bogatszy niż perski satrapa. Jednocześnie szczodrość i jałmużna — przynajmniej według literatury rabinicznej — uczyniły go popularną postacią wśród ubogich. Udało mu się złagodzić żydowską wrogość wobec Rzymu za zniszczenie Jerozolimy i jej świątyni. Zlikwidował coroczny post upamiętniający zniszczenie Świątyni i anulowanie rabinicznych dekretów nakazujących zagranicznym Żydom wspieranie spraw palestyńskich. Negocjował zwrot części ziem skonfiskowanych przez Rzymian. Ujednotlił także kalendarz żydowski i złagodził niektóre dyscypliny roku szabatowego. Znalazł sposoby radzenia sobie z wieloma przywódcami rabinów za pomocą polityki kija i marchewki. Najpierw zniósł część podatków, a następnie odebrał im prawo wyświęcania nowych rabinów. Dzięki takim salomońskim miarom Talmud okrzyknął go pierwszym od czasów Mojżesza, który „połączył Torę i (polityczną) wielkość w jednym miejscu”. Ponieważ Miszna została napisana w dialekcie wywodzącym się z późnego biblijnego hebrajskiego, ożywił hebrajski dla Żydów zarówno w Palestynie, jak i poza nią. Do dziś wśród wszystkich Żydów hebrajski misznaicki jest dominującym językiem liturgii i modlitwy. Kiedy umarł, jego grób stał się miejscem pielgrzymek żydowskich wielbicieli. Żaden inny przywódca żydowski nie zdobył tak serc i umysłów rabinicznych Żydów. Żaden inny mędrzec nie był w stanie tak opanować ustnej Tory i zastosować jej w ówczesnej polityce. Jak żadna inna postać żydowska późnej starożytności łączył spryt polityczny z pobożnością religijną. Często w źródłach nazywany jest po prostu „Rabbi” lub „Ksiązę”.

Judaizm, wczesny (heterodoksja)

Po śmierci Salomona, króla zjednoczonego Izraela i Judy ok. 922 p.n.e. 10 północnych plemion odłączyło się i ponownie utworzyło królestwo Izraela. Asyryjczycy zdobyli jego stolicę, Samarię, w 722 p.n.e. Żydowskie pisma święte stwierdzają, że tamtejsi Izraelici zostali deportowani i zastąpieni przez cudzoziemców, którzy czcili izraelskiego boga wraz z bogami swoich przodków. Wygnani Izraelici stali się znani jako „dziesięć zaginionych plemion”. Tradycyjny judaizm śledzi imigrantów do Samarytan. Jednak Samarytanie twierdzą, że biblijny kapłan Heli uzurpował sobie urząd arcykapłański i założył fałszywe sanktuarium w Szilo (ok. 1090 p.n.e.). Plemiona Efraima, Manasses i część Lewiego przebywały w prawdziwym sanktuarium na górze Garizim, w pobliżu dzisiejszego Nablus. Samarytanie wywodzą się od lojalistów na Górze Garizim. Żaden pogląd nie jest bez zastrzeżeń. Z przekazów asyryjskich wynika, że usunęli oni tylko około jednej dziesiątej Izraelitów, a inna część żydowskiej Biblii wskazuje, że po upadku Samarii królowie judzcy rozprawili się z plemionami północnymi, nie sugerując przy tym, że mieszkańcy byli obcokrajowcami. Pogląd Samarytanina został po raz pierwszy poświadczony w źródłach średniowiecznych około 2000 lat po rzekomym wydarzeniu. Rozłam między

Samarytanami i Żydami prawdopodobnie nastąpił między czasami Ezdrasza i Nehemiasza (464-358 p.n.e.), o których mówiono, że mieli kłopoty z Samarią, a czasami Jana Hyrkana, który zburzył świątynię na górze Garizim w 128 r. p.n.e. Istnieją dwie wersje historii wyjaśniającej rozłam: prawnuk arcykapłana żydowskiego ożenił się z córką perskiego namiestnika Samarii, odmówił rozwodu, został wygnany, a w późniejszej wersji został arcykapłanem na Mt. Garizim. Ewangelie Łukasza i Jana oraz Dzieje Apostolskie świadczą o roli Samarytan w najwcześniejszym chrześcijaństwie i ich konflikcie z Żydami. Jednak gdy Żydzi walczyli z Rzymianami w latach 66-73 i 132-135 n.e., Samarytanie byli po obu stronach. Samarytański wódz Baba Rabba uzyskał niepodległość dla swojego ludu w III wieku n.e. W tym czasie Samarytanie również mieli swoje własne Pismo Święte, wersję Pięcioksięgu różniącą się od żydowskiej. Nawrócenie Konstantyna Wielkiego w 312 roku spowodowało ciągłe prześladowania Samarytan przez chrześcijan. W 484 i 529 Samarytanie zbuntowali się przeciwko Bizantyjczykom i stracili tysiące swoich rodaków. Podbój muzułmański w VII wieku zmniejszył liczbę prześladowań, ale utrwalił złe rządy, co spowodowało, że populacja Samarytan wzrosła do 146 do 1917 r., kiedy Samarytanie zaczęli zwiększać swoją liczbę, żeniąc się z żydowskimi kobietami. Niemniej jednak w 2003 roku było tylko 655 Samarytan. Państwo Izrael, odwracając się od tradycji żydowskiej, uważa ich za praktycznie Żydów. Ebionici byli chrześcijanami, którzy przestrzegali Tory. Nazwa pochodzi od hebrajskiego słowa „ebyonim”, oznaczającego „biedny”, co wydaje się być samookreśleniem pierwszych chrześcijan w Jerozolimie. Ebionici mieli być potomkami tych pierwszych chrześcijan, którzy uciekli za Jordan przed upadkiem Jerozolimy w 70 roku n.e. Ebionici często różnią się od nazarejczyków, Żydów, którzy rzekomo wierzyli w dziewicze poczęcie i boskość Jezusa (Chrystusa) z Nazaretu oraz apostołstwo Pawła. Ebionici natomiast wierzyli, że Jezus był biologicznie synem Józefa i ze względu na swoje doskonałe życie został adoptowany podczas chrztu przez Boga. Odrzucili także Pawła, składanie ofiar ze zwierząt i jedzenie mięsa, a wysoko cenili małżeństwo i codzienne rytualne kąpiele. Kilka ewangelii apokryficznych jest powiązanych z ebionitami, w tym Ewangelia ebionitów. Zarówno ebionici, jak i nazarejczycy byli związani z Samarytanami, którzy nazywają siebie „ci, którzy przestrzegają [smr] [Tory]”. Nsr, od którego może pochodzić Nazarejczyk, oznacza również „przestrzegać”. Ebionici mają inne podobieństwa do Samarytan, takie jak wiara w mesjańskiego następcę Mojżesza i krytyka żydowskiej świątyni. Jednak to, że Ebionici czcili Jerozolimę, czyni mało prawdopodobnym, aby pochodzili z samarytanizmu. Wydaje się, że Samarytanie, Jezus i Ebionici wywodzili się raczej z judaizmu anty-saducejskiego, anty-harisejskiego, którego wiele sekt miało nazwy wywodzące się z nsr. Pozycja ebionitów między pogańskim chrześcijaństwem a judaizmem rabinicznym stała się nie do utrzymania i po roku 400 zniknęli oni z historii. Z drugiej strony ebionicka negacja boskości Jezusa żyła w arianizmie, nestorianizmie i islamie.

Julian Apostata

(ok. 331–363 n.e.) Władca rzymski

Cel późniejszych ojców kościoła i bohater grecko-rzymskich pogańskich romantyków, Julian Apostata, wywołał reakcję literacką nieproporcjonalną do jego kadencji jako Cezara. Dyskusyjne jest, co tak naprawdę oznaczała jego wizja powrotu do religii Greków i Rzymian, czy przyjęcie filozofii neoplatonizmu, czy prawdziwe oddanie greckiej mitologii i panteonowi Olimpu i jego kultowi. Niemniej jednak jego pasją był powrót do niechrześcijańskiej kultury grecko-rzymskiej i był tak samo pasjonatem religii przeciwnej chrześcijaństwu, jak chrześcijanie pasjonowali się nawracaniem świata. Wszystko inne — podatki, komunikacja, imperium — było drugorzędne dla obu grup. Dorastał w świecie politycznej rywalizacji i rozlewu krwi członków rodziny Konstantyna Wielkiego. Ponieważ był tylko małym chłopcem, jego życie zostało oszczędzone, gdy nieślubni potomkowie Konstantyna zabili jego ojca i wszystkich wujków w 337 roku n.e. Był przewożony tu i tam przez ostrożnych strażników cesarskich, najpierw do tętniącej życiem Nikomedii, a potem do samotnej, odległej Kapadocji. W takiej

odosobnionej egzystencji odkrył świat eposów homeryckich i Hezjoda, bliźniaczych źródeł greckiego kanonu pogańskiej „Biblii”. Odnajdywał też pocieszenie w pięknie przyrody, przez co był skłonny sympatyzować z panteistyczną teologią swoich greckich przodków. Później, jako nastolatek, zetknął się z filozofią kilku znakomitych nauczycieli neoplatońskich (Libanusza, Maksyma i Jamblicha). Wszystkie te czynniki — spory, które chrześcijaństwo wniosło do jego dzieciństwa, stabilność greckich klasyków, jego wrażliwość i wyjaśnienie filozofii — doprowadziły Juliana do poddania się tajemnemu „nawróceniu” na religię grecką (pogańską) w wieku 20 lat. W tym czasie został wtajemniczony w tajemnicę Mitry. Jego prawdziwe oblicze nie pokazało się publicznie przez co najmniej 10 lat. W wieku 24 lat został wezwany przez swojego kuzyna cesarza Konstancjusza II do służby na Zachodzie. Choć nosił imię Cezar, był ściśle nadzorowany przez kluczowy personel cesarza. Nie miał specjalnego przeszkolenia wojskowego, ale przez następne pięć lat dobrze spisywał się na polu bitwy przeciwko Germanom. W tym momencie cesarz rozkazał Julianowi i jego żołnierzom udać się na wschód i walczyć z perskim imperium Sasanidów. Zamiast tego, po ostrożnym spisku, jego wojska zbuntowały się i ogłosiły Julianem Augustem, czyli cesarzem, w miejsce Konstancjusza II. Wojny domowej uniknięto tylko dzięki nagłej śmierci jego kuzyna w 361 roku. W wieku 30 lat Julian był jedynym przywódcą Cesarstwa Rzymskiego i mógł bezkarnie ogłosić, że nie jest chrześcijaninem, lecz wyznawcą religii greckiej. Oczyszczył rozдутą imperialną biurokrację w celu zwiększenia wydajności i wyeliminowania wpływów chrześcijańskich. Wykazywał młodzieńczą energię w podejmowaniu działań na rzecz przywrócenia pogaństwa: odciął finansowanie kościołów; odnowił greckie świątynie i próbował przywrócić greckich kapłanów i krwawe ofiary; i zabronił chrześcijanom nauczania klasyki greckiej. Próbował podważyć chrześcijaństwo na kilka sposobów. Jednym z jego dziwacznych pomysłów była odbudowa świątyni żydowskiej w Jerozolimie, projekt prawdopodobnie pomyślany jako dźgnięcie chrześcijan. Z pomysłu tego zrezygnowano, gdy tuż przed rozpoczęciem odbudowy doszło do trzęsienia ziemi. Innym, bardziej rozsądnym pomysłem było ogłoszenie całkowitej tolerancji religijnej, prawdopodobnie w nadziei, że chrześcijaństwo rozpadnie się w grzęzawisko doktrynalnych sporów. Wygnał jednego z czcigodnych bohaterów chrześcijaństwa, Atanazego, i odmówił ratowania chrześcijańskiego centrum intelektualnego, Nisibis, kiedy zdobyli je Persowie. Chciał tym samym udowodnić, że zarówno poważnie traktuje swoje obowiązki cesarza, jak i obdarzony błogostawieństwem Zeusa i bogów, podjął więc kampanię przeciwko Persom. Został niechlubnie pokonany i zmarł w 363 roku na suchych ziemiach Mezopotamii, niecałe dwa lata po objęciu władzy. Jego program uzyskał jedynie ograniczone poparcie społeczne i ostatecznie imperium wróciło w ręce chrześcijan, zdecydowanych nigdy więcej nie dopuścić do przejścia władzy przez innego poganina.

Justynian I

(ok. 482–565 n.e.) cesarz bizantyjski

Justynian urodził się na Bałkanach w niearystokratycznej rodzinie. Jego wuj Justyn służył w cesarskiej gwardii przybocznej i awansował na jej dowódcę, a następnie cesarza od 518 do 527 n.e. Justyn wypromował i adoptował swojego utalentowanego siostrzeńca i ogłosił go współcesarzem w 527 r. Dwa lata wcześniej Justynian poślubił Teodorę, była aktorkę i prostytutkę, która aż do śmierci w 548 r. okazała się silną partnerką cesarską. Justynian przewidywał przywrócenie cesarskiej jedności i władzy, które zostało osłabione w V wieku, kiedy imperium przetrwało ataki plemion germańskich, które usunęły większość zachodu spod kontroli cesarskiej. W 532 roku Justynian stanął przed największym wyzwaniem podczas zamieszek Nika w Konstantynopolu (nazwanych tak, ponieważ tłum krzyczał „Nika”, greckie słowo oznaczające „zwyciężyć”). Reformy podatkowe Justyniana i niektórych jego urzędników były niepopularne. Justynian próbował aresztować buntujących się członków Błękitnych i Zielonych (czołowych klubów sportowych, które wspierały swoich woźniców rydwanów, którzy nosili wspomniane barwy podczas wyścigów na Hipodromie). Zamieszki przybrały na sile, a różni

senatorowie, którzy sprzeciwiali się centralizacji władzy Justyniana, wykorzystali zamieszki, które wydawały się gotowe do obalenia rządu, do zaproponowania nowego kandydata cesarskiego. Justynian rozważał porzucenie tronu. W tej chwili zwątpienia Teodora oświadczyła, że wolałaby raczej umrzeć, niż porzucić cesarską purpurę. Wspierany przez nią Justynian wypuścił żołnierzy pod dowództwem Belizariusza i Mundo, którzy podobno zmasakrowali 30 000 ludzi. Efektem zamieszek było umocnienie pozycji Justyniana, który wykorzystywał ją do aresztowań i karania swoich przeciwników politycznych. Użył go również do odcisnięcia swojego stempla na Konstantynopolu, którego części zostały spalone, w tym kościół Hagia Sophia. Cesarz zbudował nową, znacznie wspanialszą świątynię Hagia Sophia, która była największym kościołem chrześcijaństwa i znakiem potęgi i świetności Bizancjum do XV wieku. Stoi dziś jako jedno z wielkich dzieł światowej architektury. Justynian budował lub naprawiał inne kościoły, a także fortece w całym imperium. Współczesny Prokopiusz napisał O budynkach, aby opisać imperialny wysiłek. W ramach przywrócenia jedności i władzy Justynian zlecił rewizję i reorganizację praw, znanych pod wspólną nazwą Corpus Juris Civilis. Dzieło to obejmowało Kodeks (książkę prawniczą), Digest (decyzje prawne i komentarze), Instytuty (podręcznik prawniczy) oraz Powieści, które były nowymi prawami ogłoszonymi po Kodeksie. Największym wyzwaniem Justyniana było znalezienie sposobu na zjednoczenie różnych grup chrześcijańskich w jego imperium. Bez rozwiązania jego imperium pozostałoby podzielone między ziemie wschodnie, takie jak Egipt i Syria, oraz Zachód. Jako student teologii, Justynian był jednym z nielicznych cesarzy, którzy pisali dzieła teologiczne, chociaż nie wzbraniał się przed prześladowaniem innych grup, aby wywierać na nie presję, by się podporządkowały. Prześladował niechrześcijan, takich jak Samarytanie i poganie. Problemy teologiczne dotknęły nawet pałac cesarski. Jego żona, Teodora, była zwolennikiem monofizyty, podczas gdy on sam oscylował między stanowiskiem prochalcedońskim a bardziej tolerancyjnym. W 553 roku Justynian zwołał V Sobór Powszechny, który zebrał się w Konstantynopolu. Nie przyniosło to niestety trwałego rozwiązania. Justynian odnosił większe sukcesy z innymi grupami, a mianowicie z chrześcijanami arianizmu, którzy odrzucili Sobór Nicejski i Sobór Efeski, które głosiły, że Chrystus został zrodzony, a nie stworzony przez Boga. Jego prześladowania sprawiły, że stosunki z plemionami germańskimi na Zachodzie były niespokojne, ponieważ oni również byli arianami (z wyjątkiem Franków). Cel Justyniana, jakim było wyćpienie herezji i przywrócenie ziem Zachodu z powrotem w ręce Rzymian, miał zostać osiągnięty poprzez atak militarny. Za Belizariusza prowadził najpierw kampanię przeciwko Wandalom z Afryki Północnej, którą szybko podbił (533–534). Następnie kampania przeniosła się na Sycylię i Włochy, gdzie Ostrogoci zostali pokonani w długotrwałym konflikcie, który spustoszył Włochy (535–552). (Trzy lata po śmierci cesarza Longobardowie najechali Italię i pozbawili imperium znacznej części odbitego półwyspu). Justynian okupował także część Hiszpanii w posiadaniu Wizygotów. Koncentracja armii na Zachodzie osłabiła jednak obronę wschodnią i północną. Wizja jedności Justyniana przywróciła imperium całe regiony, stworzyła trwałą prawną kompilację, zbudowała jeden z największych pomników światowej architektury i zapewniła imperialną władzę nad wszystkimi wyzwaniami. Udało się to jednak osiągnąć za wielką cenę. Nie był w stanie znaleźć rozwiązania podziałów teologicznych, a koszt rekonkwisty zachodniej opróżnił skarbiec i otworzył przed jego następcami problemy obronne.

Jemen

Jemen to państwo zajmujące południowo-zachodnią część Półwyspu Arabskiego. Ze względu na rozległą pustynię we wnętrzu półwyspu Jemen ma nieoznaczone granice z Omanem na wschodzie i Arabią Saudyjską na północy. Granice zachodnią i południową wyznacza wybrzeże, biegnące zarówno wzdłuż Morza Czerwonego, jak i Zatoki Adeńskiej. Handel charakteryzował historię wczesnego Jemenu. Surowy klimat i ogólnie bezproduktywny charakter większości wnętrza oznaczały, że większość kultury i historii Jemenu koncentrowała się na stosunkowo wąskim pasie wybrzeża. Jednak niektóre obszary wyżynne były ważne gospodarczo i były zasiedlane od wczesnego okresu. Niedawne odkrycie

megalitów na równinie przybrzeżnej w al-Tihamah wskazuje, że nawet marginalnie nadające się do zamieszkania pustynne regiony Jemenu były okupowane być może już 2400 p.n.e. Jednak dopiero kilka wieków później na tym obszarze powstało wiele potężnych, niezależnych miast-państw. Podstawą tych państw była lokalna monopolistyczna kontrola kadzidła i mirry oraz panowanie nad handlem przyprawami z Azji Południowej, co wynikało ze znajomości warunków wietrznych. Zarówno mirra, jak i kadzidło pochodzą z gumożyciwic, uzyskiwanych przez usunięcie kory z części drzewa i umożliwienie wytłaczania i stwardnienia żywicy. Od VII wieku p.n.e. karawany wiozły mirrę i kadzidło szlakami lądowymi do Ktezyfonu, Syrii i miast śródziemnomorskich. Biblijne królestwo Saby znajdowało się w Jemenie, na obszarze znanym później przez Rzymian jako Arabia Felix — „szczęśliwa Arabia”. Oprócz państwa Sabejczyków czy Szebów istniały również stany Minajczyków i Himjarytów. Państwa te miały również dostęp do wschodniej Afryki i handlowały przedmiotami luksusowymi, takimi jak strusie pióropusze. Bogactwo wytwarzane przez te różne przedmioty oznaczało, że od około 1200 r. p.n.e. do 255 n.e. byli znani w całym świecie śródziemnomorskim. Nieuchronnie bogactwo pobudzało pożądanie i podejmowano szereg prób zdominowania regionu z zewnątrz. Najbardziej znaną z tych prób byli Rzymianie, a ostatecznie Arabia została zaanektowana przez Trajana, który przekierował handel morski na zachodnie wybrzeże Morza Czerwonego. Ponadto żeglarze rzymscy odkryli znajomość wiatrów i skończyła się monopolizacja handlu przyprawami przez Jemeńczyków. Zarówno Grekom, jak i Rzymianom udało się już zaopatrywać we własne towary handlowe przez jemeński port Muza, który jest teraz utracony. Niezależne, bogate państwa jemeńskie nie były już możliwe. Wielkie projekty inżynieryjne zaczęły upadać, ponieważ spadające dochody oznaczały mniejsze wpływy z robót publicznych. Symbolicznie Wielka Tama Ma'rib zawiodła w 525 roku, będąc ofiarą braku wzmocnienia jej struktury. W tym czasie Jemeńczycy byli mieszanką Żydów i chrześcijan, a także mieszanką wyznawców rdzennych wierzeń. Ostatni król Himjarytów, Dhu Nuwas (Yusuf Asaf Yathar), przeszedł na judaizm, a następnie zarządził masakrę chrześcijan. Ci, którzy przeżyli, wezwali na pomoc cesarza bizantyjskiego w imieniu aksumickich chrześcijan z Jemenu. Umożliwiło to Aksumitom dominację w Jemenie, a nawet zagroziło przejęciem kontroli nad obszarem wokół Mekki i Medyny. W zamian Himjaryci wezwali na pomoc Imperium Perskie, co doprowadziło do wchłonięcia Jemenu przez Persję. Następnie Jemen został rządzony przez kalifat Umajjidów w Damaszku, a następnie przez kalifat Abbasydów w Bagdadzie. Islamizacja Jemenu nastąpiła szybko, ale stała się przedmiotem kontrowersji wśród społeczeństw islamskich i ich uczonych, z których wielu nie interesuje się historią przedislamską, a w niektórych skrajnych przypadkach zahamowało badania na ten temat. Jemeńczycy entuzjastycznie przyjęli islam, a wczesna konwersja państwa jest wspominana jako powód do dumy.

Jedwabny Szlak

Niemiecki odkrywca zachodnich Chin i Azji Środkowej ukuł nazwę Jedwabny Szlak pod koniec XIX wieku. Opisuje szlak handlu międzynarodowego, który łączył Chiny i Rzym, wymieniając wiele luksusów karawanami wielbłądów, z których najważniejszym są pożądane przez Chiny jedwabie. Seres, co oznacza „kraj jedwabiu”, prawdopodobnie odnosi się do Chin, po raz pierwszy wspomniano w greckich relacjach z VI wieku p.n.e.; niektóre chińskie tkaniny jedwabne musiały być sprzedawane do krajów zachodnich w dawnych czasach. W okresie wczesnej dynastii Han (202–220 n.e.) Chiny uspokajały potężnych koczowników zwanych Xiongnu (Hsiung-nu), regularnie dostarczając im duże ilości jedwabiu, srebra i żywności. Xiongnu handlowali częścią jedwabiu z innymi ludami. Chcąc położyć kres zagrożeniu Xiongnu dla Chin i ich uciskowi na chiński eksport, cesarz Wu rozpoczął przeciwko nim ogromne wyprawy wojskowe, które rozpoczęły się w 134 r. p.n.e. i zakończyły się kapitulacją niektórych plemion Xiongnu i ucieczką innych. Przebyta trasa lądowa liczyła ponad 4000 mil. Żadna karawana nie przejechała całej trasy; była to raczej seria podróży w sieci centrów handlowych, w których spotykali się kupujący i sprzedający. Trasa transzajatycka rozpoczynała się w stolicach Chin Luoyang (Loyang) lub Chang'an (Ch'ang-an); skierował się na zachód do przygranicznego miasta Chin

Dunhuang (Tun-huang), gdzie trasa podzieliła się na dwie części, omijając pustynię Taklamakan; następnie zbiegły się w Kaszgarze (przy obecnej zachodniej granicy Chin) do Taszkontu i Buchary w Azji Środkowej, gdzie jedna gałąź rozdzieliła się na południowy wschód przez Afganistan do subkontynentu indyjskiego, a druga na zachód przez Merv w Iranie (starożytna Partia) do Bagdadu w Iraku, Antiochii lub Tyrze na wschodnim wybrzeżu Morza Śródziemnego, stamtąd drogą morską do Rzymu. Przez większą część podróży kupcy byli chronieni przez potęgę Chin i Rzymu w ramach Pax Sinica i Pax Romana. Położone po drodze państwa i miasta korzystały z pobierania podatków i opłat. Kiedy stały się zbyt uciążliwe, jak to się stało z Irańczykami, kraje handlowe starały się otworzyć nowe szlaki. Tak więc w I wieku n.e. otwarto szlak morski, który łączył port w południowych Chinach Kanton, przez Cieśninę Malakka i Zatokę Bengalską z Indiami, a następnie przez Zatokę Perską lub Morze Czerwone z rzymskim wschodem do Morza Śródziemnego. Po upadku dynastii Han i Cesarstwa Zachodniorzymskiego stosunki handlowe kontynuowała dynastia Tang (T'ang) w Chinach i Cesarstwo Bizantyjskie. Oprócz jedwabiu ważnymi przedmiotami handlu były inne tekstylia, metale, klejnoty, szkło, konie i przyprawy. Droga była również ważna dla wprowadzania nowych upraw i artykułów żywnościowych w różnych kulturach oraz dla wymiany innowacji technologicznych, na przykład matowych soczewek szklanych z Indii i papieru z Chin. Wreszcie szlak misjonarzy i pielgrzymów sprowadził buddyzm z Indii do Azji Środkowej i Chin oraz, co mniej ważne, nestoriańskie chrześcijaństwo, judaizm i manicheizm z rzymskiego Wschodu i Iranu do Azji Wschodniej. Marco Polo z Wenecji podróżował Jedwabnym Szlakiem do Chin pod koniec XIII wieku, przynosząc do Europy opowieści o legendarnym Wschodzie. Jedwabny Szlak został ostatecznie zaćmiony, gdy Europejczycy odkryli drogę morską do Azji przez Afrykę po 1498 roku.

jarmarki szampańskie

Wraz z rozwojem gospodarki europejskiej w XI i XII wieku handel lądowy między Włochami a północno-zachodnią Europą wzrósł, a kupcy z tych regionów musieli się spotykać, aby wymieniać towary. W okresie od początku XII do XIII wieku wymiana ta skupiała się głównie w regionie Szampanii we Francji, na jarmarkach odbywających się w miastach Troyes, Provins, Bar-sur-Aube i Lagny. W XII wieku duża część sukna flamandzkiego trafiła do Włoch za pośrednictwem jarmarków szampańskich. Jarmarki są zwykle powiązane z targowiskami, a średniowieczne statuty zezwalające na jarmarki i targi często łączą jedno i drugie. Jednak w przeciwieństwie do targu, który zwykle spotykał się co tydzień, aby służyć lokalnym potrzebom i wymieniać tanie lub łatwo psujące się produkty, jarmark zbierał się tylko raz lub dwa razy w roku na dni lub tygodnie, aby wymieniać towary z odległych miejsc między kupcami z odległych obszarów. Jarmarki były miejscem spotkań kupców z innymi kupcami w celu prowadzenia interesów w gospodarce, która nie miała i nie mogła utrzymać stałych ośrodków handlowych. Jarmark zapewniał regularność wędrownym kupcom i zapewniał miejsce, w którym wiedział, że może znaleźć innych kupców, handlować niezbędnymi mu towarami i zaopatrzeniem oraz sprzedawać towary, które przewoził. Jarmarki szampańskie są prawdopodobnie najbardziej znanymi ze średniowiecznych jarmarków europejskich. Powstały w pierwszej połowie XII wieku jako ośrodek sprzedaży koni. Rozwinęły się z rynków lokalnych, poprzez rynki regionalne, aż w końcu do targów o znaczeniu ogólnoeuropejskim. Przed jarmarkami kupcy podróżowali szlakami handlowymi na północ i południe, wzdłuż rzek Mozy, Saony i Rodanu. Jednak później pojawiła się bardziej bezpośrednia trasa między Doliną Rodanu a Flandrią Zachodnią. Biegła od Saony przez wyżynę Langres do górnego biegu rzek Paryskich, a następnie na północ w kierunku Lille i Arras. Cztery miasta targowe znajdowały się na tej bardziej bezpośredniej trasie lub w jej pobliżu. Co więcej, hrabiowie Szampanii zjednoczyli ten obszar na początku XII wieku i mogli zapewnić bezpieczeństwo i dobrobyt kupcom i podróżnym udającym się na ich ziemię. Gwarancja bezpieczeństwa oraz „liberalna i konstruktywna” polityka hrabiów wobec jarmarków była atrakcyjna dla kupców i niewątpliwie w dużym stopniu przyczyniła się do ich sukcesu. W ramach cyklu odbyło się sześć jarmarków. Troyes i Provins były gospodarzami po dwa jarmarki, a

Lagny i Bar-sur-Aube po jednym. Lagny pod Paryżem otworzyło Nowy Rok jarmarkiem, a Bar-sur-Aube zorganizował jarmark wiosną, w połowie Wielkiego Postu. Pierwszy jarmark w Provins odbył się w tygodniu poprzedzającym święto Wniebowstąpienia, a po nim nastąpił pierwszy jarmark w Troyes, który rozpoczął się po święcie św. Jana Chrzciciela. Drugie targi w Provins rozpoczęły się 14 września, a cykl zakończyły się drugimi targami w Troyes, które rozpoczęły się 2 listopada. Zwykle pomiędzy targami występowała przerwa wynosząca najwyżej tydzień lub dwa. Jarmarki w Lagny i Barsur-Aube wydają się mieć mniejsze znaczenie niż te w Troyes i Provins. Targi odbywały się według sztywnego harmonogramu. W pierwszym tygodniu kupcy rozstawiali swoje stragany na ulicach miasta i przygotowywali się do handlu. Przez następne 10 dni kupcy sprzedawali sukno, przez kolejne 11 dni skórę, a przez następne 19 dni handlowali różnymi innymi towarami. W ciągu ostatnich kilku dni jarmarku kupcy zbilansowali swoje konta, a wszystkie długi i kredyty zostały uregulowane wekslem notarialnym, co pozwoliło kupcom podróżować bez konieczności noszenia przy sobie dużej ilości pieniędzy. Znaczenie jarmarków nie przetrwało dłużej niż do końca XIII wieku. Około roku 1296 biznesmeni z Florencji przenieśli swoje interesy do Lyonu, a wpływy z podatków z jarmarków drastycznie spadły. Genueńskie karaki umożliwiły Włochom ustanowienie regularnego połączenia morskiego przez Gibraltar z Brugią, Southampton i Londynem do 1297 r. W tym samym czasie najczęściej używane szlaki lądowe przesunęły się na wschód, oddalając kupców od Szampanii. Upadek jarmarków w XIV w. odzwierciedlał załamanie prawa i porządku, wchłonięcie Szampanii we władanie króla Francji i wybuch wojny stuletniej. Towary stawały się coraz bardziej ujednolicone i nie trzeba było już ich sprawdzać przed każdym zakupem, a domy bankowe Florencji i Brugii mogły obsługiwać transakcje finansowe znacznie sprawniej niż jarmark. Wreszcie w XIV wieku najbogatsi kupcy, a być może wielu innych, utrzymywali agentów w miejscach, w których regularnie prowadzili interesy. Kurierzy przewozili tam i z powrotem zamówienia i informacje handlowe, a zawodowi woźnicy przewozili towary w zorganizowanych przez siebie przyczepach kempingowych. „Targi międzynarodowe” straciły na znaczeniu, ale nie zniknęły. Wiele z nich wróciło na rynki regionalne, specjalizując się w hodowli zwierząt, a niektórzy zajmowali się towarami sezonowymi, winami lub towarami konserwowanymi. Jarmarki w innych regionach zyskiwały na znaczeniu wraz ze spadkiem jarmarków w Szampanii, ale jarmarki szampańskie pozostały ważne w regionie aż do wojny stuletniej. Jarmarki szampańskie odegrały istotną rolę w rozwoju średniowiecznej gospodarki. Stanowiły centrum coraz bardziej ogólnoeuropejskiej gospodarki, oferując handlowcom prowadzącym handel na duże odległości bezpieczne miejsce do regularnych transakcji biznesowych, a także odegrali kluczową rolę w rozwoju Paryża i Francji, których kultura, gospodarka i system polityczny korzystały z do kontaktów międzynarodowych zachęcały targi.

Joachim z Flory

(ok. 1135–1202) historiograf, mnich i mistyk

Joachim z Flory lub Joachim z Fiore był włoskim mnichem, mistykiem i egzegetą biblijnym, który był głównym średniowiecznym zwolennikiem apokaliptyki lub millenarianizmu (ogólnie, każdej doktryny, zwykle opartej na Księdze Apokalipsy, dotyczącej końca doczesnego świata, drugiego przyjścia Chrystusa i jego tysiącletnie panowanie). Joachim jest jednym z najważniejszych teoretyków historii w tradycji zachodniej. Joachim urodził się w Celico w Kalabrii (południowe Włochy) około 1132 roku. Jego ojciec już w młodym wieku umieścił go na służbie sycylijskiego dworu w Palermo. Wydaje się, że podczas pielgrzymki do Ziemi Świętej Joachim doświadczył duchowego oświecenia i nawrócenia, po czym wrócił do Kalabrii i około 1171 r. wstąpił do klasztoru benedyktynów w Corazzo. W 1177 r. Joachim został wybrany na opata i w swoich poszukiwaniach doskonała realizacja życia monastycznego, pracowała nad włączeniem Corazzo do niedawno założonego zakonu cystersów. W tym celu około 1183 roku udał się do ważnego klasztoru Casamari na południe od Rzymu. Tam Joachim

miął mistyczne wizje, które oświeciły jego umysł w zakresie zgodności Pisma Świętego i tajemnicy Trójcy. Wizje te nie tylko zapoczątkowały karierę pisarską Joachima, ale także zmusiły go (niezadowolonego z ówczesnego zakonu cystersów) do założenia własnego domu zakonnego, klasztoru San Giovanni, w Fiore około 1190 r. W 1196 r. zgromadzenie Joachima stało się oficjalnie uznanym zakonem, Zakon Fiore, który miał raczej niepozorną historię aż do ponownego połączenia z zakonem cystersów w 1570 r. Sam Joachim zmarł w San Giovanni w Wielką Sobotę 1202 r. (30 marca). W swoich trzech głównych dziełach, a mianowicie: Księdze zgodności Starego i Nowego Testamentu, Wykładzie Apokalipsy i Psalterzu o dziesięciu strunach, Joachim wykorzystuje proroctwa biblijne, aby rozwinąć trynitarnie rozumienie historii, które czerpie z historii, ale znacznie się od niej różni. od tradycyjnego Pawłowego i Augustiańskiego schematu „przed prawem”, „pod prawem” i „pod łaską”. Joachim odnajduje Trójjedynego Boga w bardziej wyrafinowanym systemie trzech historycznie zorientowanych „stanów świata” (status seculi), z których każdy charakteryzuje się sposobem życia, porządkiem wybranych i pewną częścią Pisma Świętego. Pierwszym stanem, zaczynającym się od Adama i kończącym się na Chrystusie, jest stan Ojca. Charakteryzuje się życiem według ciała, porządkiem małżeńskim (ustanowionym tak, aby ludzie mogli stać się obrazami Ojca poprzez stworzenie dzieci) oraz Starym Testamentem. Drugi stan, rozciągający się od proroka Elizeusza do czasów Joachima, to stan Syna. Charakteryzuje się życiem pomiędzy dwoma biegunami ciała i ducha, stanem duchowieństwa (noszącym obraz Syna poprzez głoszenie i nauczanie Ewangelii) oraz Nowym Testamentem. Trzeci stan, poczynając od św. Benedykta (ok. 480–ok. 550) i kończąc na spełnieniu się świata, to stan Ducha. Charakteryzuje się życiem według Ducha, zakonem mnichów (którzy gardząc światem i oddając się całkowicie miłości Boga, noszą obraz Ducha, który jest samą miłością Boga) oraz duchowe zrozumienie, które wywodzi się zarówno ze Starego, jak i Nowego Testamentu. Joachim rozumiał siebie i duchowych ludzi tworzących jego Zakon Fiore jako tych, na których wylewało się to duchowe zrozumienie jako znak nadchodzącego końca historii. To właśnie w koncepcji trzeciego etapu, który dopiero nadejdzie, Joachim wniósł swój najbardziej oryginalny i trwały wkład w teologię historii w ogóle, a millenaryzm w szczególności. Choć pewne doktryny Joachima zostały oficjalnie potępione na Soborze laterańskim IV (1215) i w Arles (1263), jego koncepcja trzeciego państwa w dalszym ciągu wywierała wpływ na wizjonerów i teoretyków historii w późnym średniowieczu i później.

Joanna d'Arc

(1412–1431) Francuska bohaterka

Joanna d'Arc (Jeanne d'Arc), bohaterka narodowa Francji, urodziła się we wsi Domrémy 6 stycznia 1412 roku jako córka Jacques'a Darca i Isabelle. Joanna wykazywała się pobożnością i często była pogrążona w modlitwach. W wieku 13 lat zaczęła słyszeć wewnętrzne głosy nawołujące ją do wypędzenia Anglików z Francji. We Francji trwała wojna domowa, a Anglicy wspierali Burgundów. Zabójstwo Ludwika z Orleanu dokonane przez agentów Burgundii zaostrzyło konflikt. Domrémy należał do orleanisty (lub Armagnacs), partii Karola z Ponthieu (później znanego jako król Karol VII, r. 1422–1461). Joanna rzekomo otrzymała niebiańskie polecenia od św. Małgorzaty, św. Katarzyny i Archanioła Michała, aby uratować Orlean. Angielski władca Henryk VII (1422–1461), pretendent do tronu francuskiego, zajął Paryż w 1418 r. Główne miasta północnej Francji przestały znajdować się pod kontrolą Karola VII. Sytuacja stała się krytyczna po oblężeniu Orleanu, ostatniej twierdzy Armagnac przez Anglików, 12 października. Joanna, dzięki swemu mandatowi Bożemu, uratowała sytuację królowi francuskiemu. Ubrana w męski strój, jechała ze swoją eskortą przez 11 dni na spotkanie z Karolem. Joanna nazywała siebie La Pucelle (Dziewicą lub Dziewicą), ponieważ obiecała świętym zachować dziewictwo. Wierzyła, że Karol był prawdziwym następcą tronu francuskiego. Komisja kościelna, na której czele stał arcybiskup Reims, Reginald z Chartres, po dokładnym przesłuchaniu poparła jej sprawę. Joanna wykazała się niezwykłym spokojem w obecności teologów, a jej reputacja

kolejnej świętej szerzyła się. Karol był przekonany o jej prostocie, uczciwości i intuicji. Joanna przebrana za rycerza dowodziła dużymi siłami przeciwko Anglikom i Burgundom. Swoją pobożnością i prostotą Joanna przywróciła zaufanie Francuzów. Radziła Anglikom, aby zgodnie z wolą syna Najświętszej Marii Panny opuścili Francję. Joanna wkroczyła do Orleanu w maju 1429 roku i pokonała Anglików. Niektórzy angielscy żołnierze zdezerterowali, myśląc, że przeciwstawiają się im nadprzyrodzone zdolności Joanny. Przedstawiała orleanistów jako patriotów, Burgundów jako zdrajców, a Anglików jako wroga Francji. W czerwcu upadły miasta Jargeau i Beaugency. Joanna pokonała oddział dowodzony przez Sir Johna Fastolfa z Meung w bitwie pod Patay. Arcybiskup Embrun oświadczył w czerwcu, że była natchniona przez Boga i poprosił Karola, aby zasięgnął jej rady w sprawach wojennych. Joanna nalegała, aby Karol ogłosił się prawowitym władcą Francji. Reginald z Chartres dokonał ceremonii koronacyjnej 17 lipca 1429 roku w Reims, miejscu tradycyjnej koronacji królów francuskich. Rozpoczęła swoją drugą misję, gdy wewnętrzne głosy namawiały ją do odebrania Paryża Burgundom. Karol i jego doradca arcybiskup nie poparli jej. Króla bardziej interesowało zbliżenie polityczne z Burgundami. Joanna i książę Alençon wraz z nowymi rekrutami maszerowali w kierunku Paryża 23 sierpnia. Wahająca polityka króla i doradców dała Anglikom i Burgundom wystarczająco dużo czasu na przegrupowanie się. Tymczasem Joanna namawiała mieszkańców wielu miast, aby poparli króla. Opowieści o jej cudach pojawiły się w marcu i kwietniu 1430 roku, podczas wojny. W Lagny-sur-Marne ona i dziewice z tego miasta tymczasowo ożywiły martwe ciało dziecka, które miało zostać ochrzczone. W Wielkanoc 22 kwietnia miała wizje od świętych, że wróg pojmie ją przed dniem św. Jana, 24 czerwca. Przecucie jej nieuniknionej śmierci miała także w dniu jej schwytania 23 maja w Compiègne. Została uwięziona i sprzedana Anglikom za sumę 10 000 liwrow przez Burgundów. W siedzibie Anglików w Rouen rozpoczął się pozorowany proces. Procesem kierował Pierre Cauchon, a przewodniczącym był biskup Beauvais. Ten pierwszy miał opinię przekupującego urzędników, drugi zaś przez Joannę utracił biskupstwo. Każdy, kto wypowiadał się na korzyść oskarżonego, był karany więzieniem. Proces przed trybunałem inkwizycyjnym podniósł reputację Joanny dzięki jej błyskotliwym odpowiedziom na zarzut, że jej głosy były natchnione przez diabła. Została ogłoszona nawrotową heretyczką i spalona na stosie 30 maja 1431 roku. W ostatnim tchnieniu Joanna przebaczyła oskarżycielom i wymówiła imię Jezus. Jean Tressard, sekretarz króla Anglii, skomentował, że spalono świętą osobę. Kat Geoffroy Theragew obawiał się, że zostanie potępiony, ponieważ spalił świętego. Zjednoczenie Francji nastąpiło po jej śmierci. Karol przywrócił jej nazwisko i uznał proces za nielegalny. Nawet pomijając związane z nią czynniki nadprzyrodzone, faktem pozostaje, że stała się żywym symbolem francuskiego nacjonalizmu. Jej rola odegrała główną rolę w oddzieleniu Anglików od Burgundów, przywróceniu zaufania wśród Francuzów i wypędzeniu Anglików z Francji. W 1456 roku papieństwo ogłosiło, że Joanna została niesłusznie skazana. Ogłosił ją męczennicą, a sędziów procesowych heretykami. Beatyfikowana została 11 kwietnia 1909 r., a kanonizowana jako święta 11 lat później, 16 maja. Święto św. Joanny przypada w drugą niedzielę maja. Duch św. Joanny pozostał. Podczas I wojny światowej żołnierze alianccy złożyli jej hołd. Zarówno reżim Vichy, jak i francuski ruch oporu używały jej symbolu podczas II wojny światowej.

Jarmuk, Bitwa pod

Bitwa pod Jarmuk (dopływ rzeki Jordan), w pobliżu dzisiejszej granicy Syrii i Jordanii, była decydującą bitwą pomiędzy Cesarstwem Bizantyjskim a terapeutycznie rozwijającym się imperium arabskim. W latach trzydziestych VI wieku, gdy siły arabskie wyszły z Półwyspu Arabskiego do Iraku na wschodzie i większej Syrii na północnym wschodzie, wkroczyły głęboko w terytorium Bizancjum. Kiedy oblegali Damaszek i inne większe miasta, cesarz bizantyjski Herakliusz (610–641) zaniepokoił się i zebrał we wschodniej części Morza Śródziemnego dużą armię złożoną z greckich i rdzennych Arabów, aby pokonać armię muzułmańską. Jednakże do arabskich sił islamskich plemion Bedu często przyłączali się arabscy ochotnicy, wielu z nich to chrześcijanie, których zniechęciła polityka bizantyjska i wysokie

podatki. Zdolny arabski dowódca Khalid ibn al-Walid odniósł już poważne zwycięstwa militarne na Półwyspie Arabskim i był zapalonym strategiem. Arabowie cieszyli się także korzyściami płynącymi z nowej, dynamicznej wiary religijnej, mobilnością i chęcią walki w południowym upale przy ograniczonych zapasach wody. Siły arabskie liczyły tylko około 25 000 ludzi; chociaż powszechnie podawana liczba 90 000 żołnierzy bizantyjskich jest przesadą, Bizantyjczycy wyraźnie przewyższali liczebnie Arabowie. W sierpniu 636 r., kiedy siły arabskie i bizantyjskie spotkały się wzdłuż rzeki Jarmuk, przez którą przecinają się głębokie wąwozy, siły były rozłożone na kilka kilometrów. Walki trwały sześć dni i kilkakrotnie wydawało się, że przechylają się na korzyść Bizantyjczyków. Zgodnie z arabską tradycją kobiety i dzieci towarzyszyły siłom zbrojnym w czasie wojny i przy kilku dobrze udokumentowanych okazjach kobiety namawiały mężczyzn do przodu, a nawet maszerowały w kierunku Greków uzbrojone w miecze i słupy namiotowe. Pięćdziesięcioletnia Hind Bint Utba, która zyskała już reputację potężnej siły w społeczności islamskiej, zebrała wojska w obronie swoich pozycji. Podobno Grecy byli tak zaskoczeni widokiem uzbrojonych kobiet, że niektórzy przeskoczyli urwisko na skraju pola bitwy. Pod koniec szóstego dnia walk Arabowie odnieśli wyraźne zwycięstwo i bez planów awaryjnych siły bizantyjskie wycofały się na Półwysep Anatolijski. Zwycięstwo pod Jarmuk umożliwiło podbój Damaszku, a następnie Jerozolimy w 638 r. Mieszkańcy Jerozolimy przekazali miasto uważane za święte dla Żydów, chrześcijan i muzułmanów bezpośrednio kalifowi Omarowi. Nowo zdobyte terytoria wschodniej części Morza Śródziemnego zostały skonsolidowane pod panowaniem kalifatu Umajjadów, na którego czele stał kalif Muaw'iyah, syn Hinda, a Damaszek został nową stolicą. Siły arabskie udały się także na podbój Egiptu i Afryki Północnej. Nowe arabskie imperium islamskie zasymilowało wiele bizantyjskich stylów kulturowych i architektonicznych, a wielu arabskich chrześcijan, którzy nie byli zmuszani do konwersji, stopniowo przyjęło arabski jako podstawowy język.

Jakub II

Jednym z problemów związanych z badaniem absolutyzmu królewskiego w historii jest to, że ci, którzy sprzeciwiają się konkretnemu władcy, zbyt często używali terminu absolut w pejoratywnym znaczeniu. Dotyczyło to zarówno konfliktów wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Na przykład w latach osiemdziesiątych XVII wieku grupy w Anglii, które sprzeciwiały się polityce Jakuba II, oskarżyły go o próbę ustanowienia monarchii absolutnej, która zlekceważyłaby parlament, ponownie narzuciła katolicyzm i ogólnie pozbawiłaby jego poddanych praw i wolności. Anglicy odnosili tę etykietę również do Ludwika XIV na przełomie XVII i XVIII wieku, kiedy Anglia stoczyła dwie wojny z Francją. Nawet termin absolutyzm na określenie określonego stylu rządzenia powstał dopiero po rewolucji francuskiej, a jego wyraźnym celem było zdyskredytowanie ancien régime. Koncepcja potężnego władcy w państwie scentralizowanym nie zawsze była postrzegana w negatywnym świetle, zwłaszcza wśród niektórych intelektualistów XVI-XVIII wieku. Trzej myśliciele ściśle związani z rozwojem absolutyzmu jako teorii politycznej to Jean Bodin (1530–1596), Thomas Hobbes (1588–1679) i Jacques-Bénigne Bossuet (1627–1704). Na każdego z nich głęboki wpływ miały okoliczności polityczne swoich czasów. Bodin i Hobbes badali naturę władzy, która wyraźnie się załamała; Bossuet uzasadniał system opracowany w reakcji na takie kryzysy, który jednak sam w sobie podlegał kwestionowaniu. Chociaż ich idee niekoniecznie były reprezentatywne dla opinii ich współczesnych lub realiów sztuki państwowej w Europie wczesnej nowożytnej, każde dzieło było powszechnie znane i czytane w swoim czasie i później. Sześć ksiąg Wspólnoty Narodów Bodina ukazało się po raz pierwszy w 1576 r., w środku francuskich wojen religijnych. Bodin przeprowadził dogłębne badania różnych form rządów, starając się rozróżnić to, co nazywał monarchią królewską, monarchią despotyczną i tyranią. Despoci na ogół naruszali prawa własności swoich poddanych; tyrani byli arbitralni i czysto samolubni. Monarchia królewska oznaczała, że władca, choć całkowicie suwerenny, zawsze starał się rządzić w najlepszym interesie swoich poddanych. Nie było formalnej konstytucyjnej kontroli władzy, ale działaniami władcy kierowało ojcowskie poczucie obowiązku wobec dobra królestwa.

PARLAMENT

Drugim ograniczeniem władzy królewskiej widocznym w czasach Bodina był organ ustawodawczy lub doradczy, taki jak Stany Generalne i parlament Francji. Wszystkie tego typu ciała ustawodawcze rościły sobie prawa i przywileje od suwerena. Historia polityczna Francji i Anglii po czasach Bodina pokazała, że chociaż władcy tych krajów mogli przez dłuższy czas omijać Parlament i Stany, ostatecznie doprowadziło to do oporu i rewolucji. Hobbes także żył w burzliwych czasach. Na wiele najważniejszych dzieł politycznych Hobbesa, w tym *De Cive*, *Lewiatan* (oba opublikowane w 1651 r.) i *Behemot* (1681 r.), duży wpływ miały wydarzenia towarzyszące angielskiej wojnie domowej, która zakończyła się egzekucją króla Karola I. W *Lewiatanie*, w swoim najbardziej znanym dziele, Hobbes dokonał obszernej analogii między wspólnotą a anatomią człowieka, w której król jest przedstawiany jako głowa, a reszta społeczeństwa jako ciało. Następnie przedstawił swój pogląd na naturę ludzką nieograniczoną rządowymi lub społecznymi standardami moralnymi. W takiej sytuacji, argumentował, nie można zagwarantować życia ani mienia inaczej niż za pomocą przemocy. Istoty ludzkie potrzebowały rządu, który wyprowadziłby ich z tego stanu natury, a najlepszy rząd to ten, który najbardziej ogranicza przemoc i niepewność. Wymagało to od ludzi oddania części wolności osobistej (albo poprzez zawarcie między sobą przymierza, albo poprzez podbicie) jednej władzy, której powierzono by ochronę ich życia, własności i innych zachowanych praw. Władza ta może przybierać jedną z trzech form: monarchię, arystokrację lub demokrację. Twierdził, że teoretycznie preferowana jest monarchia, ponieważ jest najmniej prawdopodobne, że przerodzi się ona w walki frakcyjne i wojnę domową. Monarchia ta – kontynuował – nie powinna być elekcyjna (jak w Świętym Cesarstwie Rzymskim) ani ograniczona (jak twierdzi się w Anglii), gdyż w przeciwnym razie nie byłaby prawdziwą monarchią, ponieważ ostatecznym źródłem suwerenności byli inni.

Jerzy I

(1660–1727) pierwszy hanowerski król Anglii

Jerzy I, król angielski, wstąpił na tron Anglii na mocy Aktu osiedlenia z 1701 r. Ustawodawstwo to, przyjęte przez brytyjski parlament, zapewniło sukcesję protestanckich spadkobierców tronu Anglii. Jakub II z rodu Stuartów był rzymskokatolikiem i został wypędzony podczas chwalebnej rewolucji w 1688 r. Przywieziona do Anglii „protestanckim wiatrem” jego córka Maria i jej mąż Wilhelm III Orański, namiestnik Holandii, zajęli miejsce na tronie. Chociaż Wilhelm miał pełnić funkcję króla, zawsze było jasne, że robił to za pośrednictwem swojej żony Marii. Linia sukcesji została ustalona w taki sposób, że w przypadku śmierci Wilhelma i Marii, nie pozostawiając potomka, korona przeszła na protestancką siostrę Marii, Annę. Maria zmarła w 1694 r., a Wilhelm poszedł za nią w 1702 r. Anna, urodzona w 1665 r., została królową po śmierci Wilhelma. Anna również umrze bezpotomnie w 1714 r. i zgodnie z wyraźnymi postanowieniami Aktu osiedlenia tron przeszedł na Zofię, elektorkę Hanoweru w Niemczech. Parlament angielski podjął decyzję o zmianie prawa sukcesji na tron na korzyść protestanckiej dynastii Stuartów. W przypadku braku spadkobierców Wilhelma III Orańskiego – który samotnie rządził Anglią po śmierci Marii w 1694 r. – lub Anny, akt stanowił, że korona angielska przejdzie na księżniczkę Zofię i jej protestanckich spadkobierców. Jak na ironię, Zofia zmarła przed Anną w sierpniu 1714 r. W ten sposób korona angielska przeszła w ręce jej syna, który został Jerzym I, królem Wielkiej Brytanii i Irlandii, a także elektorem Hanoweru w Świętym Cesarstwie Rzymskim. Dzięki temu rodowi sukcesja Jerzego I była bezpośrednia i zgodna z Aktem Sukcesji. Urodzony w 1660 roku, Jerzy I był synem elektora Ernesta i Zofii, która była wnuczką Jakuba I, króla angielskiego. Sam Jakub, pierwszy król Szkocji, ustanowił dynastię Stuartów na tronie angielskim po śmierci królowej Elżbiety I, ostatecznie z w 1603 r. dynastia Tudorów objęła władzę w Anglii. Nowy w swoim królestwie Jerzy I początkowo polegał na doradcach z Hanoweru. Chociaż nie był człowiekiem o szczególnie wnikliwej wiedzy, jak król Karol II, potrafił oceniać tych, którzy mieli talent. Wykorzystał tych zdolnych ludzi do zarządzania swoim

nowym królestwem. Pod rządami Jerzego I John Churchill, pierwszy książę Marlborough, mógł ponownie cieszyć się owocami swoich zwycięstw jako najbardziej szanowany generał Anglii. W polityce Robert Walpole był najjaśniejszą gwiazdą. Walpole, czołowy członek Partii Wigów, stał się tak centralnym członkiem administracji rządowej, że niektórzy historycy uważają go za pierwszego brytyjskiego premiera. Jednak okres łaski Walpole'a u króla był stosunkowo krótki. Jego obawa, że Jerzy I podporządkowuje interesy Anglii Hanowerowi, zwłaszcza że brytyjskie ofiary w wojnie o sukcesję hiszpańską (1701–1713) doprowadziły do całkowitego zerwania z monarchą. Walpole opuścił urząd, a syn Jerzego, przyszły Jerzy II, opuścił pałac królewski, aby utworzyć przeciwny rząd. Trzy lata po zerwaniu z Walpolem, Jerzy I zaprosił Walpole'a z powrotem do swojego rządu w 1720 r. Co więcej, Walpole doprowadził do pojednania między królem a jego synem. W 1724 roku Walpole i jego szwagier Charles, wicehrabia Townshend, byli już praktycznie rządem. W sprawach zagranicznych i wojskowych Jerzy I miał trudności z wyborem doradców. We wrześniu 1715 roku John Erskine, hrabia Mar, podniósł sztandar przyrodniego brata Anny Jakuba, którego celem była próba przywrócenia katolickiej dynastii Stuartów w Szkocji. Mar reprezentował być może najgorszy błąd polityczny George'a; Mar zwrócił się przeciwko królowi, gdy został wypędzony z rządu. Parlament przyjął ustawę o zamieszkach i za aresztowanie Jakuba zaoferowano 100 000 funtów brytyjskich. W przypadku Jakobitów, jak nazywano zwolenników Jakuba (James to po łacinie Jacobus), brytyjskie władze wojskowe natychmiast zwróciły się w stronę Marlborough. 13 listopada 1715 roku wojska rządowe pod dowództwem księcia Argyll pokonały jakobitów pod Sheriffmuir. Mar wycofał się i zanim James w końcu przybył, jedyne, co mógł zrobić, to ewakuować część swoich zwolenników z powrotem do Francji. Kara Jerzego wymierzona jego wrogom była szybka i surowa; Stracono 30 jakobitów. Mimo to jakobici zdobyli przewagę cztery lata później w buncie przeciwko Szkocji rozpoczętym w Hiszpanii. Podobnie jak większość Brytyjczyków, Szkoci nizinni zaczęli kojarzyć Jerzego I ze stabilnością, która sprawiała, że codzienne życie wydawało się bezpieczne. Tak więc w 1724 roku Anglia cieszyła się spokojnym życiem, ze stałym rządem na czele z Walpole'em. W 1727 roku Jerzy I doznał udaru mózgu i zmarł w drodze do ukochanego Hanoweru.

Jerzy II

(1683–1760) król Anglii

Jerzy II urodził się w dynastii hanowerskiej w 1683 r. w zamku Herrenhausen, który był siedzibą dynastii od czasu, gdy Jerzy, książę Brunshwiku-Lünebergu, przeniósł się do Hanoweru podczas wojny trzydziestoletniej. Kiedy ojciec Jerzego II został królem Anglii, dwór przeniósł się z Herrenhausen do Londynu. w odróżnieniu od Jerzego I, który miał grono kochanek, Jerzy II był oddany swojej żonie, Karolinie z Anspach, którą poślubił w 1705 roku. Karolina, córka margrabiego brandenburskiego-Anspach, towarzyszyła mężowi w Anglii, gdy jego ojciec, zwykle znany jako elektor Hanoweru, został królem Anglii w 1714 roku. Karolina Anspach była jedną z najwybitniejszych kobiet swoich czasów oraz patronką nauki i filozofii. Kiedy wielki filozof Gottfried Wilhelm von Leibniz (1646–1716) przebywał w zamku Herrenhausen, Karolina była jego najlepszą uczennicą. Rządy Jerzego I charakteryzowały się burzliwymi stosunkami między Jerzym I a jego synem. W sporze o Brytyjczyków o politykę w Niemczech, przyszły Jerzy II zerwał z ojcem, gdy Robert Walpole, premier Jerzego I, uznał, że interesy brytyjskie zostały podporządkowane interesom Hanoweru w Europie. Z pomocą Caroline przyszły Jerzy II założył w Leicester House coś w rodzaju rządu na wygnaniu, gdzie Caroline założyła wyuczony salon podobny do tego, który prowadziła w zamku Herrenhausen. Jednak ojciec i syn pogodzili się i w 1720 roku Walpole wrócił do rządu. Kiedy Jerzy I zmarł w Niemczech w 1727 r., jego syn natychmiast został królem, co było zarówno świadectwem umiejętności Walpole'a, jak i Aktu Sukcesji z 1701 r. Kiedy Jakub Edward Stuart, syn Jakuba II, najechał Szkocję w 1715 i 1719 r. pokazało wartość jego ustawodawstwa w oczach tych, którzy faworyzowali Hanowerów nad Stuartami. Przez cały okres panowania Jerzego I i przez większą część panowania Jerzego II groźba przywrócenia Stuarta na tron była realna. W 1745

roku syn Jakuba Edwarda, Bonnie Prince Charlie, faktycznie wylądował w Szkocji i zadał armii hanowerskiej dwie dotkliwe porażki pod Prestonpans i Falkirk, po czym zajął Szkocję. To przyspieszyło największy kryzys panowania Jerzego II. Książę Bonnie Charlie dotarł aż do Derby w Anglii, ale zaniepokojony brakiem poparcia wśród Anglików, ponownie rozpoczął odwrót na północ. Jerzy II, który pod Dettingen w 1743 r. podczas wojny o sukcesję austriacką (1740–1748) był ostatnim królem brytyjskim, który wziął udział w bitwie, wysłał swojego syna, księcia Cumberland, Jerzego Augusta, w pogoń za księciem Bonnie Charliem. Pod Culloden Moor w kwietniu 1746 roku Cumberland pokonał go w decydującym starciu. Oprócz zagrożenia ze strony Stuartów, królestwo, które obejmowało Szkocję i Irlandię, cieszyło się pokojem i stabilnością, o czym świadczy rozwój klasy średniej i narodziny nowoczesnej literatury angielskiej. Henry Fielding zyskał na znaczeniu za panowania Jerzego II. Satyryczne sztuki Fieldinga wywołały gniew Walpole'a, który postanowił zamknąć teatr Fieldinga. Podnosząc się po tej porażce, napisał swoją największą powieść, Historię Toma Jonesa, podrzutka (1749), która być może lepiej niż jakiegokolwiek inne dzieło przedstawia życie w czasach drugiego Jerzego. Daniel Defoe miał aktywną karierę za panowania królowej Anny, Jerzego I i Jerzego II. W 1756 r. Wielka Brytania zaangażowała się w wojnę siedmioletnią, która w rzeczywistości rozpoczęła się konfliktem między koloniami brytyjskimi i francuskimi w Ameryce Północnej w 1754 r. Wojna wkrótce rozprzestrzeniła się i objęła większą część świata, chociaż decydujące bitwy miały zostać stoczone w Europie i Ameryce. Największym sojusznikiem Wielkiej Brytanii był Fryderyk Wielki z Prus, wielbiciel francuskiego feldmarszałka Maurycego de Saxe. Wykorzystanie angielskich pieniędzy jako dotacji, będącej dziedzictwem po żarliwych pogoniach Walpole'a za merkantylizmem, umożliwiło Fryderykowi wystawienie armii, która wraz z jego niekwestionowanym geniuszem wojskowym utrzymała na dystans połączone siły Francji, Cesarstwa Austriackiego i Rosji. William Pitt był znakomitym i niezawodnym premierem Anglii w czasie wojny. Strategicznie wzmocnił brytyjską marynarkę wojenną, wysłał floty tam, gdzie byłyby najskuteczniejsze i nadzorował wymianę zaopatrzenia z sojusznikami. Po kilku latach niepowodzeń armia brytyjska w 1758 r. odniosła kilka zwycięstw nad Francją, zapewniając zarówno królowi, jak i Pittowi wielką popularność wśród ludu. W 1760 roku, u szczytu swej władzy, Jerzy tragicznie zmarł na udar. Ponieważ w 1751 r. zmarł jego syn Fryderyk Ludwik, jego wnuk zastąpił go na tronie jako Jerzy III. Od swojego dziadka Jerzy III odziedziczył monarchię – i imperium – u szczytu swej potęgi i prestiżu.

Jahangir

(1596–1627) władca Mogołów

Jahangir odziedziczył tron Mogołów po swoim ojcu, Akbarze, największym cesarzu Mogołów. Jego królestwo obejmowało część Afganistanu i subkontynentu indyjskiego aż do Dekanu. Było to jedno z największych imperiów świata i cieszyło się dobrobytem. Książę Salim (Selim) był najstarszym synem Akbara, który przyjął panujące imię Jahangir. W swoich pamiętnikach wyjaśnił, że żył współczesny cesarz osmański, również imieniem Salim, co skłoniło go do podjęcia decyzji o zmianie imienia. Za swojego panowania Jahangir musiał stłumić wiele buntów, w tym bunty swoich synów, z których jednego oślepił po niepowodzeniu buntu. Inne kampanie były skierowane przeciwko władcom obszaru Dekanu podbitym przez cesarza Akbara i ponownemu buncie, a także przeciwko władcy perskiemu o kontrolę nad Kandaharem. Oprócz jego szczerych wspomnień istnieją barwne relacje innych osób na temat Jahangira. Jednym z nich był jego towarzysz, angielski kapitan morski William Hawkins, a drugi był autorstwa Sir Thomasa Roe, ambasadora angielskiego, który przybył na dwór Mogołów w 1616 r., aby negocjować traktat między Anglią a rządem Mogołów, ale poniósł porażkę i opuścił dwa lata później. Podobnie jak wielu książąt Mogołów, Jahangir był uzależniony od mocnych napojów alkoholowych i opium, co rzadko pozwalało mu wytrzeźwieć. Podawał się za ortodoksyjnego muzułmanina, ale ogólnie był tolerancyjny wobec innych religii. Pozwolił jednak, aby wiara boska,

religia sponsorowana przez jego ojca, uschła. W 1611 roku Jahangir poślubił urodzoną w Persji wdowę po jednym ze swoich urzędników, po tym jak kazał zabić jej męża za odmowę rozwodu z nią i bunt przeciwko niemu. Damie nadano tytuł Nur Jahan, co oznacza „światło świata”, i została cesarżową na resztę jego panowania. Zarówno Jahangir, jak i Nur Jahan patronowali sztuce. Ale Nur Jahan była także ambitna politycznie. Aby wpłynąć na sukcesję męża, poślubiła swoją córkę z jednym z jego synów, a swoją siostrzenicę (Mumtaz Mahal) z innym, który został następcą jego ojca jako Shah Jahan. Otoczyła się swoimi bliskimi, wzbudzając zazdrość krewnych Jahangira; intrygi pomiędzy członkami obu frakcji doprowadziły do buntu. W 1627 r. jej protegowany, generał Mahabat Khan, zbuntował się w sojuszu z Shah Jahanem; uwięzili Jahangira i Nur Jahana na kilka miesięcy. Tak jak zbuntował się przeciwko swemu ojcu, tak i umarł pośród buntu syna, po którym nastąpiła walka o władzę między jego synami. Pomimo wojen i buntów panowanie Jahangira było ogólnie pomyślne, ponieważ cieszył się dziedzictwem swojego ojca. W jego wspomnieniach często wyrażano dobre intencje w zakresie promowania sprawiedliwości i efektywności, ale rzadko realizował je ze względu na swoje uzależnienie od alkoholu i narkotyków.

Jakub I (Jakub VI ze Szkocji)

(1566–1625) pierwszy król Anglii Stuart

Jakub Stuart został królem Anglii w marcu 1503 r., po śmierci ostatniego monarchy z rodu Tudorów, Elżbiety I, córki Henryka VIII, króla Anglii. Robert Carey przekazał wiadomość o śmierci Elżbiety Jakubowi, już królowi Szkocji jako Jakubowi VI, w Holyrood House w Edynburgu 26 marca. Jakub urodził się 3 czerwca 1566 r. jako syn Marii, królowej Szkotów i Henryka, Lorda Darnleya. Od narodzin Jakuba Maria obawiała się o bezpieczeństwo swojego syna, a jednym z głównych powodów było pragnienie Darnleya bycia królem, ambicja, której zagroziły narodziny męskiego następcy tronu. James Hepburn, hrabia Bothwell, i inni szkoccy lordowie podzielali te same obawy. (Obydwaj zostali później kochankami Marii, a następnie jej mężem). Stawką było coś więcej niż tylko tron Szkocji, ponieważ Maria również miała roszczenia do tronu Anglii poprzez Małgorzatę Tudor, córkę Henryka VII, króla Anglii. Margaret poślubiła Jakuba IV ze Szkocji. Na początku lutego 1567 roku Elżbieta uznała Marię, królową Szkotów, za następczynię tronu Anglii (ponieważ Elżbieta była bezdzietna). W ten sposób za pośrednictwem swojej matki mały Jakub pewnego dnia będzie królował w Anglii. Elżbieta już podjęła się bycia opiekunką chłopczyka. Tak wysoka stawka dynastyczna przypieczętowała los konspiracyjnego Darnleya. Zginął 10 lutego 1567 roku, gdy jego dom został wysadzony w powietrze za wiedzą, jeśli nie na rozkaz Marii. Jednak śmierć Darnleya nie przyniosła ani pokoju Szkocji, ani bezpieczeństwa Marii. Pokonana w bitwie przez Jamesa Stewarta, hrabiego Moray, Maria w maju 1568 roku podjęła zaskakującą decyzję — będzie szukać schronienia u Elżbiety w Anglii. Jej najbliżsi zwolennicy namawiali ją, aby udała się do Francji, gdzie była królową zmarłego w 1560 roku króla Franciszka II. Mimo to przedostała się do Anglii. Kiedy już znalazła się w Anglii, przebywała w więzieniu na różnych etapach, aż do śmierci Elżbiety w lutym 1587 r. za spisek przeciwko niej. W międzyczasie Jakub wychowywał się w wierze protestanckiej, a jego opiekunowie zapobiegali jakimkolwiek kontaktowi z religią rzymskokatolicką jego matka. W wieku 19 lat został monarchą Szkocji jako Jakub VI. Wydaje się, że dążenie do objęcia tronu angielskiego stało się niezmienną ambicją Jakuba VI. Rzeczywiście był tak zafiksowany na tym celu, że jego reakcja na proces i egzekucję matki była dość łagodna. Następnie w marcu 1603 roku, po śmierci Elżbiety, Jakub VI ze Szkocji stał się także Jakubem I z Anglii. Zostając królem Anglii, Jakub nie liczył się z rosnącą asertywnością angielskiego parlamentu, którą Elżbieta potrafiła osiągnąć przez całe swoje długie panowanie (1558–1603), skutecznie łącząc kobiecą przebiegłość i sztukę polityczną. Głęboko zakorzeniona wiara Jakuba w boskie prawo królów niemal natychmiast doprowadziła go do kolizji z angielskim parlamentem. Starał się pozostać w dobrych stosunkach z parlamentem, zwłaszcza gdy inspirowany przez katolików spisek prochowy z 1605 roku

był postrzegany jako atak na całe protestanckie osadnictwo w Anglii. Przez pewien czas parlament i król mogli połączyć siły przeciwko wspólnemu wrogowi, jakim jest katolicki spisek. Kiedy Parlament odmówił przyjęcia Wielkiego Kontraktu Jakuba, Jakub podjął dramatyczny krok i rozwiązał parlament w 1611 r. Za panowania Jakuba parlament zebrał się jeszcze dwukrotnie i za każdym razem ponownie go rozwiązał. Jego ogólne umiejętność podejścia do sytuacji można przypisać mądrym wskazówkom udzielonym Jakubowi przez Roberta Cecila, pierwszego barona Cecila z Essenden i syna mądrego doradcy Elżbiety, lorda Burghleya. Kiedy w 1612 roku Cecil zmarł, król stracił swojego najbystrzejszego doradcę. Jakub szczególnie interesował się sprawami religijnymi, czego dowodem była jego silna wiara w boskie prawa królów. W 1604 r. przewodniczył konferencji w Hampton Court, na której opracowano nową, ostateczną protestancką wersję Pisma Świętego, znaną jako Biblia Króla Jakuba. Jak na człowieka biegłego we współczesnych sztukach intryg politycznych, był on głęboko wierzącym w czarownice i w 1604 roku uznał czary za przestępstwo zagrożone karą śmierci, bez korzyści dla duchowieństwa. W sprawach zagranicznych późniejsze lata Jakuba przyćmił wybuch wojny trzydziestoletniej w Europie – walki między narodami katolickimi i protestanckimi, która spustoszyła Europę Środkową, gdzie stoczono wiele bitew. Chociaż córka Jakuba, Elżbieta, była żoną Fryderyka V, elektora Palatynatu, jednego z protestanckich mistrzów, syn Jakuba, Karol, był zaręczony z córką katolickiego króla Hiszpanii Filipa III w 1623 r. Ostatecznie sprzeciw wewnętrzny w Anglii zakończył ustalenia dotyczące Hiszpańskie małżeństwo. Zamiast tego Karol zaręczył się z Henriettą Marią z Francji, córką Henryka IV, króla Francji i Nawarry, który położył kres wojnom religijnym we Francji, oraz siostrą króla Ludwika XIII. Chociaż Jakub I był często wyśmiewany jako bezmyślny król, okazał się mądrym władcą. Udało mu się utrzymać zjednoczoną Szkocję i Anglię, choć przez wieki byli zaciekłymi wrogami. Na scenie światowej w 1607 roku angielscy podróżnicy do Nowego Świata przybyli na tereny dzisiejszych Stanów Zjednoczonych i założyli pierwszą stałą angielską osadę w Jamestown. Zatem kiedy Jakub I zmarł w marcu 1625 r., mógł nie tylko rościć sobie prawo do unii Anglii i Szkocji, ale także do założenia tego, co później stało się Imperium Brytyjskim.

Jakub II

(1633–1701) katolicki Stuart, król Anglii

Jakub II był drugim synem króla Karola I i jego żony, królowej Henrietty Marii. Podobnie jak w przypadku jego starszego brata, Karola, który urodził się w 1630 r., dzieciństwo Jakuba zostało naznaczone wydarzeniami angielskiej wojny domowej. W 1645 r. rojalistyczne miasto Oksford zostało zajęte przez siły parlamentu, a mieszkający tam młody Jakub, książę Yorku, został wzięty do niewoli. W kwietniu 1648 roku Jakub uciekł z Londynu i udał się do Holandii. Na wieść o egzekucji jego ojca, Karola I, w styczniu 1649 roku królem został natychmiast ogłoszony starszy brat Jakuba, Karol, książę Walii. Jakub pozostawił po sobie ślad jako żołnierz. W latach pięćdziesiątych XVII wieku Oliver Cromwell zaszedł daleko, stając się czołowym członkiem parlamentu i wkrótce nazwał siebie niemal królewskim Lordem Protektorem. Jakub odbył służbę wojskową w armii francuskiej pod dowództwem wielkiego marszałka Henri de Turenne, jednak gdy Cromwell wkroczył do Anglii w sojusz z Francuzami, Jakub porzucił służbę Ludwika XIV i dołączył do armii wrogów Francji, Hiszpanów. Następnego roku zapoczątkował kolejny rozdział w życiu Jamesa. 29 maja 1660 roku jego brat został powitany w Londynie w swoje 30. urodziny jako Karol II. Kiedy Anglicy rozpoczęli wojnę z Holendrami w 1665 roku, Jakub sprawdził się na morzu jako lord wysoki admirał. Jakub był zdolnym i zdeterminowanym dowódcą wojskowym w bitwach morskich przeciwko Holendrom. Jednak w Anglii Jakubowi również nie poszło tak dobrze. Jego otwarte nawrócenie w 1688 r. na katolicyzm zraziło obie rosnące partie w parlamencie. Dwie ustawy testowe, wymagające w rzeczywistości przysięgi wierności sponsorowanemu przez państwo Kościołowi anglikańskiemu, zabraniały rzymskokatolikom sprawowania służby w którejkolwiek z dwóch izb parlamentu. Jakub, wyraźnie postrzegając to jako

atak, zrezygnował ze stanowiska lorda wysokiego admirała w 1673 r. Podjęto próby przeforsowania przez parlament ustawy o wykluczeniu, która miałaby pozbawić Jakuba tronu, ale ostatecznie ustawa ta nie powiodła się. Zanim Karol II zmarł 6 lutego 1685 r., zarówno torysi, jak i wigowie byli zdecydowani przyjąć Jakuba na króla (Jakuba VII ze Szkocji i Jakuba II z Anglii). Obie partie polityczne pogodziły się z praktykowaniem przez niego wiary rzymskokatolickiej, o ile on i jego druga żona, Maria z Modeny, robili to prywatnie. 23 kwietnia 1685 roku został koronowany na króla w Opactwie Westminsterskim, a Maria z Modeny na jego królową. W czerwcu Jakub, książę Monmouth, przybył do Anglii, aby ubiegać się o tron jako protestancki pretendent. Siły Monmoutha zostały szybko pokonane. W ciągu trzech miesięcy Jakub zaczął marnować dobrą wolę, jaką cieszył się podczas koronacji. Zamiast zachowywać się wspaniałomyślnie wobec Monmouth, kazał go ściąć jako pospolitego zdrajcę. Dodatkowo rozpętał polityczne rządy terroru, znane jako Krwawe Przysięgi w West Country. W listopadzie 1685 Jakub zamknął parlament, aby pozbyć się debat i kwestionowania jego decyzji. Jakub również wydawał się zdeterminowany, aby zlikwidować Kościół anglikański w Anglii. Magdalen College na Uniwersytecie Oksfordzkim stał się seminarium rzymskokatolickim, w którym kształciło się rodzimych angielskich księży katolickich. Jakub przedstawił także zaprojektowaną Deklarację Odpustu, zniesienie ograniczeń prawnych nałożonych na tych, którzy nie wyznają wiary anglikańskiej. Zażądał, aby deklaracja została odczytana we wszystkich kościołach anglikańskich, a kiedy arcybiskup Canterbury William Sancroft i sześciu innych biskupów anglikańskich protestowało, zostali uwięzieni w Tower of London. Choć wydawało się, że tron obejmie protestancka córka Jakuba, Maria, lub dziedziczny władca Holandii, Wilhelm Orański, Anglicy mieli nadzieję, że religia protestancka przetrwa rządy Jakuba. Jednak 10 czerwca 1688 roku urodził się syn, a przywódcy wigów i torysów zdali sobie sprawę, że kolejnym monarchą Anglii będzie katolik. W dniu niewinnienia biskupów Thomas Osborne, pierwszy hrabia Danby, torys, oraz sześciu innych członków partii torysów i wigów podpisał tajne zaproszenie, w którym żądał od Williama inwazji na Anglię i wraz z Marią obalenia Jakuba. 5 listopada 1688 roku, wspomagana przez tak zwany „protestancki wiatr”, flota inwazyjna Wilhelma zakotwiczyła w Torbay. Danby przewodził powstaniu Williama w północnej Anglii, podczas gdy w innych częściach kraju wybuchł bunt. Dowódca armii, John Churchill, również udzielił wsparcia Williamowi. Jakub uciekł z Anglii, aby szukać azylu u Ludwika XIV we Francji w grudniu 1688 r. Wilhelm i Maria zostali powitani w Londynie i 13 lutego 1689 r. zostali formalnie ogłoszeni przez parlament królem i królową Anglii.

Jamestown

Jamestown było pierwszą stałą kolonią angielską w Nowym Świecie, założoną w 1607 roku pod kierownictwem Virginia Company. Choć początkowo osada miała trudności z przetrwaniem, odkrycie tytoniu sprawiło, że Jamestown odniosło sukces i pozostało stolicą kolonii Wirginii aż do 1699 r. W 1605 r. grupa wpływowych kupców pragnących czerpać materialne korzyści z zasobów naturalnych Ameryki zwróciła się do króla Anglii z petycją Jakuba I o pozwolenie na osiedlenie się w Ameryce. W kwietniu następnego roku król wyczarterował Kompanię Londyńską (później znaną jako Kompania Wirginii) i przyznał jej prawo do osiedlenia kolonii między 34 a 41 stopniem szerokości geograficznej północnej. Statut utworzył spółkę akcyjną, co umożliwiło kupcom pozyskiwanie inwestorów i prowadzenie działalności gospodarczej. Statut przewidywał, że kolonią będą zarządzały dwie rady, jedną w Ameryce i jedną w Anglii, i gwarantował kolonistom „wolności, prawa wyborcze i immunitety” obywateli angielskich. 26 kwietnia 1607 roku statki Sarah Constant, Godspeed i Discovery przybyły do Wirginii na pokładzie mając 105 pasażerów, którzy nazwali swoją osadę Jamestown na cześć króla. Od początku kolonię nękały kłopoty. Region Zatoki Chesapeake był wówczas kontrolowany przez konfederację plemion Indian Algonquian, na czele której stał najważniejszy wódz Powhatan. Powhatan odegrał kluczową rolę w zaopatrzeniu kolonistów we wczesnych latach, ale później obie grupy często popadały w konflikt. Co więcej, koloniści zmarli z powodu licznych chorób i głodu: tylko 38 z pierwotnych pasażerów przeżyło „sezonowanie”, czyli pierwszą zimę w Ameryce. Ostatecznie koloniści

okazali się niechętni do uprawy własnej żywności, woleli zamiast tego szukać złota, co doprowadziło do wewnętrznych konfliktów. Kilku gubernatorów, z różnym skutkiem, próbowało uratować kolonię, w tym przede wszystkim John Smith, który nakazał: „nie będzie pracował, nie będzie jadł”. Jednak takie próby często okazywały się bezowocne jak zima 1609–1610, słusznie nazwana „czasem głodu”, kiedy zdesperowani koloniści popadli w kanibalizm i zjadali zmarłych. Tylko ciągły napływ nowych kolonistów utrzymywał Jamestown na powierzchni. Stosunki z Indianami poprawiły się w 1614 r., kiedy córka Powhatana, Pocahontas, poślubiła Johna Rolfe, jednak dopiero wprowadzenie przez Rolfego tytoniu (*Nicotiana tabacum*) dwa lata później ostatecznie zapewniło kolonii rentowność. Ponieważ tytoń sprzedawano w Londynie za pięć do dziesięciu razy więcej niż kosztowała jego uprawa, wkrótce „rynek i ulice oraz wszystkie inne wolne miejsca zostały obsadzone tytoniem”. W ciągu dziesięciu lat Wirginia stała się najbogatszą i najbardziej zaludnioną kolonią. Pomimo sukcesu Jamestown, Virginia Company balansowała na skraju bankructwa. Pod koniec XVII wieku firma próbowała zwiększyć rentowność osady, przekazując kolonistom większą kontrolę. Ustanowił system headrights, który nadawał ziemię osadnikom, oraz Izbę Burgesses, pierwsze zgromadzenie przedstawicielskie założone w Ameryce. Kiedy jednak w 1622 r. brutalny atak Indian spowodował śmierć jednej piątej populacji kolonii, król unieważnił statut firmy i w 1624 r. oddał Wirginię pod kontrolę rządu angielskiego.

Janczarzy

Zgodnie ze zwyczajem rozszerzania imperiów na całym świecie, sułtani osmańscy rutynowo zabierali dla siebie jedną piątą łupów zdobytych podczas podbojów, zniewalając niektórych podbitych jako żołnierzy do dalszych podbojów militarnych. Jednak gdy imperium przejęło kontrolę nad terytoriami w większości muzułmańskimi, islamskie nakazy prawne przeciwko zniewoleniu innych muzułmanów uniemożliwiły stosowanie starej praktyki. Dlatego teolodzy muzułmańscy za czasów Murada I (panującego w latach 1362–1389) wprowadzili nową opłatę, w ramach której młodzi niemuzułmańscy chłopcy byli przyjmowani na służbę sułtana. Ci wymuszeni rekruci nazywani byli Yeni Cheri, nowymi żołnierzami lub janczarami. W systemie rotacyjnym mniej więcej co pięć lat pobierano opłatę lub devshirme od młodych chłopców w wieku od ośmiu do 20 lat z obszarów w większości chrześcijańskich, zwłaszcza na Bałkanach. Wszyscy rekruci uczyli się języka tureckiego i przeszli na islam. Najzdolniejszych chłopców zabierano na edukację do pałacu, aby zostać służącymi, a czasami wysokimi urzędnikami ogromnej biurokracji osmańskiej. Pozostali przeszli rygorystyczne szkolenie wojskowe i stali się potężną siłą bojową. Janczarowie byli wyłącznie wierni sułtanowi. Imperium Osmańskie było jednym z pierwszych tak zwanych imperiów prochowych, a janczarowie byli znani ze swoich umiejętności posługiwania się najbardziej zaawansowaną bronią tamtych czasów. Janczarowie cieszyli się znacznymi przywilejami prawnymi, w tym prawem do posiadania ziemi i przekazywania majątku spadkobiercom zgodnie z prawem islamskim. Stopniowo janczarowie zwiększali liczebność i siłę, stając się podstawą armii osmańskiej dzięki zwiększonym płacom i korzyściom. Rozproszeni po całym imperium janczarowie mieszkali wspólnie w koszarach wojskowych i byli głównymi obrońcami rządu osmańskiego we wszystkich prowincjach. Kiedy imperium osiągnęło swój szczyt, janczarowie byli lojalnymi obrońcami i mistrzami sułtana. Jednak w miarę upadku imperium, a sułtani stawali się coraz słabsi i skorumpowani, janczarowie stali się samodzielną siłą polityczną i często powstawali w zbrojnych buntach. Sygnałem takich buntów stało się przewrócenie ogromnych garnków, z których korzystały wszystkie garnizony janczarów. W niektórych przypadkach janczarzy nawet obalali sułtanów, zastępując ich wybranymi przez siebie kandydatami.

Jezuici w Azji

Misyjne przedsięwzięcie jezuitów w Azji można zrozumieć jedynie na tle trzech podstawowych zasad. Pierwsze dwa pochodzą z Rekolekcji duchownych Ignacego Loyoli, założyciela zakonu: Naśladowanie Jezusa jako jezuita pociąga za sobą działalność misyjną, a bycie misjonarzem oznacza adaptację

kulturową, ponieważ Jezus dostosował się do ludzkiej kondycji. Trzecia zasada teologiczna głosi, że działalność misyjna powinna odzwierciedlać wspólne życie Towarzystwa Jezusowego (jezuitów), udokumentowane w Formule Instytutu i Konstytucjach. Powstałe Towarzystwo Jezusowe nie otrzymało jeszcze pełnej aprobaty papieskiej (27 września 1540 r.), kiedy nadeszła prośba od króla Portugalii João III Pobożnego, aby jezuita pracowali na portugalskich ziemiach Azji. Ignacy Loyola wybrał do misji dwóch ze swoich pierwszych towarzyszy, Simão Rodriguesa i Nicolasa Bobadillę. Jednak zanim zdążyli wyjechać do Portugalii, Bobadilla zachorował. Opatrznościowo, Franciszek Ksawery był wówczas w Rzymie i Ignacy postanowił go zamiast tego wysłać. Król Portugalii pod wrażeniem obu jezuitów postanowił zatrzymać Rodriguesa w Lizbonie. Ksawery w towarzystwie Micera Paula, świeckiego księdza przyjętego niedawno do Towarzystwa Jezusowego i Francisco Mansilha, aspiranta jezuitskiego, wypłynął do Indii. W końcu dotarli do Goa w Indiach 6 maja 1542 roku. Ksawery przez 10 lat pracował w Azji jako misjonarz, chrzcząc i katechizując mieszkańców Wybrzeża Rybackiego w południowych Indiach; Malakka na zachodnim wybrzeżu Półwyspu Malajskiego; Moluki, znane również jako „Wyspy Korzenne” i Japonii. Będąc w Japonii, Xavier usłyszał o Chinach i postanowił głosić tam orędzie chrześcijańskie. Oczekując na pozwolenie rządu chińskiego wpuszczenia na ziemię, zmarł na wyspie Sancian w 1552 r., nie mogąc spełnić swojego marzenia o nawróceniu Chińczyków na Chrystusa. To marzenie częściowo spełniło się niedługo później, gdy tysiące jezuitów różnych narodowości podążyło za Xavierem w azjatyckim przedsięwzięciu misyjnym. Misje prowadzono na przykład w Azji Zachodniej, mianując jezuitów na legatów papieskich w celu nawiązania stosunków z maronitami i negocjowania jedności Kościoła z kościołami prawosławnymi, nestoriańskimi i monofizyckimi. Jednak większość misjonarzy jezuitskich pracowała dalej, głównie w Azji Południowej i Wschodniej. Po Indiach jezuita pracowali w miejscach na półwyspie (Malakka, Indochiny) i na wyspach (Indonezja, Filipiny) w Azji Południowo-Wschodniej, a także w Japonii i Chinach. Podstawowym celem było oczywiście szerzenie chrześcijaństwa, ale różnorodne kultury zamieszkujące ogromny kontynent wymagały różnych strategii i taktyk misyjnych. Głównym architektem azjatyckiego przedsięwzięcia misyjnego był włoski jezuita Alessandro Valignano. Wezwał do kulturowego dostosowania się do stylu azjatyckiego, jeśli jest to uzasadnione i nie zagraża przesłaniu chrześcijańskiemu. Być może najbardziej znaczącą adaptacją kulturową było używanie języków azjatyckich w głoszeniu Chrystusa i nauczaniu doktryn. Rozszerzyli także tę kulturową adaptację na sposób ubioru, zwyczaje cywilne i zwykłe życie docelowej publiczności. Z jego zasad skorzystali m.in. Matteo Ricci i Michele Ruggieri. Oprócz wykorzystania ówczesnej nauki europejskiej i sztuki do zdobycia dostępu do wykształconej elity Chin, Ricci i jego towarzysze postanowili przestudiować klasykę konfucjańską, cenioną przez mandaryńską klasę rządzącą. W podobny sposób jezuita pracujący na południu Indii wybrali dwutorową strategię, która umożliwiła im dotarcie zarówno do wyższych, jak i niższych kast społecznych, dostosowując swój sposób życia tak, aby uzyskać początkową akceptację odpowiednich odbiorców. „Ubrany w szatę w kolorze czerwonej ochry, z trójkątnym znakiem sandała na czole i wysokimi drewnianymi sandałami na nogach” Roberto de Nobili żył na sposób hinduskiego męża Bożego (sannyasin), nauczył się sanskrytu i tak zapamiętał Wedy aby mógł dzielić się przesłaniem Chrystusa i Jego Kościoła z narodem Indii. W innych krajach azjatyckich, mniej rozwiniętych cywilizacyjnie i kulturowo, jezuita kierowali się tymi samymi zasadami adaptacji kulturowej. Na Filipinach twórczo powielili strategię stosowaną gdzie indziej. Ponieważ miejscowa ludność była bardzo rozproszona, jezuita zachęcali ludzi do zakładania stałych wspólnot w planowanych osadach (metoda, którą stosowali w Ameryce Łacińskiej, nazywając ją redukcją), kładąc w ten sposób podwaliny pod wiele istniejących dzisiaj miast i miasteczek. Założyli także szkoły tam, gdzie było to potrzebne, oraz zbudowali kościoły i inne budynki, które przekształciły europejskie projekty architektoniczne tak, aby odpowiadały azjatyckiej wrażliwości artystycznej. Nauczyli się różnych lokalnych języków i dialektów oraz stworzyli gramatykę, słowniki i słowniki, systematyzując w ten sposób naukę nie tylko samych języków, ale także kultur narodów, które chcieli nawrócić. Napisali książki przedstawiające etnografię Azji i byli uważnymi obserwatorami azjatyckich

zwyczajów i tradycji, w tym ich interakcji ze środowiskiem naturalnym. Jezuickie przedsięwzięcie misyjne w Azji napotkało na swojej drodze przeszkody. Niektóre z tych przeszkód wynikały z europejskich etnocentrycznych lęków i uprzedzeń, które ciążyły na Kościele tamtych czasów. Adaptację kulturową potępiano jako synkretyzm, a sami misjonarze często spierali się co do odpowiednich strategii, które należy zastosować w pracy misyjnej. Na przykład nie zawsze było jasne, czy chińskie kategorie używane do tłumaczenia łacińskich były pozbawione dwuznaczności, ale brak zrozumienia, zaufania i hojności stworzył zatrutą atmosferę, która nie dała wymaganego świadectwa chrześcijańskiej miłości. Odległość między Rzymem a Azją okazała się nie tylko problemem geograficznym, ale także barierą psychologiczną, która nie pozwalała władzom kościelnym na większe wyrozumiałość dla potrzeb dzieła misyjnego w Azji. Co więcej, ciężar polityczny, gospodarczy i społeczny nałożony przez portugalski i hiszpański patronat królewski nad kościołem w Indiach okazywał się czasami zbyt ciężki do uniesienia; Sam Rzym byłby zmuszony założyć Kongregację Rozkrzewiania Wiary w 1622 r., aby poluzować imadło europejskich monarchów, którzy chcieli manipulować przedsięwzięciem misyjnym dla celów politycznych i gospodarczych. Ponadto jezuita dali się wciągnąć w spory polityczne toczące się w krajach ich przyjmujących, nieuchronnie tworząc sobie w ten sposób wrogów wśród członków klas rządzących. W 1759 roku król Portugalii wypędził wszystkich jezuitów pracujących w Portugalii i portugalskiej Azji. W Hiszpanii król hiszpański poszedł w ich ślady i w 1767 r. wypędził jezuitów ze swoich posiadłości. Wreszcie w 1773 r. papież Klemens XIV, pod ogromną presją polityczną ze strony europejskich monarchów Burbonów, nie mógł już zapobiegać temu, co nieuniknione. Papież bullą *Redemptor ac hominis* rozwiązał Towarzystwo Jezusowe, kładąc tym samym kres ich pracy misyjnej w Azji. Prace te zostaną wznowione dopiero w XIX wieku, kiedy jezuita powrócą na swoje dawne pola misyjne, obecnie oblegane przez nowe siły historyczne.

Jiménez de Quesada, Gonzalo

(ok. 1495–1579) Hiszpański konkwistador

Człowiek, który podbił Nową Granadę (dzisiejszą Kolumbię) dla Imperium Hiszpańskiego, Gonzalo Jiménez (lub Ximenes lub Giménez) de Quesada, był jednym z najmniej kontrowersyjnych słynnych konkwistadorów i jednym z nielicznych, którzy szczegółowo opisali swoje doświadczenia (choć książka zaginęła). Jiménez de Quesada urodził się w Kordobie lub Granadzie w Hiszpanii. Kształcił się w prawie w Granadzie, która została odebrana Maurom w ostatnim etapie rekonkwisty Hiszpanii (Reconquista) w 1492 r. Po wielu latach pracy w zawodzie prawnika zaproponowano mu stanowisko sędziego pokoju i audytora prowincji Nowej Andaluzji, północnej części Ameryki Południowej, z bazą w Santa Marta we współczesnej Kolumbii. Tam gubernator Don Pedro de Lugo zlecił Quesadzie wyprawę mającą na celu znalezienie terenu nadającego się do zamieszkania jako Santa Marta, mimo że znajduje się na Perłowym Wybrzeżu. Spośród 1000 ludzi zdolnych do noszenia broni Quesada objął dowództwo nad 800. Zorganizował ludzi w grupy robocze i zbudowali sześć statków rzecznych. Quesada podzielił swoich ludzi na dwie grupy; 200 osób obsadziło statki i popłynęło w górę rzeki Magdalena, podczas gdy pozostałych 600 z nim wyruszyło w głąb lądu, wyruszając 6 kwietnia 1536 roku. Pomimo upału wszyscy mężczyźni nosili grubo wyściefaną pikowaną bawełnę, aby chronić ich przed strzałami; nawet konie były pokryte zaimprovizowaną zbroją. Quesada zorganizował miejsce spotkań w górę rzeki Magdalena, gdzie piesi spotykali się z łodziami przewożącymi większość zaopatrzenia. Grupę lądową spowalniała dżungla, sporadyczne ataki Indian, owady i choroby. Dotarli jednak na umówione miejsce spotkania na czas, ale grupy morskiej tam nie było. Po odczekaniu kilku dni Quesada nalegał, aby mężczyźni zamiast wracać do Santa Marta, kontynuowali podróż w głąb lądu. Choć Quesada nie miał przeszkolenia wojskowego, lata spędzone jako prawnik umożliwiły mu przedstawienie sprawy w przekonujący sposób, a wszyscy się zgodzili. Mężczyznom rozpaczliwie brakowało pożywienia i istnieją zwykłe doniesienia o jedzeniu węży, jaszczurek, żab, a nawet

niektórych psów schwytyanych Indianom, a także gotowaniu skórzanych uprzęży w celu zaspokojenia głodu.

Wyprawa zapisana

Wyprawę udało się uratować, gdy wkrótce potem pojawiła się grupa morska, opóźniona przez burze tropikalne. Quesada mógł wówczas odesłać najbardziej chorych ludzi z powrotem do Santa Marta, uzupełnić zapasy pozostałych i kontynuować wyprawę, która w styczniu 1537 roku dotarła do podnóża Andów. Po pokonaniu 400 mil w ciągu ośmiu miesięcy zostało tylko 166 ludzi i 60 koni. Następnie Quesada kazał swoim ludziom wybrać go na swojego kapitana generalnego i byli zdeterminowani, aby podbić ziemię dla siebie. W przeciwieństwie do wielu innych konkwistadorów Quesada zabronił swoim ludziom mordować Indian, wzywając ich, aby traktowali ich humanitarnie. Quesada nie miał jednak nic przeciwko płądrowaniu indiańskich świątyń, które często były pokryte złotem i drogimi kamieniami. Po tym, jak jeden z indiańskich wodzów, Bogota, zginął w bitwie, Hiszpanie pojмали jego następcę, Sagipę, któremu zaproponowali uwolnienie za duży okup w złocie. Wkrótce potem Quesada usłyszał, że Sagipa planuje go oszukać i kazał stracić wodza. Następnie ogłoszono, że pobliskie ziemie zostały podbite „w imię jego najwładniejszego cesarza, Karola V”. Następnie zbudowano małe miasteczko, które Quesada nazwał Santa Fe de Bogotá (od dawna wierzono, że Quesada urodził się w Santa Fe w Hiszpanii). Zakładając własne miasto, Quesada nie mógł się doczekać powrotu do Santa Marta i oficjalnego uznania podboju. Zanim zdążył to zrobić, przybyły dwie inne grupy konkwistadorów. Jeden, prowadzony przez Sebastiáną de Belalcázara, jednego z ludzi, którzy służyli pod dowództwem Francisco Pizarro, przybył z Quito, zakładając miasta Pasto, Popayan i Cali. Drugi, prowadzony przez niemieckiego poszukiwacza przygód Nicholasa Federmana, biorący udział w wyprawie opłaconej przez niemieckich finansistów z Welsera, którym Karol V udzielił koncesji, pochodził z Wenezueli. Wszystkie trzy siły – Quesada i dwaj nowi przybysze – były mniej więcej tej samej wielkości i wszyscy zdawali sobie sprawę, że jakakolwiek walka prawdopodobnie naraziłaby zwycięzcę, przy poważnie uszczuplonym liczebnie, na ryzyko ataku ze strony Indian Chibcha, którzy wciąż mieszkali w okolicy. Rozsądek zwyciężył i cała trójka zdecydowała się wrócić do Hiszpanii i przedstawić swoje roszczenia królowi Hiszpanii, który będzie mógł rozstrzygnąć tę sprawę. Wydaje się, że Quesada był człowiekiem, który to zasugerował i który również uważał, że będzie miał największe nadzieje na wygranie jakiegokolwiek sporu. Następnie Quesada wrócił na wybrzeże i w lipcu 1539 roku popłynął z Kartageny z powrotem do Hiszpanii. W Madrycie żadnemu z trzech konkwistadorów nie udało się zdobyć ziemi. Don Pedro de Lugo, przyjaciel Quesady, zmarł, a jego syn Luís, który opuścił Santa Marta wiele lat wcześniej po kradzieży Indianom ogromnych ilości złota i szmaragdów, otrzymał tytuł do ziemi swojego ojca, i do obszaru znalezionego przez Quesadę. Quesada został mianowany marszałkiem Nowej Granady i radnym założonego przez siebie miasta Bogota. Po powrocie do Nowej Granady, jak nazywano nową hiszpańską kolonię, Quesada stał się jednym z najbardziej wpływowych ludzi w regionie, gdzie był dobrze znany z krytycznego stosunku do drapieżności wielkich właścicieli ziemskich, a także niektórych urzędników. Wiele osób zwracało się do niego po radę i dopiero w 1569 roku, kiedy miał ponad 70 lat, Quesada zdecydował się poprowadzić ostatnią wyprawę. Miała ona na celu zlokalizowanie słynnego El Dorado, które podobno znajdowało się 500 mil na południowy wschód od Bogoty. Mówiono tam, że indiański król pokrył się złotym pyłem, a następnie zmył go w jeziorze. Legenda od dawna urzekła wiele osób w Europie, a król Hiszpanii zgodził się pomóc w wyprawie w zamian za udział w dochodach. Wyprawa liczyła 300 żołnierzy konnych, 1500 indyjskich tragarzy, kilkuset czarnych afrykańskich niewolników, 1100 koni i mułów, 600 bydła i 800 owiec. Prawie trzy lata później Quesada poprowadził 28 mężczyzn z powrotem do Bogoty. W czasie podróży zginęło kilka tysięcy Hiszpanów, Indian i Afrykanów, a inni uciekli do dżungli. Choroby, Indianie i dzikie zwierzęta zebrały swoje żniwo, a nawet Quesada zachorował na trąd. Za nieudaną wyprawę stanął także w obliczu ogromnego rachunku – 60 000 dukatów. Zdruzgotany porażką Quesada udał się na emeryturę do swojego wiejskiego domu La Suesca,

gdzie opisał swoje życie w nadziei, że sprzedaż pomoże mu spłacić długi. Zmarł 16 lutego 1579 roku na trąd. Jego książka zaginęła. Miastem założonym przez Quesada jest obecnie Bogota (obecnie 7 milionów mieszkańców), a jedną z głównych dróg w mieście jest Avenida Jiménez de Quesada.

João III Pobożny

(1502–1557) król Portugalii

Urodzony w Lizbonie 6 czerwca 1502 r. jako syn króla Manuela I i Marii Aragońskiej (córci Ferdynanda V i Izabeli I Hiszpańskiej). Relacje João z ojcem były napięte, zwłaszcza po tym, jak Manuel zdecydował się poślubić narzeczoną João, Leonorę, siostrę Karola I Hiszpanii (cesarza Świętego Cesarstwa Rzymskiego znanego jako Karol V), zamiast pozwolić swojemu synowi się z nią ożenić. João był człowiekiem bardzo religijnym, co skłoniło go do dalszych wysiłków na rzecz wprowadzenia hiszpańskiej inkwizycji do Portugalii. Wraz ze śmiercią ojca João został koronowany na króla 19 grudnia 1521 roku. Jednym z jego pierwszych działań było zaaranżowanie małżeństwa z Catarina, także siostrą Karola I Hiszpańskiego. W tym samym czasie zaaranżował wydanie swojej siostry Isabel za Karola. Kiedy jego córka dorosła, poślubił ją Filipowi. João wykorzystał te małżeństwa, wraz z bardzo dużymi posagami, do wzmocnienia więzi Portugalii z Hiszpanią, co, jak miał nadzieję, ochroni Portugalię przed hiszpańskimi ambicjami, mimo że Hiszpania nie stanowiła wówczas tak naprawdę zagrożenia dla Portugalii. João spłodził dziewięcioro dzieci z Catarina, z których żadne go nie przeżyło. Portugalia od jakiegoś czasu próbowała zbudować imperium w Maroku. Niestety Maroko kosztowało Portugalię więcej ludzi i pieniędzy, niż dla niej zarobiło. Podjęcie decyzji o wycofaniu się z Maroka zajęło João 20 lat. W tym czasie indyjskie posiadłości Portugalii, zwłaszcza Goa, otrzymały jedynie minimalne wsparcie. Ich głównym źródłem dochodu były posiadłości indyjskie Portugalii. Indie w dalszym ciągu otrzymywały mniej zasobów i uwagi niż inne obszary imperium portugalskiego. W 1535 roku, współpracując z Genuńczykami, João pomógł zebrać flotę, która zniszczyła muzułmańską flotę piracką stacjonującą w Tunisie. Mniej skuteczne był w starciu z francuskimi piratami, którzy polowali na jego statki przewożące przyprawę z Indii. Będąc człowiekiem religijnym, João ciężko pracował, aby przekonać papieża do zezwolenia Inkwizycji w Portugalii, co uczynił papież w 1536 r. Jednym z głównych celów byli nowi chrześcijanie (Żydzi, którzy nawrócili się na chrześcijaństwo), z których wielu było członkami średniej klasy. Prześladowania tej klasy miały szkodliwy wpływ na bazę podatkową Portugalii, powodując jej erozję. Portugalczycy twierdzili, że byli pierwszymi Europejczykami, którzy przybyli do Japonii, wylądowali tam w 1543 r. i założyli bazę w 1550 r. w Nagasaki. Również za panowania João Portugalczycy zaczęli kolonizować Brazylię. Próbuąc rozwiązać problemy administracyjne w Indiach, João mianował Vasco da Gamę wicekrólem Indii w 1524 r. João chciał, aby da Gama uprzętnął korupcję w Indiach, tak jak zaczął to robić po przybyciu na miejsce. Niestety da Gama zmarł już po sześciu miesiącach pobytu w Indiach. Żaden z synów João go nie przeżył. W rezultacie, gdy zmarł 11 czerwca 1557 r., jego następcą został jego trzyletni wnuk Sebastião.

Jan III

(1624–1696) król Polski

Jan III był najbardziej znanym z 11 królów elekcyjnych Rzeczypospolitej Obojga Narodów i jednym z zaledwie czterech wśród nich Polaków. Jan był wybitnym talentem wojskowym, a jego panowanie naznaczone było znacznym pogorszeniem zdolności rządzenia legislatury republiki, której członkowie zaczęli nadużywać swojej władzy, aby za jego panowania zawetować wszelkie proponowane przepisy bez wyjaśnienia. W ogóle Jan III był bardziej znany ze swoich działań militarnych niż z osiągnięć rządowych czy politycznych, jednak jak wszyscy polscy monarchowie tego okresu, był zdecydowanie powstrzymywany przez krnąbrną szlachtę Rzeczypospolitej. Urodzony w Olesku (k. Lwowa na Ukrainie) w rodzinie szlacheckiej, Jan III studiował na Uniwersytecie Krakowskim. Podobnie jak wielu Polaków w

okresie nowożytnym, spędził dłuższy okres podróży i studiów w Europie Zachodniej. Jego dziadek ze strony matki był znaczącym dowódcą wojskowym, ale wydaje się, że Jan III wstąpił do wojska jako pierwszy w odpowiedzi na powstanie Chmielnickiego. Powstanie to było ukraińskim powstaniem nacjonalistycznym, które rozpoczęło się w 1648 r. i przerodziło się w wojnę domową, która znacznie osłabiła Rzeczpospolitą, umożliwiając Szwecji najazd na Polskę na krótko przed zakończeniem wojny w 1655 r. W tym okresie Jan III przez krótki czas przebywał na dworze osmańskim jako poseł polski, powracając do dowodzenia polskim pułkiem, który na krótko skapitulował przed Szwedami, zanim w 1656 r. powrócił do lojalności wobec Polski. Jan III brał udział w frakcyjnej polityce dworskiej tamtego okresu po stronie frakcji francuskiej, ale pozostał lojalny wobec Korony podczas buntu Lubomirskich, bunt przeciwko reformatorskim inicjatywom króla Jana II Kazimierza Wazy. Choć Jan III poniósł klęskę w obronie Wazów, jego lojalność w czasie buntu zaowocowała wielokrotnymi awansami po 1665 r., aż do stanowiska naczelnego wodza armii polskiej w 1668 r. W tym samym roku poślubił francuską szlachciankę, z którą miał się związać. Ojciec siedmiorga dzieci. Jan III wyróżnił się w powtarzających się potyczkach granicznych z Imperium Osmańskim. Po wielkim zwycięstwie pod Chocimiem w 1673 r. i niemal jednoczesnej śmierci poprzedniego króla, Jan III został wybrany na króla i koronowany 2 lutego 1676 r. Ponieważ najazd szwedzki zrujnował polską gospodarkę, przystąpił do utrzymywania napiętego pokoju z Imperium Osmańskim po 1675 r. Niektórzy historycy sugerują, że zabiegał on wówczas o ponowne zjednoczenie Prus z Koroną Polską, jednak niezależnie od jego planów, polscy magnaci nie chcieli ich poprzeć. Pomimo ich oporu narzucił szereg reform wojskowych, w tym modernizację polskiej artylerii. Najważniejsze zwycięstwo Jana III nad Turkami miało miejsce pod Wiedniem w 1683 r., kiedy skutecznie zaatakował armię o około 50 procent większą od jego własnej. Walki militarne nadal miały wpływ na jego późniejsze lata, choć zachorował po 1691 r., co umożliwiło rozkwit intryg prowadzonych przez polską szlachtę na dworze w imieniu różnych mocarstw europejskich w ostatnich latach jego życia. Taki stan rzeczy uniemożliwiał polskiemu rządowi skuteczne prowadzenie interesów, przyspieszając w ten sposób nadchodzący upadek państwa polskiego. Następca Jana III, August II Saksoński, został królem dopiero przy wsparciu Rosji.

Juliusz II

(1443–1513) papież

Papież Juliusz II urodził się jako Giuliano della Rovere 5 grudnia 1443 roku w Albissola we Włoszech, a zmarł 28 listopada 1503 w Rzymie. Miał korzenie rzymskie i greckie. Po swoim wuju (przyszłym papieżu Sykstusie IV) wstąpił do zakonu franciszkańskiego i kształcił się w Perugii. Rovere został wyniesiony na kardynała w 1471 r. Chociaż był biskupem, został ojcem trzech córek, co już wtedy było skandalem. Był utalentowanym dyplomatą papieskim i został wysłany, aby przywrócić władzę papieską w Umbrii; do Francji i Holandii w celu rozliczenia dziedzictwa burgundzkiego; oraz do Francji, aby uzyskać pomoc przeciwko Turkom i uwolnić kardynała Balue, więźnia króla Francji Ludwika XI. Przez kolejne dwa konklawe walczył z wyborem papieża Innocentego VIII i Aleksandra VI, zaskarbiając sobie tym samym pogardę. Rovere został wybrany na papieża 31 października 1503 r. Za główny cel swojego pontyfikatu uważał rozszerzenie doczesnej władzy papieża i walczył z wpływami Casare Borgii i Republiki Weneckiej, wchodząc w 1509 r. do Ligi Cambrai, aby to kontynuować walka. Zapamiętano go głównie za utworzenie Państwa Kościelnego. Położył także kamień węgielny pod bazylikę św. Piotra.

Jukatan, podbój

Hiszpańska inwazja i ujarznienie ludów Majów na półwyspie Jukatan, na wyżynach Chiapas i na nizinach sięgających do gwatemalskiego Petén ostro kontrastowało z ich szybką porażką imperium Azteków w latach 1519–21. Pozbawione scentralizowanej struktury politycznej, państwa i społeczności Majów w tych regionach stawiały opór hiszpańskim najazdom przez dziesięciolecia, a niektóre przez

stulecia. Wobec braku złota, srebra i innych bogactw region stał się kolonialnym zaściankiem i nigdy nie został w pełni podbity. Rezultatem był znacznie bardziej niejednoznaczny, niepełny i częściowy podbój niż w Basenie Meksyku, Peru, a nawet w Ameryce Środkowej. Pierwsze hiszpańskie spotkania z mieszkańcami Majów w Jukatanie miały miejsce w 1502 r., kiedy to Krzysztof Kolumb podczas swojej czwartej podróży handlował z kupcami przybrzeżnymi. W ciągu następnej dekady co najmniej jeden wrak statku spowodował, że kilku Hiszpanów utknęło na Jukatanie; co najmniej dwóch przeżyło, z których jeden, Jerónimo de Aguilar, został tłumaczem Hernána Cortésa. Dalsze kontakty miały miejsce w latach 1517–18 wraz z wyprawami odpowiednio Francisco Hernández de Córdoba i Juana de Grijalva, których kulminacją był podbój Meksyku. Podobnie jak gdzie indziej, te początkowe spotkania sprowadziły zjadliwe choroby europejskie do Jukatany i poza nią, zabijając dziesiątki tysięcy tubylców na wiele lat przed rozpoczęciem najazdów wojskowych.

Próby ujarznienia

Pierwsza poważna próba ujarznienia mieszkańców Jukatany rozpoczęła się w 1527 roku za panowania Francisco de Montejo, wyczarterowanego przez Koronę w celu pacyfikacji półwyspu. Po kilku początkowych niepowodzeniach, w latach 1529–1534 Montejo i jego ludzie zbadali znaczną część północy i centrum Jukatany. To, co odkryli, bardzo różniło się od tego, co Cortés znalazł w Meksyku – różnorodność grup etnolingwistycznych rozsianych po miastach i wioskach na płaskim, pozbawionym rzek i w oczach Hiszpanów krajobrazie pozbawionym wyrazistych cech charakterystycznych, bez dużego miasta ani ośrodka politycznego, na którym można by się skupić. Granice między miastami i prowincjami wydawały się niewyraźne i trudne do rozróżnienia, a przyjęcie najeźdźców przez mieszkańców często wydawało się zmienne i kapryśne. Sfrustrowany Montejo i jego załoga opuścili Jukatan w 1534 roku, donosząc Koronie, że „nie odkryto żadnego złota ani niczego [innego], z czego można by zyskać przewagę”. Przez następne pięć lat żaden Hiszpan nie postawił stopy na półwyspie. Powrócili w 1540 r., głównie po to, by zniewolić mieszkańców, gdyż rodzima siła robocza była uważana za najcenniejszy towar rynkowy regionu. Zakładając miasto Mérida w 1542 roku na szczycie ruin miasta Majów Tihó, po długotrwałym konflikcie z tysiącami lokalnych Majów, Hiszpanie wkrótce założyli drugie, Valladolid. W odpowiedzi społeczności Majów przyjęły taktykę wojny partyzanckiej typu „uderz i uciekaj”, na co Hiszpanie odpowiedzieli masakrami i zniewoleniem. W połowie lat czterdziestych XVI wieku hiszpańscy encomenderos, którym Korona przyznała Indianom in encomienda, zaczęli osiedlać się w obu miastach i ich okręgach wiejskich. W tym samym okresie, w 1544 r., do Jukatany przybyła pierwsza grupa ośmiu weteranów franciszkańskich misjonarzy, aby kierować nawróceniem religijnym tubylców.

Wielka Rewolta Majów

Dwa lata później, 8 listopada 1546 roku, doszło do wydarzenia nazwanego później Wielkim Buntem Majów, kiedy mieszkańcy siedmiu prowincji przypuścili skoordynowany atak na Valladolid i jego okolice, zamieszkałe przez około 200 do 300 Hiszpanów. Po wymordowaniu wielu Hiszpanów i ich rodzimych sojuszników oraz prawie splądrowaniu miasta, rebelianci wycofali się w obliczu miażdżącego kontrataku, który wiosną 1547 roku skutecznie stłumił powstanie. Relacja naocznego świadka franciszkanina Lorenza de Bienvenidy szczegółowo opisuje morderstwa, okaleczenia i inne okrucieństwa popełnione przez Hiszpanów podczas stłumienia buntu. W tym czasie w północno-zachodniej części półwyspu mieszkało mniej niż 1500 Hiszpanów. W 1549 r. przybyło kolejnych dziewięciu braci, w tym jeden Diego de Landa. Odważny i niestrudzony 37-letni Landa wyruszył w głąb kraju, aby nawracać tubylców. W nadchodzących latach Landa odegrał kluczową rolę w życiu politycznym i religijnym półwyspu, a wieki później jego pisma na temat wszystkich aspektów kultury Majów stały się nieocenionym źródłem wiedzy dla uczonej Majów. W tym czasie doszło do tarć między encomenderos, którzy w największym stopniu nalegali na wyzysk indiańskiej siły roboczej, a

braćmi, których główną troską było nawrócenie religijne tubylców i podstawowy dobrostan fizyczny. Podobne napięcia między zakonami a osadnikami wybuchły na terytoriach podbitych przez Hiszpanię. Franciszkanie proponowali skupianie (lub „redukcję”) rozproszonych indiańskich osad w większe osady zarodkowane, czyli reduccione, propozycja zaciekle atakowana przez encomenderos, ale wdrożona na wielu obszarach. W 1557 roku franciszkanie założyli swoje pierwsze misje i szkoły. W 1561 roku Kapituła Generalna franciszkanów w Hiszpanii połączyła misje Gwatemali i Jukatenu w jedną prowincję. Niedługo potem bracia z nowej jurysdykcji wybrali Diego de Landę na swojego pierwszego prowincjała, czyli przywódcę. Do 1562 roku założono 12 klasztorów, a w głębi kraju rozsianych było około 200 kościołów i szkół. Również w 1562 r. przypadkowe spotkanie doprowadziło do odkrycia ciągłego bałwochwalstwa wśród rodzimych podopiecznych braci. Odkrycie skłoniło inspektora Landę do wszczęcia szeroko zakrojonego śledztwa. Aresztując tysiące tubylców podejrzanych o bałwochwalstwo, Landa nadzorował tortury ponad 4500 osób w ciągu trzech miesięcy; wielu było torturowanych na śmierć. 12 lipca 1562 roku na misji w Maní Landa nadzorował ogromne auto-da-fé, publiczne widowisko mające na celu zademonstrowanie wyższej potęgi moralnej i politycznej Kościoła chrześcijańskiego. Ogromne stosy bożków podpalono, a wielu skazanych bałwochalców ukarano batem. Wkrótce potem Landa odkryła dowody sugerujące, że tubylcy nadal praktykowali rytualne ofiary z ludzi. Inkwizycje i tortury trwały nadal, podobnie jak niszczenie bożków. Wiele z tak zwanych bożków było świętymi księgami Majów. Tylko trzem udało się przeżyć pożary. Uczeni uważają zniszczenie tych świętych tekstów Majów za najtragiczniejszą stratę zgromadzonej wiedzy ludzkiej w historii świata. Święte pisma były kontynuowane w tajemnicy, gdy kapłani i starsi Majów tworzyli nowe księgi, aby zachować swoją zbiorową wiedzę. Z biegiem czasu około 14 z tych świętych ksiąg znalazło się w posiadaniu osób z zewnątrz, a niektóre w rękach uczonych. Wspólnie znane są jako księgi Chilama Balama (księgi rzeczników władców jaguarów). Najbardziej znana jest Księga Chilama Balama z Chumayel. Podbój Jukatenu oraz przyległych wyżyn i nizin nigdy nie został w pełni osiągnięty. Jeszcze w 1680 roku Hiszpanie zajmowali tylko północno-zachodnią trzecią część półwyspu, podczas gdy liczne państwa, w szczególności królestwo Itzá, przetrwały w dżunglach nizin Majów na południu. Wielka ofensywa na niziny południowe w 1697 r. podbiła Itzá, nie eliminując autonomicznych społeczności tubylczych ani nie panując nad nimi poza orbitą hiszpańskiej kontroli. Krótko mówiąc, wiele części strefy Majów nigdy nie zostało podbitych.

Jackson, Andrew

(1767–1845) amerykański prezydent

Chociaż Andrew Jackson został wybrany na prezydenta dopiero w 1828 r., można powiedzieć, że era Jacksona rozpoczęła się 8 stycznia 1815 r., kiedy żołnierze pod dowództwem Jacksona skutecznie odepchnęli znacznie większe siły brytyjskie w bitwie pod Nowym Orleanem, przypieczętowując wojnę 1812 r. traktatem podpisanym miesiąc wcześniej w Gandawie w Belgii. Amerykanie powitali pokój z nowym optymizmem co do przyszłości narodu, który pomógł przyspieszyć rozwój sytuacji w sektorze publicznym i prywatnym, który radykalnie zmienił życie Amerykanów. Zmiany te wywołały jednak reakcję wywołaną obawami o utratę osiągnięć pokolenia rewolucji amerykańskiej. Ci, którzy obawiali się zmian gospodarczych, na ogół kibicowali postępującej demokratyzacji politycznej, która często była kojarzona z nazwiskiem Jacksona.

KIEROWNICTWO WOJSKOWE

Andrew Jackson był postacią niezwykłą, jeśli chodzi o ruch demokratyczny. Urodzony w 1767 r., prawdopodobnie w Południowej Karolinie, w rodzinie owdowiałej matki. Jako nastolatek brał udział w rewolucji amerykańskiej i przez jakiś czas był jeńcem wojennym. To doświadczenie w połączeniu ze śmiercią jego matki i brata z powodu choroby (śmierci, za które Jackson obwinił Brytyjczyków),

sprawiło, że Jackson nie ufał Brytyjczykom i idei arystokracji. Niemniej jednak Jackson zadomowił się w świecie jako prawnik, polityk, plantator i właściciel niewolników, ostatecznie zyskując na znaczeniu w swoim adoptowanym stanie Tennessee. Jackson objął także dowództwo nad milicją Tennessee, prowadząc ją podczas wojny 1812 r. przeciwko Indianom z Creek, którzy sprzymierzyli się z Brytyjczykami w ramach ich próby przeciwstawienia się dalszym amerykańskim najazdom na ich ziemie. Po wojnie Jackson został wezwany do służby w celu podporządkowania sobie innych Creek i Seminole i w dążeniu do tego celu wkroczył na hiszpańską Florydę, powodując międzynarodowy incydent, ale torując drogę Hiszpanii do oddania Florydy Stanom Zjednoczonym. Jednak jego narodowa sława opierała się na oszałamiającym zwycięstwie w Nowym Orleanie, gdzie stracił zaledwie 71 ludzi, w porównaniu do ofiar brytyjskich wynoszących ponad 2000. Nawet gdy ludzie Jacksona zbierali się w Nowym Orleanie, miało miejsce trzecie wydarzenie, które głęboko ukształtowało wiek Jacksona — spotkanie Partii Federalistycznej w Hartford w stanie Connecticut. Chociaż przeważały spokojniejsze głosy, niektóre z nastrojów wyrażanych podczas tej Konwencji w Hartford zbliżyły się do zdrady wielu Amerykanów, zdając się sugerować całkowitą daremność stawiania oporu Brytyjczykom i potrzebę odłączenia się Nowej Anglii i wystąpienia o odrębny pokój. Upadek Partii Federalistycznej nastąpił wśród publicznego oburzenia.

WCZESNE USTAWIENIA POLITYCZNE

Gdy Partia Federalistyczna zniknęła ze sceny politycznej, grupa Demokratów-Republikanów o ideach nacjonalistycznych podobnych do byłych federalistów przejęła kontrolę nad obecnie jednopartyjnym narodem. Ci narodowi republikanie opowiedzieli się za silniejszą stałą armią, szeregiem wewnętrznych ulepszeń ułatwiających przepływ wojsk i towarów, cłem skarbowym z elementami ochronnymi i, co najważniejsze, utworzeniem Drugiego Banku Stanów Zjednoczonych, który miał zastąpić Pierwszy Bank Federalistyczny, któremu Demokraci-Republikanie z radością pozwolili umrzeć zaledwie pięć lat wcześniej. Przez krótki okres po wojnie panował optymizm, gdyż przywódcy kraju zaczęli jednoczyć się we wspólnej wizji dobra publicznego. Optymizm ten został zakłócony przez panikę roku 1819. Kiedy fale paniki rozprzestrzeniły się po Ameryce, pojawiły się pytania o jej źródło. Dla wielu Amerykanów prawidłowo działająca ekonomia polityczna nie powodowałaby paniki; zatem panika sygnalizowała upadek tej ekonomii politycznej, na ogół w wyniku przyznania przez system polityczny jakiejś osobie lub grupie osób specjalnych przywilejów. Ich wzrok spoczął na Drugim Banku Stanów Zjednoczonych, któremu Kongres USA nadał wiele przywilejów związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej, w tym ograniczoną odpowiedzialnością i emisją pieniędzy. Poczucie wielu osób na peryferiach społeczeństwa, że jakiś rodzaj kliku kontroluje rząd i uprzywilejowuje nielicznym kosztem wielu, zostało wzmocnione przez przekonanie, że członkowie Kongresu sprawowali nieuzasadnioną władzę przy wyborze prezydenta za pośrednictwem klubu kongresowego. System klubowy odniósłby cios w 1824 r., Nominując Williama Crawforda z Georgii. Wśród innych kandydatów byli John Quincy Adams i Henry Clay, w oczywisty sposób znani z Kongresu, ale osoby z zewnątrz zjednoczyły się wokół kandydatury Jacksona. Jackson zdobył wiele głosów zarówno powszechnych, jak i elektorskich, ale ponieważ żaden kandydat nie zdobył większości elektoratu, wybór prezydenta powrócił w ręce Kongresu. Kongres wybrał Adama na prezydenta, a wybór przez Adama Claya na sekretarza stanu spowodował, że zwolennicy Jacksona zaczęli podejrzewać „korupcyjny układ”. Przez cztery lata wśród zwolenników Jacksona wrzało, a w 1828 roku wybrali Jacksona jako wyraźnego zwycięzcę. W umysłach swoich zwolenników Jackson uosabiał triumf zwykłego człowieka; wyścigi polityczne, w których startował, z pewnością przyciągały znacznie większy udział w życiu politycznym narodu. Od czasu rewolucji amerykańskiej coraz więcej stanów eliminowało kryteria majątkowe podczas głosowania. Mimo to jeszcze w 1824 r. wiele stanów nawet nie przeprowadziło sondaży w sprawie wyborów prezydenckich, lecz pozostawiło wybór elektorów legislaturom stanowym. W stanach, które przeprowadziły sondaże, listopadowe wybory odbywały się na ogół oddzielnie od kampanii stanowych i lokalnych, a frekwencja

w głosowaniu była często znacznie niższa – aż do ery Jacksona, kiedy w niektórych krajach zarówno wybory prezydenckie, jak i lokalne zaczęły przyciągać ponad 90 procent uprawnionych do głosowania. stwierdza.

TRZY GŁÓWNE KWESTIE PREZYDENCJI JACKSONA

Osobiste przekonanie Jacksona, że jest narzędziem ludu, wyłoniło się z tego powszechnego poparcia i odegrało znaczącą rolę w kształtowaniu jego stanowiska w trzech głównych kwestiach, które definiowały jego prezydenturę: przesiedleniu Indian, kryzysie unieważnienia i wojnie z Bankiem. Wysiedlenie Indian obejmowało przeniesienie szeregu narodów rdzennych Amerykanów z ich ziem na wschód od Mississipi do wyładowania na Terytorium Indian, głównie współczesnego stanu Oklahoma. Plan usunięcia był znacznie starszy od Jacksona, ponieważ Thomas Jefferson uważał, że takie usunięcie będzie konieczne, aby zyskać czas dla tych narodów na „cywilizację”, kiedy zostaną następnie zasymilowane ze społeczeństwem europejsko-amerykańskim. Zamiast przenieść się dalej na zachód, wiele z tych narodów próbowało pozostać na swoich ziemiach i przeciwstawić się jawnym wysiłkom asymilacyjnym, nawet przyjmując wiele europejsko-amerykańskich sposobów. Ich niepowodzenie w przeniesieniu się na zachód rozgniewało rasistowski elektorat, który szukał swoich ziem nie tyle z chciwości, ile z wiary, że ziemia zapewnia niepodległość, która była przyrodzonym prawem białych mężczyzn. Kiedy narody, zwłaszcza Czirokezi, stawiały opór, Jackson był skłonny zrobić wszystko, co w jego mocy, aby zapewnić ich usunięcie. Jego podejście obejmowało intrygi polityczne w obrębie narodów rdzennych Amerykanów i sprzeciw wobec Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych, cały czas chwytając jego wysiłki jako konieczne, aby ocalić te narody przed ich upadkiem. Pomimo swoich profesji paternalistycznej troski o rdzenną ludność, Jackson zdobył swoją ziemię wielu drobnym rolnikom i dużym plantatorom, którzy pragnęli jej dla własnego źródła utrzymania. Reakcja Jacksona na kryzys unieważnienia ilustruje również jego większościowe poglądy. Kiedy Karolina Południowa próbowała przeciwstawić się federalnym cłom, powołując się na władzę unieważniającą wszelkie prawo federalne, Jackson odebrał to jako osobistą i narodową zniewagę, mimo że jego ideologiczne sympatie były z Karoliną Południową. Część jego bezkompromisowości wynikała z osobistych różnic z jednym z przywódców wysiłków Karoliny Południowej, jego własnym wiceprezydentem, Johnem C. Calhounem. Jego upór w tej kwestii wynikał także z przekonania, że Karolina Południowa sprzeciwia się woli narodu amerykańskiego. Jackson zagroził użyciem wojsk federalnych, aby uniemożliwić Karolinie Południowej egzekwowanie unieważnienia, ale później podpisał kompromisową stawkę celną, która spełniła wiele żądań Karoliny Południowej. Dopóki Karolina Południowa osiągała swoje cele w procesie demokratycznym, Jackson był skłonny się zgodzić. Walka o Drugi Bank Stanów Zjednoczonych reprezentowała połączenie zaangażowania Jacksona w wolę ludu i przekonania jego zwolenników, że klika ludzi przejęła władzę w Waszyngtonie, przyznając niektórym specjalne przywileje. Nic nie wydawało się bardziej widoczne w tym przekonaniu niż utworzenie Drugiego Banku Stanów Zjednoczonych, utworzonego w 1816 r. i obwinionego przez zwolenników Jacksona za panikę w 1819 r. Stanowisko Jacksona w sprawie banku nigdy nie było jasne. Gdy zbliżały się wybory w 1832 r., zwolennicy banku zdali sobie sprawę, że gdyby został wybrany ponownie, byłby w stanie zawetować zmianę czarteru banku, która miała nastąpić w 1836 r. Zwolennicy banku planowali wystawić bank do ponownego czarteru w 1832 r. wierzył, że Jackson zgodzi się z bankiem, aby zapewnić mu reelekcję; gdyby sprzeciwił się bankowi, zirytowałby elektorat, a Henry Clay zostałby wybrany i zgodziłby się na drugą ustawę reczarterową. Ich plan był genialny, gdyby nie jedno fałszywe założenie – większość Amerykanów była przeciwna bankowi. Jackson zawetował bank jako bastion przywilejów niedostępnych zwykłym Amerykanom i wygrał reelekcję.

NASIONA RUCHU DEMOKRATYCZNEGO

Zwolennicy Jacksona byli głęboko ambiwalentni co do kierunku, w jakim zmierza amerykańska gospodarka i społeczeństwo; rosnące znaczenie gospodarki opartej na rewolucji rynkowej skłoniło ich do wspierania Jacksona jako sposobu na ograniczenie przenikania rynku do ich życia i utrzymanie niezależności. Ale jeśli byli pesymistami co do powstającego społeczeństwa kapitalistycznego i powstania plutokracji, mieli optymistyczną wizję dalszego potencjału demokratycznego narodu drobnych producentów. Ruch demokratyczny, który wyłonił się za Jacksonem, starał się stworzyć swoją wizję dobrego społeczeństwa, dając politycznie wyraz woli większości białych mężczyzn i ekonomicznie opierając się na ciągłym wywłaszczaniu ziem rdzennej ludności w celu zapewnienia niezależnym gospodarstwom rolnym tych białych mężczyzn. Jackson opuścił urząd w 1837 r. i zmarł w 1845 r., ale Partia Demokratyczna założona w jego następstwie kontynuowała działalność. Optymistyczny duch ery Jacksona miał wkrótce zostać wystawiony na próbę przez gospodarcze i społeczne przemiany urbanizacji i industrializacji, którym Jacksonowie okazali się niezdolni do zapobieżenia, oraz przez wielki pożar wojny domowej.

Jefferson, Thomas

(1743–1826) Amerykański prezydent i mąż stanu

Thomas Jefferson urodził się 13 kwietnia 1743 roku w Shadwell w hrabstwie Albemarle w Wirginii. Ojciec Jeffersona stworzył pierwszą dokładną mapę kolonii Wirginii, a kiedy zmarł w 1757 roku, pozostawił synowi 5000 akrów ziemi. Jefferson uczył się u kilku nauczycieli, a w 1760 roku zapisał się do College of William and Mary w Williamsburgu w Wirginii. Ukończył tam studia w 1762 r. Przez następne pięć lat Jefferson studiował prawo i w 1767 r. został przyjęty do palestry. Praktykował prawo przez następne siedem lat. W 1769 roku został wybrany do rodu Burgesses i rozpoczął budowę swojego domu w Monticello. Ożenił się 1 stycznia 1772 roku z Martą Wayles Skelton. Mieli sześcioro dzieci, z których tylko dwoje dożyło dorosłości. W 1774 roku opublikował Podsumowanie poglądu na prawa Ameryki, będące jego projektem instrukcji, które jego zdaniem powinny zostać przekazane delegatom Wirginii na Pierwszy Kongres Kontynentalny, ale zostały uznane za zbyt radykalne. Został wybrany jako członek delegacji Wirginii na Pierwszy Kongres Kontynentalny jako rezerwowowy. Jefferson został wybrany do komisji odpowiedzialnej za napisanie Deklaracji Niepodległości, obok Benjamina Franklina, Johna Adamsa, Rogera Shermana i Roberta R. Livingstona. Jefferson sporządził wstępny dokument i chociaż pozostali członkowie komisji oraz Kongres dokonali w nim zmian, większość dokumentu była jego dziełem. Po powrocie do Wirginii Jefferson wstąpił do Izby Delegatów 7 października 1776 r. Natychmiast zrewidował prawo obowiązujące w Wirginii. Zmiany obejmowały projekt ustawy o ustanowieniu wolności religijnej i zniesieniu primogenitury. Jefferson został wybrany na gubernatora Wirginii 1 czerwca 1779 roku przez Zgromadzenie Ogólne, pełniąc tę funkcję przez dwie jednoroczne kadencje. Urząd gubernatora miał niewielką władzę, ponieważ był nadzorowany przez komisję Zgromadzenia Ogólnego. Wraz z utratą dochodów z eksportu tytoniu, a następnie suszą w 1779 r., która prawie całkowicie zniszczyła zbiory pszenicy, kolonia cierpiała. Aby zebrać pieniądze, zgromadzenie zaczęło drukować pieniądze, co tylko pogorszyło sytuację. Jefferson nie był zainteresowany sprawowaniem swojej funkcji przez trzecią kadencję, ale zanim jego następcą mógł zostać wybrany, rozpoczęła się rewolucja amerykańska, sprowadzona do Wirginii przez Benedykta Arnolda, który przeszedł na stronę Brytyjczyków. Arnold zaatakował Richmond i składy wojskowe; Jefferson nie wezwał na czas milicji, aby chronić miasto. Po zakończeniu swojej funkcji gubernatora Jefferson znalazł trochę czasu, aby spędzić czas z rodziną i zająć się swoimi gospodarstwami. Poświęcił także czas na pracę nad Notatkami o stanie Wirginii, które dokumentowały geografię, produkcję, politykę i życie społeczne w Wirginii. Jego żona zmarła 6 września 1782 r. W listopadzie został powołany do komisji pokojowej w Paryżu, ale jego usługi okazały się niepotrzebne i nominację odwołano. Został ponownie wybrany do Kongresu w czerwcu 1783 r. Podczas służby w Kongresie Jefferson wysunął

pomysł zakazania niewolnictwa na ziemiach zachodnich po 1800 r. Przedstawił także 20 grudnia 1783 r. raport na temat trybu negocjowania traktatów handlowych z zagranicznymi rządami. Z powodu tego raportu został wyznaczony do pomocy Franklinowi i Adamsowi w negocjowaniu traktatów handlowych w Europie; dołączył do nich 6 sierpnia.

AMBASADOR WE FRANCJI

Jefferson zastąpił Franklina na stanowisku ambasadora we Francji w 1785 r. i piastował to stanowisko aż do powrotu do domu w październiku 1789 r., kiedy prezydent George Washington zaproponował mu stanowisko sekretarza stanu, które przyjął. Jefferson został pierwszym sekretarzem stanu w marcu 1790 r. Podczas sprawowania urzędu popadł w konflikt z Alexandrem Hamiltonem w sprawie utworzenia Bank of the United States, czemu Jefferson się sprzeciwiał. Jefferson i Hamilton nadal nie zgadzali się ze sobą przez cały czas urzędowania Jeffersona. Obaj mężczyźni byli zgodni co do tego, że Stany Zjednoczone muszą zachować neutralność podczas rewolucji francuskiej. Zgadzając się na sprawowanie urzędu do końca 1793 roku, Jefferson postanowił ponownie wycofać się z życia publicznego i powrócić do Monticello. Jego emerytura trwała zaledwie kilka lat. Jefferson był nominowany na prezydenta w 1796 r., ale przegrał z politycznym rywalem Johnem Adamsem. W ciągu tych czterech lat Kongres uchwalił ustawy o obcych i buntach, które Jefferson zinterpretował jako mające na celu bardziej atak na własną partię niż ochronę nowego kraju. Pisząc anonimowo, Jefferson i James Madison zaatakowali te ustawy uchwałami Kentucky i Wirginii, oświadczając, że rząd federalny nie może mieć żadnej władzy, która nie jest wyraźnie dozwolona przez stany. Był to w istocie pierwszy głos teorii praw stanów.

PREZYDENCJA

W 1800 roku Jefferson kandydował na prezydenta, a wybory zakończyły się równą liczbą głosów pomiędzy nim a Aaronem Burrem. Remis został rozstrzygnięty przez Izbę Reprezentantów, która głosowała na Jeffersona. Był pierwszym prezydentem, którego inauguracja odbyła się w Waszyngtonie, a którą pomagał zaprojektować, będąc sekretarzem stanu. Jefferson sprawował tę funkcję przez dwie kadencje od 1801 do 1809. To właśnie podczas pierwszej kadencji Jeffersona wysłał Jamesa Monroe do Francji, aby kupił miasto Nowy Orlean; Madison zawarła umowę zakupu całego terytorium Luizjany za 15 milionów dolarów. Zakup podwoił wielkość kraju. Następnie Jefferson zlecił Meriwetherowi Lewisowi i Williamowi Clarkowi poprowadzenie wyprawy na nowe terytorium. Podczas swojej pierwszej kadencji wysłał także siły morskie przeciwko piratom berberyjskim i sułtanowi Maroka. Ostatecznie wynegocjowano z sułtanem nowy traktat, który przyznał Stanom Zjednoczonym korzystniejsze warunki niż poprzednie porozumienie. Druga kadencja Jeffersona naznaczona była wojną pomiędzy Francją i Anglią. Stany Zjednoczone chciały zachować neutralność i nie angażować się w wojnę. Ze względu na ograniczenia i ograniczenia nałożone na amerykańskich kupców przez oba mocarstwa europejskie Stany Zjednoczone znalazły się w sytuacji bez wyjścia. Próbując uchronić Stany Zjednoczone przed wojną, Kongres wprowadził embargo na dostawy do Europy, aby skłonić Francję i Wielką Brytanię do wynegocjowania lepszych warunków handlowych ze Stanami Zjednoczonymi, co jednak nie nastąpiło. 1 marca 1809 roku Jefferson został zmuszony do zniesienia embargo. Wkrótce potem dobiegła końca jego druga kadencja i mógł przekazać Madisonowi urząd i problemy Europy. Po odejściu ze stanowiska Jefferson wrócił do Wirginii, gdzie spędził resztę życia. Embargo zaszkodziło większości plantatorów w Wirginii i Jefferson nie był wyjątkiem. Zaciągając jeszcze większe długi, w 1815 r. zmuszony był sprzedać rządowi swoją osobistą bibliotekę; zbiór rozpoczął Bibliotekę Kongresu. Przekazał także zarządzanie swoimi ziemiami swojemu wnukowi, Thomasowi Jeffersonowi Randolphowi. Jefferson chciał, aby w zachodniej Wirginii powstał uniwersytet. W 1814 roku związał się jako powiernik z Akademią Albemarle, która następnie przekształciła się w Central College, a ostatecznie w Uniwersytet Wirginii. Zgromadzenie Ogólne zatwierdziło finansowanie uniwersytetu w

1818 roku i utworzono komisję, której członkiem był Jefferson, aby znaleźć lokalizację dla szkoły. Sporządzono raport końcowy i w 1819 r. wydano statut uniwersytetu, który otworzył swoje podwoje w 1825 r. Jefferson poniósł kolejną porażkę finansową i postanowił sprzedać swoją ziemię, aby pokryć swój dług. Zmarł wierząc, że jego długi zostaną spłacone, nie zdając sobie sprawy, że Monticello wyjdzie z rąk spadkobierców. Jefferson zmarł 4 lipca 1826 r. W 1998 r. wyszły na jaw dowody sugerujące, że Jefferson spłodził kilkoro dzieci ze swoją niewolnicą Sally Hemings. Chociaż takie zarzuty nie były nowe – już w 1802 roku gazeta w Richmond doniosła, że Jefferson mieszkał z niewolnicą o imieniu Sally jako konkubina – dowody DNA powiązały rodzinę Jeffersona z rodziną Hemingsa. Choć ustalenie faktycznego pochodzenia nie jest jednoznaczne, większość ekspertów zgadza się, że jest mało prawdopodobne, aby jakkolwiek członek rodziny Jeffersona inny niż Thomas Jefferson był ojcem dzieci Sally Hemings. To podkreśla skomplikowane poglądy Jeffersona na rasę i niewolnictwo. Będąc sam posiadaczem niewolników, Jefferson wypowiadał się przeciwko niewolnictwu; oryginalne sformułowanie Deklaracji Niepodległości potępiło rząd brytyjski za kontynuowanie handlu niewolnikami; i jako prezydent Jefferson zniósł handel niewolnikami w 1807 r. Wydaje się, że posiadanie niewolników spowodowało u niego wiele wewnętrznych konfliktów i na krótko przed śmiercią uwolnił swoich pięciu najbardziej zaufanych niewolników.

Jiaqing (Chia-ch'ing)

(r. 1796–1820) Cesarz Chin Qing

Jiaqing to imię, które Yongyan (Yung-yen) przyjął jako piąty cesarz z dynastii Qing (Ch'ing), czyli mandżurskiej. Był piątym synem cesarza Qianlonga (Ch'ien-lung) i w 1773 roku został potajemnie wyznaczony na jego następcę ze względu na swój charakter i pracowitość. Wybór został upubliczniony dopiero w 1795 r., kiedy Qianlong ogłosił zamiar abdykacji. Chociaż Qianlong abdykował w chiński Nowy Rok w 1796 r., sprawował władzę aż do swojej śmierci w 1799 r., zrzucając nowego cesarza do obowiązków ceremonialnych. Qianlong rządził zbyt długo dla dobra kraju, siejąc nasiona rozkładu w ostatnich latach swoich rządów i pozwalając, aby masowa korupcja pozostała niekontrolowana. Jiaqing rozpoczął swoje faktyczne rządy od aresztowania i egzekucji Heshena (Ho-shen), ulubieńca swojego ojca, który przez ćwierć wieku nadużywał władzy i rabował skarbiec. Inwentarz jego skonfiskowanych gospodarstw wynosił około 1,5 miliarda dolarów. Jednakże Heshen był symptomem upadku imperium, w którym korupcja stała się wszechobecna. W kilku prowincjach wybuchły powszechne bunty, niektóre zorganizowane przez tajne stowarzyszenia inspirowane religią (na przykład Rebelia Białego Lotosu), których jednostki Armii Sztandaru, niegdyś pękatej armii, która podbiła imperium, nie były w stanie stłumić. W XVIII wieku populacja podwoiła się do około 300 milionów, co spowodowało nieznośną presję na dostępne grunty, co doprowadziło do niedoborów żywności, a czasem głodu. Za panowania Jiaqinga Rzeka Żółta wylała 17 razy; wysiłki niesienia pomocy wyczerpały skarb państwa i zwiększyły dochód narodowy. Jiaqing nie był dynamicznym przywódcą, ale był oszczędny, pracowity i starał się ograniczyć korupcję i marnotrawstwo. Na przykład ograniczył wydatki dworu cesarskiego i zmniejszył wsparcie państwa dla ogromnej liczby swoich krewnych i sług, co doprowadziło do próby zamachu dokonanej przez niezadowolonego byłego odbiorcę cesarskiej hojności w 1813 r. Jego polityka była przynajmniej częściowo skuteczna, przywracając spokój i zrównoważenie budżetu w ostatnich latach jego życia. Za panowania Jiaqinga Wielka Brytania stała się głównym partnerem handlowym Chin, odpowiadając za 70–80 procent całego handlu zagranicznego poprzez Guangzhou (Kanton). W 1793 r. Wielka Brytania wysłała ambasadę pod przewodnictwem lorda Macartneya w celu uzyskania lepszych warunków handlowych, ale bez powodzenia. W 1816 roku do Chin przybyła druga misja brytyjska pod dowództwem lorda Amhersta, aby ogłosić zwycięstwo Wielkiej Brytanii nad Napoleonem I i wznowić negocjacje. Po raz kolejny nie powiodło się z powodu pomyłki w związku z referencjami Amhersta i jego odmową kłaniania się (pokłonu) przed cesarzem, zgodnie z wymogami chińskiego protokołu

sądowego. Dwadzieścia sześć lat później kwestię tę rozstrzygnie wojna. Jiaqing próbował powstrzymać upadek dynastii Qing, z ograniczonym sukcesem. Był dobrze wykształconym, sumiennym władcą i mecenasem nauki, który sponsorował kompilację i publikację wielu dzieł.

Józef II

(1741–1790) Święty cesarz rzymski i władca ziem Habsburgów

Cesarz Józef II Świętego Cesarstwa Rzymskiego był synem cesarzowej Marii Teresy Austrii i Świętego Cesarza Rzymskiego Franciszka I. Józef II urodził się w środku wojny o sukcesję austriacką 13 marca 1741 roku. Wojna austriacka o dziedziczenie rozpoczęła się wraz ze śmiercią ojca Marii Teresy, cesarza Karola VI, w październiku 1740 r. Król Prus Fryderyk Wielki uznał sukcesję Marii Teresy za moment słabości i był zdecydowany zaatakować Austrię. Prawo salickie rządzące imperium uniemożliwiło wstąpienie na tron kobiecie, a Karol VI poświęcił większość swojego panowania na uzyskanie akceptacji mocarstw europejskich, które zaakceptowały Marię Teresę jako swoją następczynię pomimo jej płci. Nękany najazdem pruskim młody Józef II mógł być jego tajną bronią podczas wojny. Potrzebując pomocy Węgier w walce z Fryderykiem, Maria Teresa stawiała się przed węgierskimi magnatami w Pressburgu, trzymając chłopczyka w ramionach, podczas koronacji, która odbyła się tam 19 czerwca 1741 r. Przytłaczająca fala uczuć do młodej matki i syna jeszcze bardziej umocniła węgierskie więzi z Austrią niż jakikolwiek traktat. Edukacją Józefa w dużej mierze nadzorowała jego matka, która postrzegала siebie jako dziecko Oświecenia i zdecydowała się rządzić Austrią i Węgrami jako „oświecona despota”, królowa-filozof, pragnąca polepszyć życie swoich poddanych. Dlatego też Józef wychowywał się w duchu oświeceniowych poszukiwań tolerancji i sprawiedliwego rządu. Po śmierci cesarza Franciszka I w 1765 r. Maria Teresa wybrała syna na wspólnego z nią rządy, które trwało aż do jej śmierci 29 listopada 1780 r. W 1778 r. Józef II po raz pierwszy zaznał smaku wojny cesarską. Dwa lata później, w 1780 r., po śmierci matki, zaczął na własnych warunkach prowadzić politykę wobec imperium austriackiego. Józef II został cesarzem-aktywistą, który swoje panowanie poświęcił poprawie życia swoich poddanych. Prowadząc kampanię na rzecz poprawy życia chłopów, Józef realizował program reformy rolnej, który znacznie wyprzedzał jego czasy. Jego reformistyczne poglądy często spotykały się z oporem bardziej konserwatywnej matki, a objęcie tronu stało się dla niego mandatem do zmian. Podczas gdy car Rosji Aleksander II zyskał uznanie za zniesienie pańszczyzny w Imperium Rosyjskim w 1861 r., rzadziej zauważa się, że austriacki Józef II zniósł pańszczyznę całe 80 lat wcześniej, w 1781 r. Najbardziej rewolucyjną częścią jego programu było naleganie Józefa, aby chłopcy mogli kupować ziemię po uczciwych cenach i zawierać małżeństwa bez ograniczeń. Wewnętrzne reformy Józefa ucieleśniały także załączek państwa opieki społecznej ponad sto lat przed utworzeniem takiego państwa w Cesarstwie Niemieckim w XIX wieku przez niemieckiego kanclerza Otto von Bismarcka. Pod względem religijnym Józef II także dał się poznać jako dziecko Oświecenia. Choć sam najwyraźniej nie był masonem, Józef okazał się przyjazny doktrynom masonerii w imperium. Z pewnością Józef II był patronem wielkiego austriackiego kompozytora Wolfganga Amadeusza Mozarta, który w 1784 r. wstąpił do loży masońskiej i pozostał masonem aż do swojej przedwczesnej śmierci w 1791 r. Józef przeprowadził także reformy w Kościele rzymskokatolickim. Co więcej, w 1781 r. wydał Patent Tolerancyjny. Podczas gdy Józef II dał z siebie wszystko, jeśli chodzi o wewnętrzne reformowanie imperium, jego ekspansjonistyczna polityka zagraniczna była prowadzona z lekkomyślnością, która rzadko była cechą władców rodu Habsburgów. . Odegrał już kluczową rolę w doprowadzeniu do pierwszego rozbioru Królestwa Polskiego między Austrią, Prusami i Rosją w 1772 r. Próbował różnymi sposobami sprzymierzyć się z Rosją w celu podziału Turcji i Wenecji. Przez całe jego panowanie jego polityka bezwzględnej centralizacji imperium stale zwiększała sprzeciw wśród ludności imperium. Ludność nie była tak postępową jak jej władca, a on brutalnie ocierał się o zaściankowe interesy i tradycje, które pozostały praktycznie nietknięte od średniowiecza. Na większości Węgier panowały

niepokoje z powodu jego determinacji do używania języka niemieckiego jako oficjalnego języka armii i imperium. Podobnie jak wielu reformatorów pełnych zapału, Józef wykazał się brakiem taktu. Józef był stosunkowo odporny na karę, dopóki wydawało się, że rządzi silnym imperium. Jednak jego niepowodzenia w polityce zagranicznej podsycały postrzeganie go przez przeciwników jako słabego monarchy. Opór wobec jego reform, długo tłumiony, wybuchł. W całym imperium doszło do wstrząsów. 30 stycznia 1790 r. Józef II został zmuszony do kapitulacji w sprawie reform. Złamany człowiek, zmarł niemal dokładnie miesiąc później, 20 lutego 1790 roku. Ponieważ zmarł bezdzietnie, jego następcą na stanowisku Świętego Cesarza Rzymskiego został jego brat, który miał panować jako cesarz Leopold II. Jednak gdy w 1789 r. choroby zaczęły zbierać żniwo, w lipcu w Paryżu wybuchła rewolucja francuska. Wkrótce starożytne instytucje imperium, które on, być może przeczuwając przyszłość, próbował zreformować, zostaną zniszczone przez rewolucyjną doktrynę „wolności, równości i braterstwa”. Przewrót wywołany rewolucją francuską uderzyłby w imperium austriackie z siłą fali przyptykowej, która w porównaniu z tym sprawiłaby, że reformy Józefa II wydawałyby się lekkie

Juárez, Benito

(1806–1872) prezydent Meksyku

Powszechnie czczony jako największy i najbardziej ukochany prezydent Meksyku, czasami nazywany meksykańskim Abrahamem Lincolnem, Benito Juárez wyrósł ze skromnego pochodzenia i stał się wybitną postacią połowy XIX wieku. Podobnie jak jego współczesny Lincoln, Juárez przezwyciężył swoją pokrzywdzoną młodość, wstąpił do zakonu, zainteresował się polityką i dzięki ciężkiej pracy i wytrwałości stał się wybitnym przywódcą politycznym swojego narodu. Podobnie jak Lincoln, Juárez wyróżniał się moralnością publiczną, uczciwością i prawością; jego uroczysta postawa i proste ubranie (w przypadku Juáreza zwykły ciemny surdut); głębokie przekonania religijne; wiara w sprawiedliwość i prawo; i wyjątkową siłę charakteru. Podobnie jak Lincoln, Juárez przeprowadził swój naród przez okropności wojny domowej, by wkrótce umrzeć na stanowisku u szczytu swoich wpływów politycznych. Juárez, jedyny indiański prezydent kraju i uosobienie liberalnych reform kraju z połowy XIX wieku, był głęboko przywiązany do praworządności w kraju historycznie targanym korupcją, oportunizmem politycznym i rządami personalistów. Urodzony 21 marca 1806 roku w rodzinie Zapoteków w prowincji Oaxaca, Benito Pablo Juárez został osierocony w wieku trzech lat i adoptowany przez wujka, u którego pracował jako pasterz do około 12 roku życia. Mówiąc jedynie w podstawowym języku hiszpańskim, wyemigrował do Oaxaca City, gdzie przed wstąpieniem do seminarium Santa Cruz, jedynej szkoły średniej w Oaxaca, odbył praktykę u introligatora. Tam studiował łacinę, filozofię i teologię moralną, przygotowując się do wstąpienia do kapłaństwa. Rozczarowany perspektywą życia duchownego, w wieku 22 lat zapisał się do nowo powstałego Instytutu Nauki i Sztuki, studiując ekonomię polityczną, matematykę i nauki przyrodnicze, zanim uzyskał dyplom prawnika w 1834 r. To właśnie podczas studiów prawniczych Juárez rozwinął swoją wiedzę trzymanie się przez całe życie oświeceniowych zasad rozumu, sekularyzmu, praw jednostki i rządu republikańskiego. Zagłębiając się w brutalny świat lokalnej polityki, w 1831 roku został wybrany do rady miejskiej Oaxaca, zyskując reputację pracowitego, uczciwego, uczciwego i rygorystycznego myśliciela prawnego. W 1842 roku został mianowany ministrem rządu, a w 1847 gubernatorem Oaxaca, opuszczając ten urząd w niesłychanych okolicznościach: z nadwyżką w skarbcu. W 1843 roku poślubił pochodzącą z Hiszpanii Margaritę Mazę, co doprowadziło do wywrócenia historycznych konwencji dotyczących małżeństw rasowo-etnicznych w kraju. Po upokarzającej porażce Meksyku w wojnie 1847 r. (wojna meksykańsko-amerykańska) gubernator Juárez uznał prezydenta José Antonio Lópeza de Santa Anna za persona non grata w Oaxaca, czego Santa Anna nigdy mu nie wybaczył. Zmuszony do wygnania przez Santa Annę w 1848 r., Juárez udał się do Nowego Orleanu, gdzie dołączył do grupy niezadowolonych liberałów planujących obalenie dyktatora. Plan ten urzeczywistnił się w 1850 r. podczas rewolucji w Ayutli. Od

1855 r. aż do swojej śmierci na atak serca w 1872 r. Juárez był czołową postacią w życiu politycznym swojego narodu, pełniąc funkcję ministra sprawiedliwości, ministra spraw wewnętrznych, tymczasowego prezydenta z siedzibą głównie w Veracruz podczas wojny reformowanej, prezydenta republikę i przywódca narodowego ruchu oporu przeciwko francuskiej okupacji. W 1867 został wybrany na prezydenta na trzecią kadencję, a w 1871 na czwartą, umierając 18 lipca 1872 roku w wieku 66 lat. Juárez, praktykujący przez całe życie katolik, szanował Kościół i jego historyczną rolę w społeczeństwie meksykańskim, ale mocniej wierzył w oświeceniowe zasady dotyczące praw jednostki oraz sekularyzację prawa i rządu. Liberalizm meksykański z połowy XIX wieku obejmował spektrum od „czystego” do „umiarkowanego” (puros i moderados). Juárez, bardziej umiarkowany niż czysty, przewidywał harmonijne współistnienie kościoła i państwa i nie widział sprzeczności między szacunkiem dla instytucji religijnych narodu a zsekularyzowanym państwem i systemem sądowym. Będąc zdecydowanym zwolennikiem edukacji, nadzorował zakładanie wielu szkół i uczelni, a większość swojego życia publicznego poświęcił reformie edukacji. Realizował także liczne inicjatywy w zakresie zdrowia publicznego, konsekwentnie wykazując nieustanną troskę o dobro materialne biednych i uciskanych. Jego życie osobiste odzwierciedlało życie publiczne, a jego osobiste listy ujawniały człowieka głęboko oddanego swojej żonie i dzieciom. Jego krytycy utrzymywali, że w ciągu ostatnich lat urzędowania Juárez stawał się coraz bardziej autorytarny i nietolerancyjny dla sprzeciwu, a jego ponowny wybór na czwartą kadencję ujawnił człowieka odurzonego władzą polityczną. Inni twierdzą, że jego działania należy interpretować w kontekście epoki, zwłaszcza regionalnych buntów i powstań, które wstrząsnęły odrodzoną republiką, w połączeniu ze słabym poczuciem tożsamości narodowej kraju, co wymagało zdecydowanego utwierdzenia się w supremacji państwa centralnego. Jego liberalna polityka została brutalnie odrzucona przez wiele społeczności indiańskich, a prezydent Zapoteków był Indianinem jedynie pod względem biogenetycznym. Jego sposób myślenia, a właściwie cała jego istota, była meksykańska, a jego kariera polityczna pokazała jego zaangażowanie w przekształcenie zbiorowych praw Indian w społecznościach w indywidualne prawa obywateli Meksyku, czemu sprzeciwiało się wiele społeczności indyjskich. Juárez pozostawił trwały ślad w życiu politycznym narodu i wraz z Lázaro Cárdenasem jest powszechnie uważany za najpopularniejszego prezydenta w historii Meksyku, zwłaszcza wśród biednych.

Japonia, okupacja USA

Okupacja Japonii pod przewodnictwem Stanów Zjednoczonych rozpoczęła się 28 sierpnia 1945 r. o godzinie 8:28 rano, kiedy pułkownik armii amerykańskiej Charles P. Tench z osobistego sztabu generała Douglasa MacArthura wysiadł z transportu C-47 Dakota na zniszczony pas startowy lotniska Atsugi na zewnątrz Tokio, stając się pierwszym w swojej tysiącletniej historii zagranicznym zdobywcą japońskiej ziemi. Dwa dni później za Tenchem i jego załogą podążało 4000 ludzi z 11. Dywizji Powietrznodesantowej. Tego samego dnia 6. Dywizja Piechoty Morskiej Stanów Zjednoczonych rozpoczęła desant żołnierzy w bazie marynarki wojennej Yokosuka, gdy statki amerykańskie i brytyjskie wpłynęły do Zatoki Tokijskiej i MacArthur sam przypieczętował zwycięstwo w II wojnie światowej i początek powojennej okupacji, lądując w swoim samolocie w Atsugi i mówiąc: „Droga z Melbourne do Tokio była długa, ale wygląda na to, że się opłaci”. Okupację zaplanowano równolegle z inwazją kwatery głównej MacArthura na Wyspy Macierzyste na początku 1945 roku. Plan okupacyjny zakładał demilitaryzację Japonii, aby nigdy więcej nie zagrażała swoim sąsiadom oraz utworzenie demokratycznego i odpowiedzialnego rządu oraz silnej, samowystarczalnej gospodarki. Operacja Czarna lista miała na celu doprowadzenie do nagłej kapitulacji lub upadku japońskiego rządu, co nastąpiło w wyniku ataków atomowych na Hiroszimę i Nagasaki. Operacja wymagała trójfazowej okupacji wojskowej Japonii i Korei przez 23 dywizje oraz wspieranie sił morskich i powietrznych. Pierwszym priorytetem byłoby zabezpieczenie baz operacyjnych, kontrola japońskiego rządu, rozbrojenie jego armii i wyzwolenie 36 000 alianckich jeńców wojennych i internowanych, którzy byli

bliscy śmierci z głodu, tortur i znęcania się. Japonia, która poddała się w 1945 roku, była wyczerpanym, oszołomionym i głodującym narodem. Nie znając nigdy w swojej historii porażki ani okupacji, Japończycy byli teraz świadkami zniszczenia swoich instytucji, upadku rolnictwa i przemysłu oraz śmierci 2 milionów rodaków. Akry głównych miast leżały w gruzach, tysiące bezdomnych, cesarz podły, a siły zbrojne pokonane i zhańbione. To był całkowity upadek. Wraz z kapitulacją Japonii MacArthur został mianowany naczelnym dowódcą sił sprzymierzonych w Japonii zgodnie z dyrektywą Departamentu Stanu USA zatytułowaną „Wstępna polityka Stanów Zjednoczonych wobec Japonii po kapitulacji”. Zamiast podziału Japonii na oddzielne strefy administrowane na szczeblu krajowym, jak miało to miejsce w Niemczech, upadłe imperium będzie nadal stanowić jeden naród pod rządami obecnego rządu i cesarza, pod przewodnictwem Stanów Zjednoczonych. Nad MacArthurem znajdowała się 11-osobowa Komisja Dalekiego Wschodu w Waszyngtonie, utworzona w grudniu 1945 r., która miała ustalać politykę wobec okupacji i która mogła omawiać i zatwierdzać, ale nie odwoływać wcześniejszych decyzji USA. Zatem w praktyce, pomimo skarg i żądań sowieckich udziału w okupacji, MacArthur miał najwyższą władzę nad Japonią. Pierwszym posunięciem Stanów Zjednoczonych po zabezpieczeniu baz operacyjnych było odzyskanie i repatriacja więźniów z ponad 140 obozów na Wyspach Macierzystych, zrzut zaopatrzenia oraz wysłanie zespołów medycznych i transportowych, aby sprowadziły do domu ocalałych z Malajów i Bataanu. Prawie wszystkich wyprowadzono do końca 1945 roku. W międzyczasie około 250 000 sił okupacyjnych, w tym siły okupacyjne Wspólnoty Brytyjskiej pod dowództwem Australii, składające się z 36 000 Brytyjczyków, Australijczyków, Nowozelandczyków i Hindusów, rozproszyły się po całej Japonii. Podczas gdy siły brytyjskie zostały przydzielone do południowego Honsiu i wyspy Sikoku (w tym Hiroszimy), MacArthur wyrzucił wojska radzieckie ze swoich sił okupacyjnych. Mając swoją siedzibę w budynku Dai Ichi w Tokio, MacArthur nie musiał tworzyć polityki i strukturę administracyjną Japonii. Rząd kraju nie zmienił się w chwili kapitulacji, więc jego wytyczne zostały po prostu przekazane przez jego personel do utworzonego w Japonii Centralnego Biura Łącznikowego, które pełniło rolę pośrednika między personelem okupacyjnym a ministerstwami rządowymi do czasu nawiązania relacji roboczych przez obie grupy. Po uwolnieniu jeńców wojennych MacArthur przystąpił do zdemobilizowania zniszczonej japońskiej maszyny wojennej, której 5,5 miliona żołnierzy, 1,5 miliona marynarzy i 3,5 miliona cywilnych władców kolonialnych nadal broniło ominiętych wysp na Pacyfiku. Cesarska Armia Japońska i Cesarska Marynarka Wojenna Japonii zostały przekształcone odpowiednio w Pierwsze i Drugie Biuro Demobilizacji i zajmowały się repatriacją, rozbrojeniem i demobilizacją tych ludzi. Większość tej pracy wykonali Japończycy pod ścisłym nadzorem aliantów. Japońskie okręty wojenne, nawet lotniskowiec Hoshō, przewoziły pokonane wojska do domu, odbywając swoje ostatnie rejsy przed udaniem się na złomowisko, gdzie do statków tych dołączyły w zniszczeniu czołgi, samoloty kamikadze, karłowate łodzie podwodne i pociski artyleryjskie niegdyś potężnego Japońskie siły zbrojne. Stany Zjednoczone również podjęły działania, aby rozbić japońskie państwo policyjne, decentralizując policję, uwalniając więźniów politycznych i rozwiązując Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, które kontrolowało japońską tajną policję Kempeitai. Po wprowadzeniu tych zmian Stany Zjednoczone mogły do grudnia 1945 r. wydać dyrektywę w sprawie Karty Praw, która zapewniła Japończykom wolności obywatelskie w stylu amerykańskim, wolność słowa i wolność prasy. Zmieniła się także rola cesarza. Wkrótce po kapitulacji poznał MacArthura, co umożliwiło wielu Japończykom zaakceptowanie nowego reżimu. W styczniu 1946 roku cesarz Hirohito formalnie wyrzekł się swojej boskości, kończąc ponad tysiącletnią tradycję japońską. Zaczął także występować publicznie w stylu brytyjskiej rodziny królewskiej. W kwietniu 1946 r. MacArthur zarządził wybory powszechne jako referendum w sprawie planowanych przez siebie zmian. Trzech na czterech Japończyków, w tym 14 milionów nowo uwłaszczonych kobiet, poszło do urn. Wyniki potwierdziły utworzenie umiarkowanego liberalnego, prodemokratycznego rządu, co stanowiło poparcie dla jego planów. Następnie MacArthur nakazał rządowi japońskiemu sporządzenie konstytucji zastępującej konstytucję Meiji z 1867 r. Choć wydany przez rząd zgodnie z obowiązującymi

przepisami dotyczącymi zmiany konstytucji, ten nowy dokument został opracowany przez MacArthura i jego personel. Weszła w życie w maju 1947 r. „Konstytucja MacArthura” utworzyła rząd parlamentarny, Parlament, składający się z izb wyższych i niższych wybieranych w powszechnych wyborach, gabinet sprawujący władzę wykonawczą oraz zdecentralizowany rząd regionalny złożony ze zgromadzeń wybieralnych. Konstytucja gwarantowała także podstawowe wolności. Jej najśłynniejszą sekcją był artykuł dziewiąty, w którym Japonia na zawsze odrzuciła wojnę jako sposób rozstrzygania sporów i zakazała utrzymywania sił zbrojnych. W rezultacie współczesne japońskie siły zbrojne nazywane są Siłami Samoobrony. Stany Zjednoczone również musiały uporać się z załamaniem gospodarczym. Jedna czwarta bogactwa narodowego Japonii została utracona w wyniku wojny, ceny wzrosły 20-krotnie, a pracowników ledwo było stać na zakup tej niewielkiej ilości żywności, która była na sprzedaż. Wiele osób musiało wymienić swój dobytek na ryby. MacArthur narzucił liczne reformy japońskiej gospodarki. Wierząc, że ci, którzy uprawiają ziemię, powinni ją posiadać, nakazał parlamentowi rozbić rozległych gospodarstw należących do kilku właścicieli ziemskich. Gospodarstwa te zostały wywłaszczone i tanio sprzedane byłym dzierżawcom. MacArthur pracował także nad rozbiem handlowych imperiów zaibatsu, czyli „klik pieniężnych”, ale okazało się to mniej skuteczne. Duże japońskie przedsiębiorstwa odegrały kluczową rolę w odbudowie gospodarki kraju, a nazwy takie jak Matsushita, Mitsubishi, Nissan, Honda i Kawasaki, potężne przed wojną, pozostały nimi aż do XXI wieku. Niemniej jednak japońska gospodarka została odbudowana szybko i skutecznie. MacArthur przebudował także japoński system edukacji, zastępując nacjonalistyczne programy nauczania i podręczniki materiałami bardziej liberalnymi, podnosząc wiek ukończenia szkoły, decentralizując system i zastępując indoktrynację polityczną ideałami amerykańskimi i brytyjskimi, które wspierały niezależną myśl. MacArthur wyzwolił także kobiety, kończąc małżeństwa kontraktowe, konkubinaty i przepisy rozwodowe, które faworyzowały mężów. Uczynił także szkoły średnie koedukacyjnymi i otworzył 25 uniwersytetów żeńskich. Japończycy odpowiedzieli: 14 000 kobiet zostało pracownikami socjalnymi, a 2000 funkcjonariuszkami policji. Kobiety zapętniły uczelnie i nowe zgromadzenia. Zmiany spowodowane okupacją amerykańską były ogromne: Programy zdrowia publicznego wyeliminowały epidemie, funkcjonariusze policji amerykańskiej przeszkolili japońskich policjantów, a nudne oficjalne programy radiowe w Japonii zawierające przemówienia rządowe zostały zastąpione połączeniem programów publicystycznych, bezstronnych serwisów informacyjnych, oper mydlanych i muzyki popularnej, a wszystko to przyciągnęło miliony widzów i słuchaczy. Jednocześnie obecność anglo-amerykańska w Japonii zrobiła wiele, aby zmienić japońskie społeczeństwo. Przybycie sił okupacyjnych wywołało dreszcz strachu na Wyspach Macierzystych, obawę, że przerażający gaijin – „włochaci barbarzyńcy” – będą gwałcić, plądrować i grabić tak jak to robili japońscy żołnierze na podbitych przez siebie ziemiach. MacArthur wydał surowe rozkazy dotyczące zachowania swoich żołnierzy, ale nie wydał rozkazów o zakazie bratania się. W rezultacie amerykańscy żołnierze wkrótce pokonywali bariery językowe, aby grać w softball przeciwko japońskim drużynom, bawić się z turystami w wielu atrakcjach Japonii oraz rozdawać gumę do żucia i słodczyce wszechobecnym japońskim dzieciom. Do roku 1947 okupacja osiągnęła swoje cele polityczne i gospodarcze. Pomimo bezkompromisowości ZSRR społeczeństwo japońskie uległo przemianom. Połączenie niezłomnej determinacji MacArthura, hojności Stanów Zjednoczonych oraz japońskiej pracowitości i zdolności adaptacyjnych stworzyło nowoczesną Japonię, zdolną do połączenia się zarówno ze swoimi historycznymi korzeniami, jak i ze światem zachodnim dzięki jej wartościom demokratycznym, systemom gospodarczym i zaawansowanej technologii. W marcu 1947 roku sam MacArthur oznajmił, że okupacja dobiegła końca i zaczął przekazywać Japończykom kontrolę nad sprawami i polityką narodu. W 1951 roku Stany Zjednoczone i większość ich sojuszników podpisały traktat pokojowy z Japonią, kończąc okupację, która według powszechnej opinii zakończyła się pięć lat wcześniej.

Japońska konstytucja (1947)

Japonia poddała się bezwarunkowo po rażącej porażce w II wojnie światowej. Był okupowany przez wojsko amerykańskie od 1945 do 1951 roku pod nadzorem generała Douglasa MacArthura, najwyższego dowódcy sił sprzymierzonych. MacArthur podjął fundamentalne reformy Japonii, z których jedną z najważniejszych było uchwalenie w 1947 roku nowej konstytucji, która stała się podstawą powojennej demokratycznej Japonii. MacArthur najpierw nakazał przywódcom japońskiego rządu przedłożyć mu projekt nowej konstytucji, ale uznał go za niezadowalający. Następnie nakazał swojej kwaterze głównej pod dowództwem generała Courtneya Whitneyego sporządzenie modelowego projektu uwzględniającego amerykańskie ideały, który był gotowy tydzień później, 13 lutego 1946 r. Japońscy przywódcy mieli niewiele okazji do wprowadzenia w nim zmian, a ostateczna wersja projektu została opublikowana 6 marca i ratyfikowana przez ustawodawcę japońskiego. Konstytucja, która weszła w życie 3 maja 1947 r., zasadniczo różniła się od Konstytucji Meiji z 1889 r. Przeniósła suwerenność z cesarza na lud, czyniąc cesarza „symbolem państwa i jedności ludu”. Na rozkaz MacArthura wyrzekł się już roszczeń do osobistej boskości w proklamacji z 1 stycznia 1946 r. Konstytucja przyznała także kobietom po raz pierwszy prawo wyborcze i zapewniła im prawną równość z mężczyznami. Zasadniczo skopiował brytyjski system parlamentarny z dwuizbową władzą ustawodawczą, izba niższa, czyli izba reprezentantów, wybierana co cztery lata, sprawowała władzę nad izbą wyższą radnych, również wybieraną (co sześć lat), która zastąpiła poprzednią Izbę Parów, w skład której wchodziło wielu dziedzicznych szlachciców. Na czele rządu stał premier wybierany spośród Sejmu przez jego członków. Utworzono niezależną władzę sądowniczą podlegającą Sądowi Najwyższemu, która była uprawniona do kontroli konstytucyjności ustawodawstwa. Artykuł 9 konstytucji wyrzekł się wojny jako instrumentu polityki narodowej, w tym prawa do prowadzenia wojny i utrzymywania wszelkich form potencjału wojennego. Celem tego artykułu było zapobieżenie powrotowi Japonii do przedwojennego militarystyki; 31 artykułów poświęcono prawom człowieka, wzorując się na amerykańskiej Karcie Praw. Do zainicjowania zmian w konstytucji konieczna była większość dwóch trzecich w obu izbach. Chociaż Stany Zjednoczone były katalizatorem zasadniczych zmian zawartych w konstytucji z 1947 r., pozostały one niezmienione po odzyskaniu przez Japonię suwerenności w 1952 r., co wskazuje, że większość Japończyków była usatysfakcjonowana jej postanowieniami. Jedyna znacząca modyfikacja dotyczyła utworzenia sił samoobrony w 1952 r. Zostało to spowodowane przez Stany Zjednoczone, w uznaniu potrzeby utworzenia takich sił w czasie zimnej wojny, i było uzasadnione, ponieważ art. 9 nie pozbawiał Japonii możliwości prawo do samoobrony. Jednak japońskie siły samoobrony pozostały niewielkie i wyniosły 235 500 żołnierzy w 1995 r., a budżet obrony Japonii wynosił około 1 procent PKB kraju. Japonia korzystała z ochrony Stanów Zjednoczonych, ustanowionej na mocy Traktatu o wzajemnej obronie z 1952 r.

Jinnah, Mohammad Ali

(1876–1948) przywódca pakistański

Mohammad Ali Jinnah był indyjskim politykiem, który pomógł założyć Pakistan, którym rządził jako pierwszy generalny gubernator od 1947 r. Jinnah urodzony w zamożnej muzułmańskiej rodzinie kupieckiej w Indiach Brytyjskich Jinnah już we wczesnym okresie życia zdecydował, że chce zostać prawnik i w tym celu studiował w Wielkiej Brytanii i na Uniwersytecie w Bombaju. W Wielkiej Brytanii brał udział w udanej kampanii wyborczej Dadabhaia Naoroji, który został pierwszym Hindusem zasiadającym w Izbie Gmin. Jinnah dzielił swój czas pomiędzy politykę i prawo. Był umiarkowany w religii; jego poglądy były zakorzenione w indyjskim nacjonalizmie i potrzebie niepodległości. Jako członek wykształconej elity Indii nie gardził jednak brytyjskimi instytucjami politycznymi i społecznymi, lecz szanował i podziwiał ich pozytywne aspekty i dążył do zatrzymania ich w przyszłości w niepodległych Indiach. Najpierw piastował wybrane stanowisko polityczne w ramach Indyjskiego

Kongresu Narodowego w 1906 r. Na początku XX wieku myśl polityczna w Indiach była podzielona między hinduistów i muzułmanów. Muzułmanie zaczęli obawiać się dominacji Hindusów, którzy stanowili większość. Ogólnoindyjska Liga Muzułmańska została utworzona w 1906 r., ale Jinnah do niej dołączył dopiero w 1913 r., kiedy zapewniono go, że jest zaangażowana w zjednoczoną walkę o niepodległość. Jinnah zyskał reputację obrońcy jedności hindusko-muzułmańskiej. Odegrał kluczową rolę w stworzeniu Paktu Lucknow z 1916 r., który doprowadził do wspólnych działań Kongresu i ligi. Jednak polityczny awans Mohandasa K. Gandhiego, który zdominował indyjski nacjonalizm, sprawił, że politycy muzułmańscy poczuli się w cieniu. Jinnah wycofał się z kongresu i okazała się przywódczynią Ligi Muzułmańskiej. Zobowiązał się jednak do zmiany konstytucji w czasie, gdy zaczynały się zamieszki muzułmańsko-hinduskie. Jinnah spędził lata 1930–1935 w Londynie, ale wrócił w 1935 r., kiedy brytyjski parlament przyjął ustawę o rządzie Indii. Uważał, że liga powinna odegrać ważną rolę w przyszłym rządzie koalicyjnym. Jednak wybory w 1937 r. zostały zdominowane przez kongres, a liga zwyciężyła tylko w prowincjach, w których muzułmanie stanowili większość. Od tego momentu stosunki między Hindusami i muzułmanami uległy niemal całkowitemu zerwaniu. Obawiając się ciągłej przemocy i możliwego systematycznego wykluczania głosów muzułmańskich z rządów przyszłych niepodległych Indii, Jinnah poparł ideę, która pojawiła się po raz pierwszy w 1930 r.: koncepcję muzułmańskiej ojczyzny z własnym państwem na subkontynencie indyjskim. Stan ten miał nazywać się Pakistan. Mohammad Ali Jinnah jest ojcem Pakistanu i jego mądrym sternikiem. Pełnił funkcję pierwszego gubernatora Pakistanu aż do swojej śmierci w 1948 roku.

Jiang Zemin (Chiang Tse-min)

(1926-2022) Chiński przywódca

Jiang Zemin był sekretarzem generalnym Komunistycznej Partii Chin (KPCh) od 1989 do 2002 r. i prezydentem Chińskiej Republiki Ludowej od 1993 do 2003 r. Jiang urodził się w 1926 r. w Yangzhou w prowincji Jiangsu (Kiangsu). W 1946 wstąpił do Komunistycznej Partii Chin. W tym samym roku studiował na Uniwersytecie Jiaotong (Chaio-t'ung) w Szanghaju, uzyskując dyplom z elektrotechniki. Pod koniec wojny domowej w Chinach Jiang został mianowany radcą handlowym w ambasadzie chińskiej w Moskwie i piastował to stanowisko do 1956 roku. Został mianowany asystentem ministra Pierwszego Ministerstwa Budowy Maszyn, kierującego Pierwszą Fabryką Samochodów w Changchun. We wrześniu 1978 roku został wiceprezesem Towarzystwa Inżynierii Mechanicznej, stanowisko to piastował przed rewolucją kulturalną. Następnie w 1980 roku został wiceministrem w Państwowej Komisji ds. Importu i Eksportu, a dwa lata później wiceministrem przemysłu elektronicznego. W 1983 roku został ministrem przemysłu elektronicznego i tę funkcję piastował do 1985 roku, kiedy został burmistrzem Szanghaju. W 1982 Jiang został członkiem Komitetu Centralnego KPCh, a w 1987 wstąpił do Biura Politycznego. Będąc zwolennikiem najważniejszego wówczas przywódcy Chin Deng Xiaopinga (Teng Hsaio-p'ing), Jiang był także politycznym sojusznikiem premiera Li Penga podczas stłumienia prodemokratycznych demonstracji studenckich w 1989 r. Następnie Jiang zastąpił Zhao Ziyanga (Chao Tzu -jang) na stanowisko sekretarza generalnego KPCh 24 czerwca, a także został wyniesiony do Stałego Komitetu Biura Politycznego. Później w tym samym roku zastąpił Denga na stanowisku przewodniczącego centralnej komisji wojskowej KPCh. Cztery lata później, 27 marca 1993 r., Jiang został prezydentem Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych, a tym samym głową państwa chińskiego. Kiedy Deng Xiaoping zmarł w 1997 r., Jiang wyrósł na najważniejszego przywódcę. Był bardziej konserwatywny ekonomicznie niż Deng, który krytycznie odnosił się do powolnego tempa niektórych reform. Rozpoczął jednak program prywatyzacji, który rozluźnił kontrolę państwa nad 300 000 koncernów przemysłowych. Wynikający z tego ogromny wzrost gospodarczy był świadkiem rozkwitu chińskiej gospodarki i rozkwitu wyłaniającej się klasy biznesowej, z których wielu zostało zachęconych do przyłączenia się do KPCh. W grudniu 2001 r. Chiny uzyskały członkostwo w Światowej

Organizacji Handlu (WTO), co byłoby niewyobrażalne zaledwie 10 lat wcześniej. Chińska gospodarka zaczęła wówczas rosnać w jeszcze szybszym tempie. W sprawach zagranicznych Jiang poprawił stosunki Chin ze Stanami Zjednoczonymi i wieloma innymi krajami Zachodu. W 1997 r. wziął udział w pierwszej konferencji na szczycie USA-Chiny, a na kolejnym spotkaniu w następnym roku otworzył stan praw człowieka w Chinach. W 2001 roku Pekin wygrał konkurs na organizację Letnich Igrzysk Olimpijskich 2008, co oznaczało wyłonienie się Chin z narzuconej sobie polityki izolacji z poprzednich dziesięcioleci. 15 listopada 2002 r. Jiang zrezygnował ze stanowiska sekretarza generalnego KPCh, a 15 marca 2003 r. z prezydentury Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych. Jego następcą został Hu Jintao w niezwykle gładkim starciu transformacji, ale pozostał przewodniczącym centralnej komisji wojskowej do września 2004 r. Pozostał wpływową postacią w chińskiej polityce.

Jan Paweł II

(1920–2005) papież

Karol Józef Wojtyła urodził się 18 maja 1920 r. jako syn Emilii Kaczorowskiej i Karola Wojtyły, porucznika wojska polskiego. Wiele lat wcześniej para miała jeszcze dwójkę dzieci: córkę, która zmarła w niemowlęctwie, i Edmunda, który został lekarzem. Kiedy urodził się Karol Józef, rodzina mieszkała w Wadowicach w Polsce, w mieszkaniu należącym do rodziny żydowskiej, naprzeciwko kościoła Mariackiego, w którym Karol został ochrzczony. Ojciec odszedł z wojska w 1927 r. Matka Karola zmarła w 1929 r. Edmund zmarł trzy lata później w Krakowie. Karol i jego ojciec mieszkali razem aż do jego śmierci w Krakowie na początku okupacji niemieckiej, gdy Karol był jeszcze nastolatkiem. W latach 1939-1945 Wojtyła zdobywał wykształcenie. Zanim gestapo zamknęło Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, rozpoczął studia na filologii polskiej. Profesorowie, którzy uniknęli deportacji, otworzyli podziemny uniwersytet, do którego Wojtyła uczęszczał. Aby się utrzymać, pracował w kamieniołomie, a później w zakładach chemicznych, otaczając się książkami i ucząc się języków. Od ojca i proboszczów w Wadowicach Wojtyła nauczył się, jak ważna jest modlitwa. W okupowanym Krakowie modlitwa była jego ratunkiem i nadzieją. Tam młody Wojtyła poznał Jana Tyranowskiego, krawca, mistyka i kierownika duchowego. Tyranowski stworzył, jak to określił, „żywy Różaniec”: grupę 15 młodych mężczyzn, którzy otrzymali od niego wskazówki duchowe i którym powierzono zadanie przekazywania ich innym młodym ludziom. Od Tyranowskiego Wojtyła uczył się modlitwy kontemplacyjnej, zwłaszcza duchowości św. Jana od Krzyża. Po śmierci ojca w lutym 1941 r. Wojtyła wstąpił do podziemnego seminarium duchownego abp. Sapiehy i w listopadzie 1946 r. przyjął od niego święcenia kapłańskie. Wysłany do Rzymu Wojtyła uzyskał pierwszy z dwóch stopni doktora teologii. Po powrocie ks. Wojtyła musiał wymyślić sposoby na ukrycie swojej posługi. Przez całe lata pięćdziesiąte pod pseudonimem publikował sztuki, wiersze i artykuły; opiekował się studentami podczas wycieczek pieszych i kajakowych, aby uczyć wiary bez obserwacji; i doradzał narzeczonym w zakresie seksualności małżeńskiej. Wykładał na dwóch uniwersytetach, jako profesor filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim i etyki społecznej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W 1958 r. Pius XII mianował Wojtyłę biskupem pomocniczym Krakowa, a w 1963 r. Paweł VI mianował go arcybiskupem tego miasta. Sobór Watykański II (1962–1965) sprowadził młodego arcybiskupa do Rzymu, w towarzystwie biskupów ze wszystkich stron. Wojtyła często przemawiał na dużych i małych zgromadzeniach, pomagał w opracowywaniu dokumentów takich jak Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* (Kościół w świecie współczesnym) oraz publikował wiersze i artykuły dla mieszkańców kraju, opisujące znaczenie soboru dla Kościoła. Karol Wojtyła został mianowany kardynałem w 1967 r. i pozostał arcybiskupem krakowskim przez 15 lat. Poprowadził synod dla archidiecezji, który zebrał się 119 razy w ciągu siedmiu lat. Wzmocnił seminarium duchowne i wydział teologii Jagiellońskiej, zainaugurował programy przygotowania do małżeństwa i duszpasterstwo rodzinne, wspierał ruchy młodzieżowe, organizował parafialne komitety charytatywne i odbywał długie wizytacje w swoich parafiach. Kontynuował

nauczanie i publikowanie bez przerwy. Kiedy w sierpniu 1978 r. zmarł Paweł VI, kardynał Wojtyła wziął udział w konklawe, które wybrało Albino Lucianiego, którego podwójne imię Jan Paweł sygnalizował chęć kontynuowania dzieła papieży Jana XXIII i Pawła VI. Wojtyła wrócił do Krakowa. Ale nowy papież zmarł miesiąc później. Wojtyła ponownie wyjechał do Rzymu w obawie, że może tam pozostać. W końcu wrócił, ale nie jako arcybiskup. 16 października 1978 roku kardynał Wojtyła został wybrany 264. następcą Piotra i pierwszym w historii polskim papieżem. Podobnie jak Luciani przyjął podwójne imię Jan Paweł. Natychmiast rozpoczął się wir działań charakteryzujących jego pontyfikat: wizyty w parafiach w Rzymie, podróże poza Watykan, spotkania, pisma i długie godziny spędzone na modlitwie. W ciągu trzech miesięcy jego maraton podróży międzynarodowych rozpoczął się od wizyty duszpasterskiej w Meksyku. W czerwcu 1979 r., ku wielkiemu przerażeniu władz komunistycznych, odbył pierwszą z kilku wizyt w Polsce. Władze sowieckie zdawały sobie sprawę, że ten papież był niebezpieczny. 13 maja 1981 r. Mehmet Ali Agca, wynajęty przez bułgarską tajną policję na polecenie sowieckiego KGB, strzelił do Jana Pawła II, gdy ten przejeżdżał przez Plac Świętego Piotra. Rana była poważna, ale nie śmiertelna. Choć powrót do zdrowia był powolny i pełen komplikacji, papież wznowił podróże tak szybko, jak tylko mógł, odwiedzając ponownie Polskę w 1983 r. Jan Paweł II, który najczęściej podróżował w historii, odwiedził łącznie 129 krajów oraz 145 podróży po Włoszech oraz wizytacje w 317 z 328 parafii diecezji rzymskiej. Jan Paweł II zamierzył, że jego pontyfikat miał na celu osiągnięcie dwóch głównych celów. Po pierwsze, chciał przeprowadzić Sobór Watykański II, sobór pełen nadziei dla przyszłości Kościoła. Ogłosił w 1983 r. poprawiony Kodeks Prawa Kanonicznego dla Kościoła łacińskiego, a w 1990 r. poprawiony Kodeks dla Kościołów Wschodnich, oba oparte na naukach soborowych. Aby przywrócić jasność nauczaniu Kościoła, zlecił publikację Katechizmu Kościoła Katolickiego. Wygłosił setki przemówień katechetycznych. W 14 encyklikach papieskich, 15 adhortacjach apostolskich, 45 „listach apostolskich” i wielu innych pismach nauczał o moralności, kwestiach życiowych, godności pracy, godności kobiety, roli rodziny, naturze Trójcy Świętej, i znaczenie Credo. Aby zapewnić wzorce świętości, o których mowa w Soborze Watykańskim II, Jan Paweł kanonizował 1342 świętych, czyli więcej niż łączna liczba osób kanonizowanych od XVI wieku. Drugim celem było przygotowanie Kościoła na nadejście trzeciego tysiąclecia, ery, którą Jan Paweł postrzegał jako wiosnę nadziei. W tym celu zapowiedział „nową ewangelizację” świata. Jego organizowane co dwa lata Światowe Dni Młodzieży przyciągnęły miliony młodych ludzi z całego świata. Jego pierwsza encyklika, opublikowana w 1979 r., wspominał ten jubileusz jako początek „nowego Adwentu” Syna Bożego w dziejach ludzkości. Papież jest przywódcą politycznym, a także religijnym. Powszechnie przypisuje się mu główną rolę w upadku europejskiego komunizmu w 1989 roku. Wytrwałość, negocjacje za kulisami i opatrnościowe zbiegi okoliczności zaowocowały nawiązaniem w 1993 roku stosunków dyplomatycznych pomiędzy Stolicą Apostolską a państwem Izrael. Za pontyfikatu Jana Pawła II stosunki dyplomatyczne ze Stolicą Apostolską nawiązały 83 kraje. Dzięki nieustannym wysiłkom jego ambasadorom przy ONZ udało się udaremnić wysiłki aktywistów na rzecz przekształcenia małżeństwa i promowania aborcji na żądanie podczas konferencji kobiet w Kairze i Pekinie w 1995 r. Ale pewnych problemów okazało się nie do pokonania. Za pontyfikatu Jana Pawła II liczba księży i seminarzystów nadal spadała. Radykalne feministki nadal kwestionowały odmowę Kościoła wyświęcania kobiet do kapłaństwa. Dialog ekumeniczny z większością kościołów prawosławnych utknął w martwym punkcie. Arcybiskup Marcel Lefebvre, ekskomunikowany w 1988 r. za wyświęcanie biskupów bez zezwolenia, zmarł w niepogodzeniu pomimo wysiłków zmierzających do przywrócenia go na stanowisko. Papieża krytykowano za mianowanie słabych biskupów i brak reformy zakonów. Wydaje się, że pogorszenie stanu zdrowia Jana Pawła II zaczęło się po zamachu w 1981 roku. Zaburzenia jelitowe i seria upadków na początku lat 90. doprowadziły do wielokrotnych hospitalizacji. W 1994 roku zdiagnozowano u niego chorobę Parkinsona, która stopniowo osłabiała jego siły fizyczne. Zmarł 2 kwietnia 2005 roku z powodu powikłań związanych z chorobą Parkinsona. Panowanie Karola

Wojtyły jako Jana Pawła II trwało 26 lat i 5 miesięcy i było trzecią najdłuższą dotychczasową kadencją papieską.

Johnson, Lyndon B.

(1908–1973) prezydent USA

Lyndon Baines Johnson, nazywany LBJ, był 36. prezydentem Stanów Zjednoczonych. Wcześniej był wiceprezydentem w okresie prezydentury Johna F. Kennedy'ego. Najlepiej pamięta się go za przewodnictwo Stanom Zjednoczonym podczas wojny w Wietnamie, a także za swoje wysiłki na rzecz promowania praw obywatelskich w południowych częściach Stanów Zjednoczonych. Lyndon Johnson urodził się 27 sierpnia 1908 roku w hrabstwie Gillespie w Teksasie jako najstarszy z pięciorga dzieci. Jego ojcem był Sam Ealy Johnson Jr., biznesmen, który był także członkiem Izby Reprezentantów Teksasu, a jego matką była Rebekah (z domu Baines), która była córką Josepha Bainesa, innego ustawodawcy stanowego. Johnson opuścił szkołę średnią w 1924 roku i po trzech latach pracy dorywczej studiował w Southwest Texas State Teachers College w San Marcos w Teksasie, a następnie uczył w Cotulla w Teksasie. W 1930 roku Johnson pracował dla Demokraty Richarda Kleberga, który reprezentował Kongres, towarzysząc mu w drodze do Waszyngtonu, kiedy został wybrany. Cztery lata później poślubił Claudię Altę Taylor, znaną jako „Lady Bird”. To właśnie w Waszyngtonie Johnson spotkał się z Samem Rayburnem, teksańskim przewodniczącym Komisji Izby Reprezentantów ds. Handlu Międzystanowego i Zagranicznego. Johnson został na dwa lata dyrektorem Krajowej Administracji Młodzieży, a następnie wystartował jako kandydat Partii Demokratycznej w 10. okręgu kongresowym, zdobywając mandat. Johnson zdobył mandat w Senacie w 1948 r. i spędził tam 12 lat, w 1951 r. został biczem Demokratów, w 1953 r. przywódcą mniejszości, a w 1955 r. przywódcą większości. Johnson przeżył poważny zawał serca w 1955 r. i stał się dobrze znany ze swojego talentu negocjacyjnego, używając pychy, dyscypliny, perswazji i bezwzględności. W 1960 roku Johnson stracił nominację prezydencką Partii Demokratycznej na rzecz Kennedy'ego większością 809 do 409 w pierwszej turze. Następnie przyjął stanowisko wiceprezydenta. Jako wiceprezydent Johnson nie był w stanie prowadzić większości negocjacji, które sprawiały mu przyjemność. 22 listopada 1963 roku, kiedy Kennedy został zamordowany, Johnson złożył przysięgę jako prezydent w prezydenckim samolocie Air Force One, tuż przed jego startem z Love Field w Dallas, aby zabrać ciało Kennedy'ego z powrotem do Waszyngtonu. Johnson natychmiast powołał komisję do zbadania zabójstwa, mianując na jej przewodniczącego Earla Warrena, głównego sędziego Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych. Johnson miał trudne zadanie utrzymania godności i autorytetu urzędu prezydenta oraz zapewnienia jakiejś formy ciągłości. Od dawna był zwolennikiem praw obywatelskich i w lutym 1964 r. udało mu się wprowadzić w Kongresie Ustawę o prawach obywatelskich. Została uchwalona przez Senat w czerwcu 1964 r. Po podpisaniu 2 lipca 1964 r. ustawy kładącej kres segregacji i wszelkiej dyskryminacji ze względu na rasę lub płeć, ustawa została zaskarżona do Sądu Najwyższego, który uznał ją za obowiązującą. Mając nadzieję na powodzenie tego ustawodawstwa, Johnson wygłosił 22 maja 1964 roku słynne przemówienie na Uniwersytecie Michigan w Ann Arbor, w którym ogłosił swoje plany dotyczące „Wielkiego Społeczeństwa”. W 1964 roku Partia Republikańska wybrała senatora z Arizony Barry'ego Goldwatera na kandydata przeciwko Johnsonowi, co zapewniło urzędującemu łatwiejszą kampanię wyborczą, niż się spodziewał. Johnson zdobył 486 mandatów w kolegium elektorów, podczas gdy Goldwater zdobył 52, a Johnson zdobył 61 procent głosów, co stanowi największy odsetek kiedykolwiek uzyskany w wyborach prezydenckich. Wyłaniającym się problemem dla Johnsona była jednak narastająca wojna w Wietnamie. W sierpniu 1964 r. prasa ujawniła, że północnowietnamskie kanonierki zaatakowały amerykański niszczyciel, a kilka dni później przeprowadziły kolejny atak. Następnie okazało się, że drugi atak nie miał miejsca i istnieje wiele wątpliwości co do charakteru pierwszego ataku. Niemniej jednak Johnson wierzył, że amerykańskie niszczyciele zostały zaatakowane

i przeprowadził odwetowy atak powietrzny na Wietnam Północny. Udało mu się także nakłonić Kongres do zatwierdzenia uchwały w sprawie Zatoki Tonkińskiej, która dała mu władzę do podjęcia wszelkich niezbędnych działań, aby rozprawić się z komunistami w Wietnamie. Poparcie społeczne dla wysiłku wojennego spadło, gdy Stany Zjednoczone poniosły ogromne straty. Do 1967 r. odbyły się wielkie demonstracje, a do 1968 r. Johnson stawał się coraz bardziej niepopularny. 23 stycznia 1968 roku Korea Północna przejęła USS Pueblo, amerykański statek wywiadowczy, który wpłynął na ich wody. Cała 80-osobowa załoga została schwyta i przetrzymywana przez 11 miesięcy do czasu, gdy rząd USA przeprosił i uzyskał ich uwolnienie, a później wycofał przeprosiny. Johnson rozkazał USS Enterprise wkroczyć w ten region, ale zachował ostrożność. Tydzień po zajęciu Pueblo Vietcong rozpoczął ofensywę Tet, podczas której w telewizji transmitowano zdobycie ambasady USA przez Vietcong. Generał William Westmoreland obiecał, że wojna zakończyła się prawie trzy miesiące wcześniej. Stanom Zjednoczonym i Wietnamowi Południowemu szybko udało się odeprzeć ataki Vietcongu, jednak większość ludzi nie chciała wierzyć zapewnieniom administracji, że zwycięstwo jest bliskie. Johnson postanowił nie kwestionować wyborów i 31 marca 1968 roku w ogólnokrajowym przemówieniu telewizyjnym oświadczył, że nie będzie zabiegał o renowację Partii Demokratycznej ani jej nie przyjmie. Podczas kampanii wyborczej w 1968 r. 4 kwietnia zamordowano Martina Luthera Kinga Jr., afroamerykańskiego przywódcę praw obywatelskich, co doprowadziło do zamieszek w Waszyngtonie i wielu innych miastach. Zabójstwo kandydata na prezydenta i byłego prokuratora generalnego Roberta F. Kennedy'ego 6 czerwca w Los Angeles wywołało powszechne niepokoje polityczne. Wiceprezydent Hubert Humphrey miał gwarancję nominacji Partii Demokratycznej podczas zjazdu partii w Chicago, ale antywojenni protestujący zgromadzili się w mieście z zamiarem usłyszenia swojego sprzeciwu wobec wojny. Johnson próbował pomóc Humphreyowi, który wzywał do bezwarunkowego zaprzestania przez USA bombardowań Wietnamu Północnego, a w październiku, na tydzień przed wyborami, Johnson ogłosił zakończenie wszystkich amerykańskich bombardowań, aby otworzyć drogę do rozmów pokojowych. Dla wielu było już za późno i głosowali na Richarda Nixona. W styczniu 1969 Johnson przeszedł na emeryturę do swojego L.B.J. Ranczo w pobliżu Johnson City w Teksasie. Johnson doznał zawału serca i zmarł 22 stycznia 1973 roku w San Antonio w Teksasie, zaledwie pięć dni przed zakończeniem walk w Wietnamie przez Porozumienia Pokojowe w Paryżu. Lyndon Johnson został pochowany na swoim ranczu.

Jordania, monarchia haszymicka

Przez większą część współczesnej historii Jordanii Jordańczycy znali tylko jednego króla jako architekta rozwoju wewnętrznego królestwa i jego polityki zagranicznej. Król Husajn umocnił reżim Haszymidzki w Jordanii i bronił go przed wyzwaniami wewnętrznymi i zewnętrznymi, których nie brakowało. Od założenia państwa Haszymidzkiego Jordania utrzymywała bliskie strategiczne powiązania z Wielką Brytanią, a później ze Stanami Zjednoczonymi. Po II wojnie światowej i wraz z nadejściem zimnej wojny Jordania nawiązała także silniejsze więzi ze Stanami Zjednoczonymi. Mocarstwa zachodnie zaczęły postrzegać Jordanię jako konserwatywny bastion przeciwko komunizmowi i radykalnym formom panarabizmu oraz jako element łagodzący w konflikcie arabsko-izraelskim. Zatem od samego początku Jordania miała bliskie powiązania z potężnymi państwami zachodnimi i w dużym stopniu polegała na pomocy zagranicznej tych krajów, aby utrzymać królestwo na powierzchni. Centralne miejsce Jordanii w polityce i geografii Bliskiego Wschodu niosło ze sobą także strategiczną słabość. W XX wieku, kiedy królestwo było jeszcze młode i przez wielu panarabskich nacjonalistów postrzegane było jako sztuczny „papierowy tygrys”, niektórzy jordańscy urzędnicy obawiali się, że kolejny konflikt regionalny może całkowicie wyeliminować państwo Haszymidzkie. W 1957 r. Husajn udaremnił próbę zamachu stanu przeprowadzoną przez pronaserowskich oficerów wojskowych i wykorzystał okazję do umocnienia Haszymidzkiej kontroli królewskiej. Pod koniec lat sześćdziesiątych reżim był zmuszony ponownie skoncentrować się na zewnątrz, gdy nasiliły się napięcia regionalne, zwłaszcza między Izraelem a

reżimem Gamala Abdela Nassera w Egipcie. Podczas wojny arabsko-izraelskiej w 1967 r. siły izraelskie rozpoczęły, według nich, atak wyprzedzający na siły arabskie w Egipcie, Jordanii i Syrii, zadając druzgocącą klęskę wszystkim trzem krajom. Całkowite niepowodzenie arabskich wysiłków wojennych doprowadziło do izraelskiej okupacji Synaju przez Egipt, Wzgórz Golan od Syrii oraz Wschodniej Jerozolimy i Zachodniego Brzegu przez Jordanię. W niecałe sześć dni Jordania straciła część swoich najcenniejszych terytoriów, w tym bogaty rolniczo Zachodni Brzeg i bardziej znaczącą pod względem religijnym Wschodnią Jerozolimę. Dziesiątki tysięcy uchodźców palestyńskich napłynęło przez granicę do Jordanii w czerwcu 1967 roku, zmieniając demografię i ostatecznie stabilność wewnętrzną królestwa. Ta niespokojna sytuacja załamała się we wrześniu 1970 r., kiedy siły partyzanckie Organizacji Wyzwolenia Palestyny walczyły z siłami rojalistycznymi rządu Haszymidzkiego. Ta jordańska wojna domowa zakończyła się krwawym zwycięstwem Haszymidów i wypędzeniem sił partyzanckich OWP z Jordanii. Ponad połowa dzisiejszej populacji Jordanii jest pochodzenia palestyńskiego. Chociaż ten podział etniczny na Zachodnim i Wschodnim Brzegu jest czasami wyolbrzymiany, pozostaje on istotną cechą społeczeństwa Jordanii, jej ekonomii politycznej i samego państwa jordańskiego. Duża część jordańskiego rządu, sektora publicznego i wojska jest zdominowana przez Jordańczyków ze Wschodniego Brzegu, podczas gdy większość sektora prywatnego jest zdominowana przez Palestyńczyków. Po katastrofalnej wojnie w 1967 r. reżim Haszymidzki przez dwie dekady utrzymywał swoje roszczenia do Zachodniego Brzegu i Wschodniej Jerozolimy. Jednak w 1988 r., w środku pierwszej intifady, wyrzekła się tych roszczeń i zamiast tego zwróciła się w stronę umocnienia swoich rządów na wschód od rzeki Jordan. Rzeczywiście, w Jordanii obowiązywał stan wojenny od wojny w 1967 r. aż do jego zniesienia w 1992 r. w ramach ogólnego procesu liberalizacji politycznej. Obawy reżimu o stabilność zostały dramatycznie uwydatnione w 1989 r. przez niepokoje wewnętrzne wywołane programem oszczędności gospodarczych zainicjowanym pod egidą Międzynarodowego Funduszu Walutowego. W obliczu szalejącej intifady na zachód od rzeki Jordan i niepokoїв wewnętrznych w samej Jordanii król Husajn zainicjował działania mające na celu spełnienie żądań społecznych i przywrócenie stabilności reżimu. Otwarcie to pomogło przywrócić reżimowi bazę wsparcia wewnętrznego, wzmacniając w ten sposób jego stabilność i umożliwiając mu podpisanie kontrowersyjnego traktatu pokojowego z Państwem Izrael w 1994 r. W 1999 r. król Husajn zmarł po długiej walce z rakiem. W zaskakującym posunięciu król nagle zmienił linię sukcesji zaledwie kilka tygodni przed śmiercią, odwołując swojego brata Hasana ze stanowiska księcia koronnego i mianując w zamian swojego najstarszego syna, Abdullaha. Wraz ze śmiercią Husajna na tron Haszymidzki wstąpił król Abdullah II. Jego panowanie odznaczało się silnymi wysiłkami na rzecz kontynuacji procesu liberalizacji gospodarczej, akcentowania neoliberalnego modelu rozwoju i wzmacniania relacji Jordanii z kluczowymi mocarstwami zachodnimi i międzynarodowymi instytucjami gospodarczymi. Jednak ten nacisk na rozwój gospodarczy i stabilne stosunki zagraniczne zmusił także liberalizację polityczną do obniżenia poziomu priorytetu. Pod rządami Abdullaha królestwo przetrwało jeszcze większe niepokoje w regionie, a nawet rozpoczęło walkę z terroryzmem w samej Jordanii. Te obawy dotyczące bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego nie odwiodły monarchii od nacisku na rozwój gospodarczy, ale często dostarczały pretekstu do braku postępów w ożywieniu pozornie zatrzymanego w Jordanii programu liberalizacji politycznej.

Jelcyn, Borys

(1931–2007) prezydent Rosji

Borys Jelcyn był pierwszym prezydentem Rosji po upadku komunistycznego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). Jelcyn walczył z pozostałościami poprzedniego reżimu i chaosem po jego upadku, aby wprowadzić stabilny, demokratyczny system. Jelcyn urodził się w obwodzie

swierdłowski w 1931 r. Studiował budownictwo na Politechnice Uralskiej, którą ukończył w 1955 r. Jelcyn służył w Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego (KPZR) od 1961 do 1990 r. Po raz pierwszy został sekretarzem partii w 1969 r. i kontynuował rozwój kontaktów w ramach systemu sowieckiego. Jelcyn wspierał się na szczycie KPZR w latach 80. dzięki powiązaniom z sekretarzem generalnym Michaiłem Gorbaczowem, faktycznym przywódcą kraju, i innymi reformatorami. Gorbaczow mianował Jelcyna do Biura Politycznego. Pomimo wystawnego stylu życia Jelcyn przedstawiał siebie jako reformatora i orędownika ludu. Jego inicjatywy stały się popularne. Jednak Jelcyn wielokrotnie zmieniał i zwalniał pracowników, co spotkało się z krytyką ze strony twardogłowych komunistów. Wkrótce Gorbaczow zaczął także krytykować Jelcyna. W 1987 Gorbaczow usunął Jelcyna z wysokich stanowisk partyjnych. Jelcyn stał się ostrym krytykiem Gorbaczowa i opowiadał się za powolnym tempem reform, co stało się cechą charakterystyczną jego późniejszej polityki. Była to próba przeciwstawienia się faworyzowaniu przez Gorbaczowa decentralizacji władzy w celu wprowadzenia pośpiesznych reform. W odpowiedzi Jelcyn został zdegradowany. Dał upust w Kongresie Deputowanych Ludowych, organie parlamentarnym powołanym przez Gorbaczowa. Krytycy Jelcyna próbowali podważyć jego uczciwość, zarzucając mu, że w miejscach publicznych znajduje się pod silnym wpływem alkoholu. Rosnące niezadowolenie z systemu sowieckiego sprawiło, że ludzie, którzy mu się sprzeciwiali, na przykład Jelcyn, stali się popularni. W 1989 roku Jelcyn wszedł do Kongresu Deputowanych Ludowych jako delegat z okręgu moskiewskiego i uzyskał mandat w Radzie Najwyższej. W 1990 roku Jelcyn został przewodniczącym Rady Najwyższej Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (RFSRR). W czerwcu 1990 r. Kongres Deputowanych Ludowych RFSRR przyjął Deklarację suwerenności. Wkrótce potem Jelcyn zrezygnował z KPZR. W demokratycznych wyborach prezydenckich w 1991 r. Jelcyn zdobył 57 procent głosów. W sierpniu 1991 r. twardogłowi komuniści dokonali zamachu stanu na przetrzymywanego na Krymie Gorbaczowa. Jelcyn wrócił do swojego biura prezydenckiego w Moskwie, otoczonego przez wojsko, aby zająć się zamachem stanu. Z wieży czołgu Jelcyn wygłosił porywające przemówienie, które zmusiło żołnierzy do ucieczki w obliczu masowych demonstracji ludowych. Przywódcy zamachu stanu zostali rozproszeni; Jelcyn stał się bohaterem narodowym. Gorbaczow powrócił do władzy ze zmniejszoną władzą. Przez cały 1991 rok rząd rosyjski w dalszym ciągu przejmował władzę nad rządem Związku Radzieckiego. W listopadzie Jelcyn zdelegalizował KPZR w RFSRR. W grudniu Jelcyn spotkał się z prezydentami Ukrainy i Białorusi, aby omówić rozwiązanie Związku Radzieckiego i zastąpienie go dobrowolną Wspólnotą Niepodległych Państw. 24 grudnia Federacja Rosyjska zajęła miejsce Związku Radzieckiego w Organizacji Narodów Zjednoczonych. Następnego dnia Gorbaczow oświadczył, że Związek Radziecki przestanie istnieć. Pomimo upadku systemu sowieckiego, jego pozostałości pozostały. W Radzie Najwyższej było wielu przeciwników polityki Jelcyna, a lokalne elity współpracowały z organizacjami przestępczymi. Jelcyn ominął Radę Najwyższą i rozważał politykę we własnym kręgu. Przez cały rok 1992 Jelcyn próbował dekretem przeprowadzić reformy gospodarcze i odmówił zorganizowania nowych wyborów. W styczniu Jelcyn usunął kontrolę państwa nad cenami większości towarów, wprowadzając w ten sposób ponownie system kapitalistyczny i stabilizując walutę. Elita administracyjna epoki sowieckiej zachowała kontrolę nad fabrykami, sklepami, biurami i gospodarstwami rolnymi. W konsekwencji opóźnili wdrożenie reform Jelcyna. Grupy lobbystów naciskały na Jelcyna, który udzielił koncesji na kontynuację dotacji rządowych i gwarantował, że denacjonalizacja przedsiębiorstw nie kolidowałaby z bezpośrednimi interesami dyrektorów i pracowników. Aby uspokoić swoich krytyków, Jelcyn mianował ich kandydatów na kilka kluczowych stanowisk. W obliczu gwałtownie rosnącej inflacji Jelcyn zwolnił swojego premiera i zastąpił go Wiktoorem Czernomyrdinem, który wprowadził limity stóp zysku na kilka towarów. Wzrosło powszechne rozczarowanie Jelcynem, a kraj pogrążył się w kryzysie. Wielu rolników nie otrzymało zapłaty za dostawy do państwowych agentów zakupujących, a produkcja przemysłowa spadła. Przeszłość nadal rosła. Zbuntowało się kilka republik rosyjskich. Jelcyn ponownie umocnił władzę centralną, wprowadzając politykę braku tolerancji wobec ruchów separatystycznych, aby

zachować integralność państwa rosyjskiego podczas wdrażania reform. Jelcyń manewrował wokół członków gabinetu powołanych do uspokojenia opozycji. Odziedziczył konstytucję umożliwiającą Kongresowi Deputowanych Ludowych interweniowanie w jurysdykcji dowolnego organu. Dawne elity komunistyczne sprawujące władzę zajmowały się zabezpieczeniem swojej dominacji i angażowały się w walkę o władzę z Jelcynem. W kwietniu 1993 r. Kongres bezskutecznie próbował postawić Jelcyna w stan oskarżenia. W odpowiedzi Jelcyń przeprowadził ogólnokrajowe referendum dotyczące zaufania społeczeństwa do jego polityki społeczno-gospodarczej. Wyniki zachęciły Jelcyna, który we wrześniu rozwiązał rosyjski parlament. Część przeciwników Jelcyna zabarykadowała się w budynku parlamentu; Jelcyń nakazał zajęcie budynku, ich przymusowe usunięcie i aresztowanie. Jelcyń na krótko ogłosił stan wyjątkowy. W grudniu odbyły się nowe wybory pod ograniczoną cenzurą, a Jelcyń zainicjował nową konstytucję zwiększającą władzę prezydenta. Jelcyń ponownie powołał swój ulubiony gabinet i szybko wprowadził reformy. Nadal pozycjonował swoich zwolenników jako gubernatorów. Niezdolność Rosji do ustanowienia stabilnego systemu wielopartyjnego dała Jelcynowi swobodę manewru. Pod koniec 1993 r. zniesiono pozostałe kontrole cen i kontynuowano prywatyzację. Jednak w 1994 roku Jelcyń zdał sobie sprawę, że reformy gospodarcze zachodzą zbyt szybko, a warunki takie były w całym kraju poprawia się nierównomiernie. Polityka Jelcyna graniczyła z oportunistycznym. Po sukcesie nacjonalistów w wyborach w 1993 r. Jelcyń kontynuował politykę nacjonalistyczną. Po sukcesie komunistów w 1995 r. Jelcyń przyjął politykę komunistyczną. W grudniu 1994 r. Jelcyń nakazał wojskom rosyjskim wkroczenie do separatystycznej republiki Czeczenii. Jego kampanie wojskowe były nieudane i niepopularne, co zaszkodziło jego reputacji politycznej i wizerunkowi jako obrońcy integralności Rosji. W 1995 roku Jelcyń doznał zawału serca. W 1996 r. ledwo zdobył prezydenturę w obliczu odrodzenia komunizmu wynikającego z rozczarowania demokracją. Jelcyń stawał się coraz bardziej niestabilny, a jego spożycie alkoholu wzrosło. Wznowił reformy gospodarcze i zmniejszył deficyt budżetowy. Jednak Jelcyń niewiele zrobił, aby ograniczyć praktyki korupcyjne stosowane przez jego administrację. W tym samym roku Jelcyń ogłosił niespłacanie przez Rosję swoich długów; rynki finansowe wpadły w panikę; i rosyjska waluta upadła. W 1999 r. Jelcyń ponownie zwolnił cały swój gabinet. Ze względu na spadek poparcia Jelcyń zrezygnował z funkcji prezydenta na rzecz premiera Władimira Putina.

Jemen

Arabska Republika Jemenu położona jest w południowej części Półwyspu Arabskiego, graniczy z Arabią Saudyjską i Omanem. W 2004 r. trzy czwarte jego populacji mieszkało na obszarach wiejskich, a jego topografia rozciągała się od równin przybrzeżnych, przez wyżyny, aż po pustynię. Brytyjska okupacja i kolonizacja południowego Jemenu (Adenu) trwała do późnych lat pięćdziesiątych XX wieku, kiedy Wielka Brytania obiecała przyznać niepodległość sześciu kontrolowanym przez siebie państwom na południu. Dwie grupy z południowego Jemenu, Front Wyzwolenia Okupowanego Jemenu Południowego (FLOSJ) i Front Wyzwolenia Narodowego (NLF), walczyły z tymi planami tak samo jak z sobą nawzajem, zmuszając Brytyjczyków do ogłoszenia w 1967 r., że przekażą władzę każdej grupie, która mogłaby utworzyć rząd. W listopadzie 1967 r. wycofano ostatnie wojska brytyjskie, a NLF utworzyła rząd ze stolicą w Aden. Federacja oficjalnie nosiła nazwę Jemeńska Republika Ludowo-Demokratyczna (PDRY). Nazwa odzwierciedlała marksistowskie skłonności rządu. Inne kraje komunistyczne, w tym Związek Radziecki, Chiny i Kuba, zapewniły zubożałemu narodowi pomoc gospodarczą i pomoc. W 1962 r. rządzący przywódca religijny (imam) w północnym Jemenie, Imam Ahmad, został obalony przez oficerów wojskowych przy wsparciu Egiptu. Doszło do walk pomiędzy rojalistami, wspieranymi przez Arabię Saudyjską, a republikanami, wspieranymi przez Egipt. Po porażce w wojnie arabsko-izraelskiej w 1967 r. Egipcjanie zostali zmuszeni do wycofania swoich wojsk. Republikanie zawarli pokój z pozostałymi plemionami rojalistów i uzyskali wsparcie Saudyjczyków. Walki zakończyły się w 1970 r. i utworzono rząd złożony zarówno z rojalistów, jak i republikanów, tworząc Jemeńską Republikę Arabską (YAR), znaną jako Jemen Północny lub Jemen, ze stolicą w Sanie.

Republikanie ostatecznie przejęli stery rządu, wyganiając syna imama do Wielkiej Brytanii. W 1972 roku oba rządy Jemenu walczyły o wspólną granicę. Spór, w którym pośredniczyła Liga Państw Arabskich, zakończył się zaskakującym Traktatem Kairskim, który przewidywał zjednoczenie obu stron w ciągu 12 miesięcy. Fuzja została opóźniona, a obie strony przesunęły się dalej w prawo i w lewo. Koniec lat 70-tych to okres zabójstw przywódców, przewrotów i starć zbrojnych między obiema stronami. W latach 80. pojawił się trend: oba Jemeny będą walczyć, podpiszą porozumienie o zjednoczeniu kraju, a proponowana fuzja zakończy się niepowodzeniem. Ponadto w połowie lat 80. XX w. na Rub Al-Khali, pustyni rozciągającej się pomiędzy obydwoma Jemenami, odkryto ropę naftową. W maju 1988 roku oba Jemeny uzgodniły strefę neutralną, tak aby każdy mógł wykorzystywać ropę we współpracy. Rozwiązanie tej kwestii i pobudzenie ich gospodarek pomogły utorować drogę konkretnemu 14-miesięcznemu planowi zjednoczenia. Zmniejszająca się pomoc ze strony rozpadającego się bloku sowieckiego również zachęciła południe do poważniejszego potraktowania planów zjednoczenia. W 1990 r. granica została zdemilitaryzowana, a w obu Jemenach zaczęła obowiązywać jedna waluta. 22 maja 1990 roku oba Jemeny zostały zjednoczone jako Republika Jemenu, ze stolicą polityczną w Sanie i stolicą gospodarczą w Adenie. Referendum ratyfikowało zjednoczenie, a w kwietniu 1993 r. odbyły się ogólnie uczciwe i otwarte wybory. Pomimo tych wydarzeń politycznych niektórzy Jemeńczycy postrzegali zjednoczenie jako zbyt korzystne dla północy. Podczas kryzysu w Zatoce Perskiej w latach 1990–1991 Jemen zadeklarował poparcie dla arabskiego rozwiązania inwazji na Kuwejt, żądając od Irakijczyków opuszczenia Kuwejtu i wycofania wojsk amerykańskich z regionu. W odwecie Arabia Saudyjska wydalila dziesiątki tysięcy jemeńskich pracowników. Dochody spadły wraz ze wzrostem bezrobocia. Na początku 1994 r. rozszerzyła się przemoc i wybuchła nowa wojna domowa. Bez wsparcia z zewnątrz południe zostało wkrótce opanowane. Po wojnie w 1994 r. jedność Jemenu została wzmocniona i wszystkie partie narodowe popierają obecnie jedność narodową. W 1997 r. odbyły się drugie uczciwe i spokojne wybory parlamentarne, podczas których prezydent Ali Abdullah Salih został wybrany na siedmioletnią kadencję. Mając szerokie uprawnienia wykonawcze, mianował wiceprezydenta, członków gabinetu, premiera i 111 członków Rady Szura. Reżimowi zagraża jednak rosnąca presja ze strony grup islamistycznych i lokalnych przywódców.

Jugosławia, rozpad i wojna

Wojny, które towarzyszyły rozpadowi Jugosławii w latach 90. XX wieku, można wyjaśnić poprzez wskazanie historycznych predyspozycji narodów bałkańskich do wzajemnej przemocy. Choć dziedzictwo przeszłości odegrało w konflikcie rolę, nie przesądziło o rozlewie krwi. Pod tym względem nie ma jednego powodu rozwiązania Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii. Zamiast tego istnieje złożony zestaw czynników ekonomicznych, kulturowych i systemowych. Wiele z tych czynników można przypisać federalnemu projektowi narzuconemu przez marszałka Tito (Josip Broz), który zaczął się rozpadać wkrótce po jego śmierci. Zamieszki albańskie w Kosowie w kwietniu 1981 r. stanowiły punkt zwrotny w historii państwa jugosłowiańskiego, które w latach 80. XX wieku było świadkiem eskalacji napięć międzyetnicznych. U ich podstaw leżały regionalne dysproporcje gospodarcze. Stopniowo nacjonalizm gospodarczy wpływał na rozwój sytuacji politycznej. Struktura etniczna federacji zapewniała, że elity polityczne poszczególnych republik liczyły na wsparcie ze strony swoich republik. Dlatego programy polityczne w coraz większym stopniu pozostawały pod wpływem programów nacjonalistycznych. Slobodan Milošević „Te wydarzenia nie wystarczyłyby, aby sprowadzić Jugosławię na ścieżkę przemocy między społecznymi, gdyby nie zaangażowanie poszczególnych przywódców republikańskich. Większość komentatorów zgadza się, że był to początek władzy w Serbii Slobodana Miloševicia, która doprowadziła do wojny. Manipulacja serbskimi nastrojami nacjonalistycznymi pozwoliła mu zostać prezydentem Serbii w 1989 r. Pod przywództwem Miloševicia serbski parlament zmienił konstytucję republiki w marcu 1989 r. Prowincje Kosowo i Wojwodina utraciły autonomię. W grudniu 1990 roku Milošević nakazał Narodowemu Bankowi Jugosławii

przydzielenie nieautoryzowanych kredytów przedsiębiorstwom będącym własnością Serbii, co zarówno wywołało hiperinflację, jak i wzmocniło determinację innych republik do odłączenia się od Jugosławii. Szowinistyczna retoryka i polityka Miloševica popchnęła kraj do wojny. Od kwietnia do grudnia 1990 r. we wszystkich republikach odbyły się wielopartyjne wybory. Ogólny sukces formacji nacjonalistycznych przy urnach wyborczych spowodował impas, w jakim Jugosławia znalazła się w 1991 r. W październiku 1990 r. Słowenia i Chorwacja przedstawiły formalną propozycję przekształcenia Jugosławii w luźną konfederację. Milošević odrzucił tę propozycję. Kryzys nastąpił wiosną 1991 r., kiedy Serbia ogłosiła, że zamierza zablokować rotację prezydentury federalnej. W maju 1991 r. przedstawiciel Serbów odmówił ustąpienia, co zmusiło Słowenię i Chorwację do ogłoszenia niepodległości 25 czerwca 1991 r., rozpoczynając serię wojen. Najkrótszym z tych konfliktów była tzw. wojna 10-dniowa w Słowenii. Zaczęło się 27 czerwca 1991 r., kiedy jednostki Jugosłowiańskiej Armii Ludowej (JNA) przedostały się do Słowenii z Chorwacji, a jednostki JNA z okolic Lublany wkroczyły, by zająć lotnisko. Władze w Belgradzie nie przewidziały jednak determinacji raczkującej armii słoweńskiej i obywateli Słowenii. Skutecznie rozmieszczając oddziały słoweńskie brały udział w atakach i zasadzkach na konwoje JNA, obleganych koszarach JNA i blokowanych drogach. 5 lipca obie strony zgodziły się na zawieszenie broni, a 7 lipca 1991 roku pod auspicjami Wspólnoty Europejskiej przywódcy republik Jugosławii podpisali Porozumienie Brioni, które umożliwiło Słowenii niepodległość. Porozumienie Brioni nie dotyczyło jednak sytuacji w Chorwacji. W lutym 1991 r. doszło do potyczek między chorwacką policją a serbską milicją. W kwietniu 1991 r. samozwańczy Serbski Region Autonomiczny Krajina ogłosił secesję od Chorwacji. W czerwcu walki na tym terenie już się rozpoczęły. Wycofujące się ze Słowenii siły JNA udzieliły wsparcia serbskim milicjom i w lipcu 1991 r. w Chorwacji rozpoczęła się pełnoprawna wojna. Celem ataku JNA były miasta w całej Chorwacji. Szczególnie miasto Vukovar stało się symbolem barbarzyństwa wojny. W sierpniu całkowicie otoczone przez siły serbskie, było obleżone przez prawie 90 dni, pod koniec którego całe miasto zostało zrównane z ziemią.

"czystki etniczne"

Wojna w Chorwacji była świadkiem pierwszych przypadków „czystek etnicznych” – polityki mającej na celu „oczyszczanie” określonego terytorium z rywalizujących grup etnicznych poprzez ich zabijanie lub wydalanie. W październiku 1991 roku siły JNA rozpoczęły bombardowanie starego miasta Dubrownik na wybrzeżu Dalmacji. Stanowiło to punkt zwrotny w wojnach prowadzących do rozpadu Jugosławii, ponieważ wezwało podmioty międzynarodowe do zaangażowania się w powstrzymanie przemocy. Pod koniec listopada wszystkie strony konfliktu zgodziły się na zawieszenie broni, za czym pośredniczyła Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ). Rozejm pozwolił na utworzenie Sił Ochronnych ONZ (UNPROFOR). Zakończyło to pierwszą fazę wojny w Chorwacji. Zawieszenie broni trwało od 1992 do 1994 roku. W maju 1995 roku armia chorwacka ponownie podjęła ofensywę, rozpoczynając drugą fazę wojny i odbiła większość kontrolowanych przez Serbów obszarów w zachodniej Sławonii i regionie Krajiny. Spowodowało to exodus prawie wszystkich Serbów mieszkających w kraju. Wojna w Chorwacji zakończyła się w grudniu 1995 roku. Pod wieloma względami walki w Chorwacji stanowiły kolejny etap rozpadu Jugosławii – próbę wyrzeźbienia państw jednorodnych etnicznie. 19 grudnia 1991 r. kontrolowana przez Serbów zachodnia Sławonia i region Krajina ogłosiły się Republiką Serbskiej Krajiny, a 26 grudnia 1991 r. rząd w Belgradzie ogłosił utworzenie Federalnej Republiki Jugosławii, składającej się z Serbii, Czarnogóra i Serbska Krajina. Formacja ta świadczyła o strategii Miloševica polegającej na wyrzeźbieniu „Wielkiej Serbii” pod przykrywką mniejszej Jugosławii. Podejście to zostało tragicznie potwierdzone podczas wojny w Bośni i Hercegowinie. Republika ta była jedną z najbardziej zróżnicowanych etnicznie w byłej Jugosławii. Już w 1990 r. JNA rozpoczęło przekazywanie broni serbskim milicjom w Bośni i Hercegowinie. W sierpniu 1991 r. Milošević spotkał się z przywódcą bośniackich Serbów Radovanem Karadžićem, aby omówić strategię przyłączenia części republiki do Serbii. We wrześniu JNA rozpoczęło ustanawianie, zabezpieczanie i uzbrajanie serbskich obszarów w

Bośni i Hercegowinie, która w styczniu 1992 r. ogłosiła się Republiką Serbską (Republiką Serbską). W tym samym czasie prezydent Chorwacji Franjo Tuđman planował także aneksję zdominowanych przez Chorwatów obszarów Bośni i Hercegowiny. Pomimo trwających walk między Serbią a Chorwacją Milošević i Tuđman spotkali się potajemnie we wrześniu 1991 r., aby omówić podział Bośni i Hercegowiny. Wojna w Bośni i Hercegowinie rozpoczęła się w kwietniu 1992 r. W początkowej fazie siły serbskie stawiały czoła Bośniakom i Hercegowińskim Chorwatom. Siły serbskie rozpętały kampanię czystek etnicznych. W odpowiedzi na przemoc Organizacja Narodów Zjednoczonych wyznaczyła jako „obszary bezpieczne” miasta Sarajewo, Bihać, Gorazde, Srebrenica, Tuzla i Zepa; wysłał oddziały UNPROFOR; i ogłosił Bośnię i Hercegowinę strefą zakazu lotów. W styczniu 1993 r. społeczność międzynarodowa przedstawiła plan pokojowy, który przewidywał podział kraju pomiędzy Serbów, Chorwatów i Bośniaków. Propozycja ta została odrzucona. Walki trwały do marca 1994 r., kiedy Bośniacy i Chorwaci utworzyli Bośniacko-Chorwacką Federację Bośni i Hercegowiny. Kolejna linia frontu została otwarta między samymi siłami bośniackimi. Konfrontacja rozpoczęła się w 1993 r. i trwała do 1995 r. Intensywność walk w Bośni i Hercegowinie, a w szczególności masakra 7 000 bośniackich mężczyzn i chłopców w wyniku zajęcia „bezpiecznego obszaru” Srebrenicy przez siły bośniackich Serbów, wezwał społeczność międzynarodową do działania. W listopadzie 1995 r. wszystkie strony spotkały się w Dayton i wynegocjowały porozumienie pokojowe, które zakończyło wojnę w Bośni i Hercegowinie. W swoim pierwszym akcie jako prezydent Serbii w 1989 r. Milošević odwołał autonomię Kosowa. Zaostrzyło to napięcia między kosowskimi Albańczykami (Kosowarami) a Serbami w prowincji. Choć Kosowianie zorganizowali pokojowy opór, część z nich utworzyła w 1996 r. Armię Wyzwolenia Kosowa (KLA). KLA zaczęła przeprowadzać sporadyczne ataki na serbską policję w prowincji. W 1998 r. napięcie zaczęło eskalować i zarówno Organizacja Narodów Zjednoczonych, jak i Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) próbowały pośredniczyć w konflikcie. To masakra Albańczyków we wsi Racak w styczniu 1999 r. dokonana przez siły serbskie wezwała społeczność międzynarodową do wywarcia większej presji na obie strony. W lutym i marcu 1999 r. społeczność międzynarodowa zorganizowała konferencję w Rambouillet (we Francji). Jej niepowodzenie i ciągła przemoc w Kosowie zmusiły NATO do rozpoczęcia kampanii bombowej w Jugosławii 24 marca 1999 r. Kampania NATO, która trwała 78 dni, była jego pierwszą w historii misją na rzecz egzekwowania pokoju bez mandatu ONZ. Po wojnie w Kosowie jedynymi republikami, które pozostały w Jugosławii, były Serbia i Czarnogóra. Ten ostatni coraz głośniej wyrażał swoje pragnienie niepodległości, a w lutym 2003 r. Unia Europejska wynegocjowała porozumienie w sprawie utworzenia Unii Serbii i Czarnogóry. W czerwcu 2006 roku Czarnogóra i Serbia ogłosiły niepodległość jako dwa odrębne narody. Akt ten formalnie zakończył istnienie Jugosławii.